

Eläketiedon merkitys

Suomalaisten mielipiteet

vuoden 2017 eläkeuudistuksesta

(Toim.)

SANNA TENHUNEN

ILPO AIRIO

OLLI KANGAS

KAROLIINA KOSKENVUO

SUSAN KUIVALAINEN

Eläketiedon merkitys

Suomalaisten mielipiteet

vuoden 2017 eläkeuudistuksesta

(Toim.)

SANNA TENHUNEN

ILPO AIRIO

OLLI KANGAS

KAROLIINA KOSKENVUO

SUSAN KUIVALAINEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 029 411 20 • Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon 029 411 20 • Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Telephone +358 29 411 20 • Fax +358 9 148 1172

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Helsinki 2017

ISBN 978-951-691-262-5 (nid.)

ISBN 978-951-691-263-2 (PDF)

ISSN 1236-3049 (painettu)

ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

SAATE

Tutkimuksessa tarkastellaan informaation merkitystä ihmisten tiedolle ja näkemyksille eläkeasioihin liittyen. Vuoden 2017 alussa voimaan tullut eläkeuudistus tarjoaa hyvän mahdollisuuden tutkia, miten annettava informaatio vaikuttaa vastaajien tietoon ja näkemyksiin uudistuksesta. Eläkeuudistus koskee suurta osaa väestöstä, ja vaikutukset ovat hyvin pitkäkestoisia. Uudistuksen myötä eläkkeen karttumat yhtenäistyvät, eläkeikärajat nousevat ja eläkkeellesiirtymishetkeen liittyvät joustot heijastuvat eläkkeen määrään pysyvästi. Järjestelmiä uudistettaessa on tärkeää välittää kohderyhmälle tietoa muutoksista ja niiden vaikutuksista. Tämä tutkimus tarkastelee, miten tiedon lähettäminen vaikuttaa eläkeuudistuksen tuntemiseen ja käsityksiin siitä. Tutkimus on suunniteltu ja toteutettu ETK:n ja Kelan tutkijoiden yhteistyöhankkeena. Tutkimus on osa Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen hanketta numero 293120.

Suuri kiitos Eläketurvakeskuksen viestintäosastolle, erityisesti Kati Kalliomäelle ja Matti Lumijärvelle, jotka suunnittelivat eläkeuudistuksesta kertovan esitteen tutkimuksen käyttöön. Kiitos julkaisuassistentti Suvi Pohjoisaholle, joka vastasi esitteen graafisesta ilmeestä ja taitosta. Tutkimuksen aineiston keruusta vastasi Taloustutkimus Oy. Lämmin kiitos tutkimusjohtaja Juho Rahkoselle hyvästä yhteistyöstä. Kiitämme julkaisuassistentti Merja Raunista tutkimuksen saattamisesta julkaisukuntoon.

Alustavat tulokset osoittivat, että eläke-esite lisää eläkeuudistuksen tuntemusta. Tämän kannustamana Eläketurvakeskus päätti toteuttaa tiedotuskampanjan. Tutkimuksessa käytettyä eläke-esitettä kehitettiin edelleen ja se lähetettiin yli 650 000 Suomessa asuvalle vuosina 1955–65 syntyneille henkilöille. Arvostamme tätä tutkimuksellemme osoitettua huomiota.

Tutkimuksen toimittajat

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa selvitettiin kokeellisella kyselytutkimuksella, miten vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan ja miten eläkkeitä koskeva informaatio vaikuttaa tietoon ja näkemyksiin uudistuksesta. 25–62-vuotiaista koostuva tutkimusjoukko jaettiin kahteen taustatekijöiltään samankaltaiseen ryhmään. Ensimmäiselle ryhmälle postitettiin marraskuussa 2015 eläkeuudistuksesta kertova esite. Toinen ryhmä ei esitettä saanut (vertailuryhmä). Kyselyyn vastasi kaikkiaan 1 835 henkilöä, joista noin puolet oli saanut esitteen. Eläketiedon vaikutuksia arvioidaan tässä tutkimuksessa vertaamalla näiden kahden eri ryhmän vastauksia.

Moni tutustui eläke-esitteeseen

Valtaosa esitteen saaneista oli tutustunut jollain tasolla siihen. Noin joka neljäs kertoi lukeneensa esitteen kokonaan ja vajaa puolet oli lukenut sen osittain. Useimmin esitteeseen olivat tutustuneet 50 vuotta täyttäneet. Alle 50-vuotiaista vastaajista noin kaksi kolmesta oli lukenut esitteen ainakin osittain, kun tätä vanhemmista esitteeseen oli tutustunut lähes neljä viidestä. Selvästi yleisin syy esitteen lukematta jättämiselle oli ajan puute. Miltei kaksi kolmesta esitteeseen tutustumatta jättäneistä ilmoitti sen syyksi.

Enemmistö vastaajista oli saanut tietoa eläkeuudistuksesta, vaikka kysely tehtiin noin vuosi ennen eläkeuudistuksen voimaantuloa. Vain joka kuudes vastaajista ilmoitti, ettei ollut saanut mistään tietoa. Tavanomaisin tiedonlähde oli perinteinen media (radio, televisio sekä sanoma- ja aikakauslehdet).

Eläke-esitteen saaneet tunsivat eläkeuudistuksen paremmin

Eläke-esitteen saaneet vastaajat sekä kokivat useammin tuntevansa eläkeuudistuksen että tunsivat paremmin eläkeuudistuksen keskeisiä periaatteita. Eläkeuudistuksen koki tuntevansa hyvin tai melko hyvin joka kolmas eläke-esitteen saaneista, kun vertailuryhmästä näin teki vain joka kuudes. Eläke-esitteen saaminen nosti todennäköisyyttä tuntea eläkeuudistus hyvin tai melko hyvin yli kolminkertaiseksi.

Hyvin eläkeuudistusta tuntevien osuus oli eläke-esitteen saaneiden joukossa korkeampi molemmilla sukupuolilla, kaikissa ikäluokissa, kaikilla koulutustasoilla ja kaikissa tuloluokissa. Ero koetussa tiedon tasossa esitteen saaneiden ja

vertailuryhmän välillä oli suurin pienituloisilla sekä perus- ja keskiasteen suoritaneilla. Näissä ryhmissä eläke-esitteen vaikutus oli suurin. Eläke-esitteen saaneiden joukossa hyvin uudistusta tuntevien osuus kaksinkertaistui kaikilla koulutustasoilla.

Eläke-esitteestä lisätietoa eläkkeen määrään vaikuttavista asioista

Eläkeuudistukseen liittyviä periaatteita tunnettiin pääasiassa hyvin. Noin 70 prosenttia vastaajista ajatteli eliniän kasvamisen vaikuttavan eläkkeitä pienentävästi ja lähes 90 prosenttia tunsikin eliniän kasvun eläkeikää nostavan vaikutuksen. Suurin osa (noin 60 prosenttia) vastaajista tunsikin myös eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen eläkettä korottavan vaikutuksen. Käsitys eläkkeen karttumisen muutoksesta tunnettiin huonommin. Vastaajista hieman alle puolet ajatteli eläkettä karttuvan uudistuksen jälkeen vähemmän kuin ennen uudistusta, ja reilu neljännes uskoi karttumien säilyvän entisellä tasolla.

Eläke-esitteen saaneet tunsivat eläkeuudistuksen periaatteita useammin. He kokivat vertailuryhmää harvemmin, että eläkettä karttuu vähemmän vuoden 2017 uudistuksen jälkeen. Samoin he katsoivat vertailuryhmää useammin, että eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen myötä eläkettä karttuu enemmän. Elinajan pitenemisen vaikutuksista eläkeikään tai eläkkeen suuruuteen vastaajat olivat hyvin samanmielisiä riippumatta siitä, olivatko he saaneet esitettä tai eivät.

Eläkkeelle siirtymisen joustoja kannatetaan ja harkitaan laajasti

Sopivimpana eläkeiän alarajana pidettiin noin 63 vuotta ja ylimpänä eläkeikänä noin 67 vuotta. Keskimäärin vastaajat suunnittelivat siirtyvänsä eläkkeelle 65-vuotiaina. Nuoremmilla vastaajilla aiottu eläkeikä oli korkeampi kuin vanhemmissa ikäluokissa. Ikäluokille määriteltynä vanhuuseläkkeen alarajoja lähimpänä arviot omasta eläkeiästä olivat alle 35-vuotiaiden ikäryhmässä ja kauimpana 35–49-vuotiaiden ikäryhmässä. Ylipäänsä vastaajien arviot omasta eläkeiästään olivat lähempänä vanhuuseläkkeen ala- kuin ylärajoja. Naiset suunnittelivat jäävänsä eläkkeelle miehiä myöhemmin. Myös korkeampi koulutus ja parempi terveydentila lisäsivät todennäköisyyttä olla korkeamman eläkeiän kannalla.

Eläkeiän joustoja kannatettiin myös työtehtävien raskauden perusteella. Suurin osa vastaajista ajatteli, että työtehtävien ja ammattien henkisen ja fyysisen vaativuuden tulisi heijastua eläkeikään. Noin 90 prosenttia vastaajista piti työn ruumiillista vaativuutta ja 75 prosenttia henkistä vaativuutta tekijöinä, joiden

tulisi vaikuttaa eläkeikään. Eläke-esitteen saamisella ei ollut yhteyttä eläkeikiä tai työuraeläkettä koskeviin mielipiteisiin.

Vastaajista neljä viidestä ilmoitti voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä tai varhentamista, viidennes molempia. Pelkästään lykkäämistä harkitsivat keskimääräistä useammin korkeakouluasteen ja perusasteen suorittaneet. Keskiasteen suorittaneet puolestaan harkitsivat lykkäämistä keskimääräistä harvemmin. Varhentaminen puolestaan oli erityisesti yli 50-vuotiaiden ja keski- tai perusasteen koulutuksen käyneiden suosiossa.

Eläke-esitteen saaminen ei heijastunut suoraan joustojen harkintaan. Sen sijaan lykkäyksen eläkettä korottavan vaikutuksen tunteminen vaikutti varhentamisaikaita pienentävästi ja lykkäysaikoja korottavasti.

Eläke-esitteen saaneet kokivat uudistuksen oikeudenmukaisemmaksi

Eläkeiän sitomista elinajan odotteeseen ja karttumien yhdenmukaistamista pidettiin yleisesti oikeudenmukaisina. Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut eroa. Sen sijaan yleisemmässä arviossa uudistuksen oikeudenmukaisuudesta ryhmien välillä oli selkeä ero. Eläke-esitteen saaneet pitivät eläkeuudistusta useammin oikeudenmukaisena kuin ne, jotka eivät saaneet esitettä. Myös ”ei osaa sanoa” -osuus oli huomattavasti pienempi esitteen saaneiden ryhmässä kuin vertailuryhmässä. Eläke-esitteen vaikutus kulki lisääntyneen tietämyksen kautta. Esite lisäsi tietämystä, millä puolestaan oli taipumus lisätä järjestelmän yleistä kannatusta.

Noin puolet vastaajista oli huolestuneita eläkkeensä riittävydestä ja eläkeiän noususta. Kolme viidestä vastaajasta koki olevansa huolissaan eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä. Nuoret, miehet, korkeammin koulutetut ja hyvätuloiset olivat keskimääräistä vähemmän huolissaan eläkeasioista. Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut eroja huolestuneisuudessa eläkkeiden riittävydessä, eläkeiän nousemisesta tai eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä. Esitteellä oli kuitenkin epäsuora vaikutus huolestuneisuuteen tiedon tason kohoamisen kautta.

SUMMARY

This experimental questionnaire study aimed to find out how knowledgeable people in Finland are about the 2017 pension reform and how providing information about pensions affects people's knowledge and opinions. Responses were received from 1,835 persons aged 25–62. In November 2015 over half of them received a mailed information brochure about the pension reform. The comparison group consisted of persons who did not receive the information brochure. The two groups with similar background characteristics (e.g. gender, education) were presented with identical questions about the pension reform.

Large numbers studied the pension brochure

The majority who received the brochure studied it in lesser or greater detail. About one in four said they had read the entire brochure, and less than half had read it in part. Persons over 50 had familiarised themselves with the brochure most often. In age groups under 50, about two in three read the brochure at least in part, while in older age groups almost four in five said they had familiarised themselves with the brochure. By far the most common reason for not studying the brochure was lack of time: this was quoted by almost two in three persons who did not read the brochure.

The majority of the respondents had received information about the pension reform, even though the questionnaire was conducted about one year before the reform took effect. Only one in six said they had received no information at all. The most common source of information was through traditional media (radio, television, newspapers and magazines).

Brochure recipients were more knowledgeable about the pension reform

The brochure recipients both thought more often that they knew about the pension reform and were more knowledgeable about key reform principles. One in three brochure recipients thought they were very or rather knowledgeable about the pension reform, compared with just one in six among those who didn't get the brochure. Receipt of the information brochure increased the likelihood of a very or rather good knowledge of the pension reform more than threefold.

Among brochure recipients the proportion who had a good knowledge of the pension reform was higher in both genders, in all age groups, at all educational levels and in all income categories. The difference in perceived level of knowledge between brochure recipients and the comparison group was greatest among respondents with a lower annual income and those with a basic level and upper secondary education. The information brochure had the greatest effect in these groups. Among brochure recipients the proportion with a good knowledge of the reform was twice as high at all educational levels. Knowledge differences between income categories were significantly reduced: among brochure recipients there were no marked differences between income categories in levels of knowledge about the reform.

Brochure provided additional information on factors affecting amount of pension

People were by and large quite knowledgeable about the general principles of the pension reform. About 70 per cent of the respondents were aware that increasing life expectancy had the effect of reducing pensions, and almost 90 per cent knew that the rise in life expectancy had pushed up retirement age. Most of the respondents (some 60%) also knew that postponing retirement had the effect of increasing one's pension. They were less knowledgeable about the effects of the reform on pension accrual. Just under half of the respondents thought that the reform would reduce pension accrual rates, and over one quarter believed that the rates would remain unchanged.

Brochure recipients were more often familiar with the principles of the pension reform. They believed less often than the comparison group that the pension accrual rate would be reduced after the 2017 reform. Likewise, they thought more often than the comparison group that postponing retirement increases pension accrual. The respondents had very similar views about the effects of increasing life expectancy on retirement age and on the amount of pension regardless of whether they had received the brochure.

Flexible retirement widely welcomed and supported

The respondents thought the most suitable lower retirement age limit was about 63 years and the highest about 67 years. On average they were planning to retire at 65. Younger respondents' intended retirement age was higher than in older

age groups. Intended retirement ages were closest to the lower limits defined for different age groups among respondents aged under 35, and furthest from those limits in the age group 35–49. In general the respondents' assessments of their own retirement age were closer to the lower than to the upper age limits for old-age pension. Women planned to retire later than men. Higher education and better health also increased the likelihood of favouring a higher retirement age.

Flexible retirement ages were also supported based on job strain. Most respondents took the view that mental and physical job strain and occupation should be reflected in retirement age. About 90 per cent thought that high physical job strain and 75 per cent that high mental job strain should affect retirement age. Receipt of the information brochure was not associated with opinions about retirement age or year-of-service pension.

Four in five respondents said they might consider postponing or advancing retirement, and one in five that they might consider both. Postponement alone was considered more often than on average by those with a basic or tertiary education and less often by those with an upper secondary education. The option of advancing retirement, then, was above all considered by persons over 50 and those with a basic level and upper secondary education.

Receipt of the information brochure was not directly reflected in the consideration of flexible retirement options. Knowledge of the upward effect of postponing retirement on the amount of pension, on the other hand, had the effect of reducing intentions to retire earlier and increasing intentions to postpone retirement.

Brochure recipients saw the reform as more just and fair

Tying retirement age to life expectancy and pension accrual harmonisation were generally considered just and fair. There were no group differences between those who had received the brochure and the comparison group. More general assessments of the justness and fairness of the reform, on the other hand, showed marked group differences. Brochure recipients regarded the pension reform as just and fair more often than non-recipients. The proportion of “don't know” responses was also considerably smaller among brochure recipients than in the comparison group. However, it seemed that the effect of the information brochure was mediated by increased knowledge. The brochure increased people's knowledge, which in turn tended to increase support for the pension system in general.

About half of the respondents were worried about the adequacy of their pension income and the rise in retirement age. Three in five said they were worried about the financial sustainability of the pension system. Young people, men, high income earners and those with more education were on average less concerned about pension issues. There were no differences between the brochure recipients and non-recipients in levels of concern about the adequacy of one's pension, the rise in retirement age or the financial sustainability of the pension system. The information brochure did, however, have an indirect effect on levels of concern via an increased knowledge level.

SISÄLTÖ

1 Johdanto: Tieto ja käsitykset eläkejärjestelmästä	15
2 Aineistokuvaus ja informaation lähteet	21
2.1 Aineistokuvaus.....	21
2.2 Mistä ihmiset saivat tietoa vuoden 2017 eläkeuudistuksesta?	25
2.3 Enemmistö tutustui eläke-esitteeseen	27
3 Miten hyvin vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan?	29
3.1 Koettu tuntemus ja informaation vaikutus.....	30
3.2 Mikä selittää eläkeuudistuksen tuntemista?	35
3.3 Eliniän kasvun vaikutus eläkeuudistuksen jälkeen	36
3.4 Eläkkeen karttuminen eläkeuudistuksen jälkeen	40
3.5 Lykkäämisen vaikutus eläkkeeseen uudistuksen jälkeen.....	42
3.6 Eläkkeistä informointi lisää eläkejärjestelmän tuntemista.....	44
4 Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen ja varhennus	47
4.1 Lykkääminen, varhentaminen ja niiden vaikutus eläkkeeseen	48
4.2 Lykkääjät ja varhentajat	50
4.3 Varhennus- ja lykkäysaikeita selittävät tekijät.....	54
4.4 Varhentamisen ja lykkäyksen pituus	55
4.5 Moni harkitsee eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä tai varhentamista.....	60
5 Eläkeiät ja työuraeläke.....	63
5.1 Johdanto	63
5.2 Eläkeiä koskevat mielipiteet	66
5.3 Työuraeläkettä koskevat mielipiteet	74
5.4 Aiottu eläkeikä keskimäärin 65 vuotta, työuraeläke näyttää saavan kannatusta	81
6 Huolestuneisuus eläkeasioista	85
6.1 Kuinka huolissaan eläkeasioista ollaan?.....	86
6.2 Huolestuneisuutta eläkeasioissa selittävät tekijät	88
6.3 Eläkejärjestelmä herättää huolestuneisuutta	95

7 Eläkejärjestelmän koettu oikeudenmukaisuus.....	97
7.1 Vuoden 2017 eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuus vastaajien mielestä	97
7.2 Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta selittävät tekijät.....	101
7.3 Uusi eläkejärjestelmä: oikeudenmukaisia uudistuksia, mutta ei vanhaa järjestelmää oikeudenmukaisempi.....	107
8 Tiedon merkitys.....	109
8.1 Informaation vaikutus ajatuksiin eläkeiästä	110
8.2 Legitimiteetti ja huoli eläkejärjestelmän kestävydestä	111
8.3 Tieto kansalaisuuden ehtona	114
LÄHTEET	117
LIITTEET	123
Liite 1 Eläkeuudistus 2017 -esite.....	123
Liite 2 Lomake puhelinhaastattelua varten.....	131

Sanna Tenhunen, Olli Kangas ja Susan Kuivalainen

1 Johdanto: Tieto ja käsitykset eläkejärjestelmästä

Yhteiskunnallisten järjestelmien uskottavuuden ja legitimitetin kannalta on tärkeää, mitä ihmiset ajattelevat niistä. Mielipiteet voivat pohjautua useisiin eri lähteisiin. Osalla on tarkkaa tietoa järjestelmistä ja niiden toimivuudesta. Osalla taas näkemykset perustuvat luuloon ja asenteisiin. Mihin tahansa mielipiteet pohjautuvatkaan, ne ovat aina oikeita siinä mielessä, että ihmiset tekevät omat valintansa ja toimivat usein omien käsityksiensä mukaan. Tietämättömyys ja väärät käsitykset vaikuttavat järjestelmien legitimitettiin, mutta niillä on myös vaikutusta ihmisten omaan elämään. Väärät käsitykset saattavat johtaa yksilön tekemään valintoja, jotka ovat hänen kannalta huonoja. Viranomaiset voivat yrittää lisätä kansalaisten tietämystä ohjeiden, esitteiden ja tietoisikujen avulla. Keskeiset kysymykset tällöin ovat, missä määrin näissä pyrkimyksissä onnistutaan ja missä määrin tiedon lisäämisellä voidaan vaikuttaa ihmisten näkemyksiin ja valintoihin?

Tämän tutkimuksen tavoitteena on pureutua edellä esiin nostettuun tematiikkaan. Tarkastelun kohteena on vuoden 2017 eläkeuudistus. Tutkimuksessa käytetään kokeelliseen asetelmaan perustuvaa kyselyaineistoa. Sen avulla haetaan vastausta kysymykseen: voidaanko informaatiolla vaikuttaa ihmisten näkemyksiin ja valintoihin? Osa vastaajista sai eläkeuudistuksesta kertovan esitteen (liite 1). Vertailuryhmän muodostava osa vastaajista puolestaan vastasi kyselyyn ilman esitettä. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän tietämys ja mielipiteet eläkeuudistuksesta erosivat ja missä määrin annettu informaatio vaikutti näihin.

Vuoden 2017 alussa voimaan tullut eläkeuudistus koskee huomattavaa osaa väestöstä. Uudistuksen myötä käyttöön otettiin uudet eläkemuodot, nouseva eläkeikä ja yhdenmukaiset karttumasäädökset. Lisäksi mahdollisuus eläkkeelle siirtymisen lykkäämiseen tai varhentamiseen ja siihen liittyvät taloudelliset kannustimet tuovat joustoa eläkkeelle siirtymiseen. Nämä muutokset ovat tutkimuksen erityisenä kohteena. Uudistuksessa eläkeikäraja nousee vuoteen 2027 mennessä asteittain 63 vuodesta 65 vuoteen. Vuonna 2030 eläkeikä sidotaan eliniän kehitykseen. Osittainen vanhuuseläke tekee mahdolliseksi nostaa osan eläkkeestä jo ennen varsinaista vanhuuseläkeikää. Toisena uutena eläkemuoto-

na voimaan tuli työuraeläke raskaan ja pitkän työuran tehneille. Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen tai varhentaminen heijastuu aiempaa suoraviivaisemmin eläkkeen määrään lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kautta. Uudistuksessa karttumat yhtenäistyivät siten, että eläkettä kertyy 1,5 prosenttia vuosiansiosta (ks. lisää Eläkeuudistus.fi).

Eläkeuudistuksen tavoitteina on turvata työeläkkeiden rahoitus sekä varmistaa riittävä eläketurvan taso ja sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Työurien pidentyminen on yksi tärkeimmistä keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi. Aiemmin eläkeuudistuksen vaikutuksia eläkkeelle siirtymiseen on arvioitu laskentamallilla (Kautto & Risku 2015). Tämän kyselyn avulla kartoitetaan, miten hyvin suomalaiset tuntevat uudistuksen ja missä määrin he arvelevat tarttuvansa järjestelmän tarjoamaan mahdollisuuteen myöhentää tai varhentaa eläkkeelle siirtymistään.

Eläkejärjestelmä ja sen ominaisuudet (etenkin uudistukset ja niiden oikeudenmukaisuus) ovat usein laajan julkisen keskustelun kohteena. Informaatio uudistuksen periaatteista, eläkkeen karttumisesta, eläkkeen suuruudesta ja eläkkeellesiirtymisen vaikutuksesta eläkkeeseen auttaa suunnittelemaan omaa eläkkeelle jäämistä ja sen ajoitusta. Se vaikuttaa myös käsityksiin eläkejärjestelmästä ja sen oikeudenmukaisuudesta sekä auttaa ymmärtämään syitä, miksi eläkeikää pyritään nostamaan.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella informaatiolla näyttää olevan vaikutusta. Eläkejärjestelmää tuntevien on todettu olevan paremmin selvillä järjestelmän kestävyyyteen liittyvistä haasteista ja suhtautuvan myönteisemmin uudistuksiin (Boeri & Tabellini 2012). Sen sijaan tiedon merkitys eläkeaikeisiin on epäselvempi. Aiemmissa tutkimuksissa tiedon saamisen ei yleisesti ottaen ole todettu vaikuttavan eläkeaikeisiin (Mastrobuoni 2011; Boeri & Tabellini 2012; Finseraas & Jakobsson 2014a; 2014b). Liebman ja Luttmer (2011) sitä vastoin havaitsivat Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessaan, että vuoden seuranta-ajan jälkeen informaation lähettämällä oli lievä positiivinen vaikutus työssä jatkaneiden osuuteen. Vaikutus oli havaittavissa pääasiassa naisten kohdalla.

Tiedolla on todettu olevan olennainen rooli myös siinä, miten eläkejärjestelmän kannustimet heijastuvat eläkepäättöksiin. Chan ja Stevens (2004; 2008) ovat osoittaneet tutkimuksessaan, että eläkejärjestelmän kannustimiin reagoivat erityisesti ne, jotka tunsivat järjestelmää. Suomessa eläkejärjestelmän taloudellisten kannustimien on todettu vaikuttavan työssä jatkamiseen, mutta vaikutukset eivät ole olleet suuria (Uusitalo & Nivalainen 2013; Barr 2013). Toisaalta sopivaksi koettu eläkkeellesiirtymisen hetki riippuu järjestelmän tarjoamien

rajoitteiden ja kannustimien lisäksi henkilökohtaisista tekijöistä, kuten vapaa-ajan ja työn arvostuksesta, terveydentilasta ja omasta jaksamisesta sekä työhön liittyvistä tekijöistä, kuten työn saatavuudesta, sen raskaudesta ja mielekkyydestä (Tuominen ym. 2010). Tämän vuoksi ihmisten vaihtelevat tiedot eläkkeiden lykkäämisen kannustimista tuskin pystyvät selittämään kaikkia havaittuja eroja aikomuksissa jatkaa työelämässä. Erot informaatioissa voivat kuitenkin selittää osan eläkkeellesiirtymisaikeista.

Informaation aikakaudella tietoa on tarjolla paljon. Tiedon saatavuutta ja sen sisäistämistä ei kuitenkaan voida pitää itsestään selvyytenä. Tietoa ei välttämättä löydetä tai se voi olla liian hankalasti ymmärrettävää. Yleisesti ottaen eläketiedon taso on Suomessa suhteellisen heikkoa. Suomalaisten käsityksiä eläkejärjestelmästä käsittelevässä tutkimuksessa havaittiin, että vain 15 prosenttia vastaajista koki tuntevuansa eläkejärjestelmän hyvin tai melko hyvin. Huonoksi tai melko huonoksi eläkejärjestelmän tuntemisensa arvioi 46 prosenttia vastaajista (Takala 2015). Suomen tulokset eivät poikkeakaan kansainvälisistä löydöksistä. Irlantilaisessa tutkimuksessa kysymykseen eläkejärjestelmän tuntemisesta 29 prosenttia vastaajista kertoi, ettei tunne järjestelmää lainkaan ja 34 prosenttia kertoi, ettei osaa arvioida lainkaan tulevan eläkkeensä tasoa (Abid & O'Donoghue 2014). Koska eläkeasioiden tuntemus ainakin kokemusten perustella on suhteellisen vaatimatonta, on mahdollista, että myös vuoden 2017 eläkeuudistus ja sen tuomat muutokset tunnetaan huonosti Suomessa.

Eläkeuudistuksen tuntemista voidaan mitata subjektiivisesti kysymällä vastaajien käsitystä siitä, miten hyvin he kokevat tuntevuansa uudistuksen. Subjektiivinen käsitys eläkejärjestelmän tuntemisesta ei välttämättä vastaa todellista tiedon tasoa. Ihmiset voivat yli- tai aliarvioida omaa tietämystään. Toinen tapa on esittää kysymyksiä tai väitteitä järjestelmän ominaisuuksista ja mitata objektiivisemmin vastaajien tuntemusta yksityiskohdista. Useiden tutkimusten mukaan subjektiivisen ja objektiivisen tietämisen mittarit antavat samansuuntaisia tuloksia (Lusardi & Mitchell 2011; van Rooij ym. 2011; Allgood & Walstad 2016). Tässä tutkimuksessa vastaajien eläkeuudistuksen tuntemista mitataan ensisijassa subjektiivista tuntemista mittaavalla kysymyksellä: miten hyvin vastaaja kokee tuntevuansa vuoden 2017 eläkeuudistuksen. Kyselyssä vastaajille esitettiin lisäksi yksityiskohtaisempia kysymyksiä eliniän kasvun vaikutuksesta eläkkeeseen ja eläkeikään. Näillä objektiivisemmilla kysymyksillä saadaan lisätietoa siitä, miten vastaajat kokivat uudistuksen vaikuttavan heidän omalla kohdallaan. Samalla selvitetään, erosivatko eläke-esitteen saaneiden koeryhmäläisten näkemykset vertailuryhmään kuuluvien vastaajien käsityksistä.

Eläkeuudistuksen yhteydessä on aiemmin tehty tutkimuksia vastaavanlaisilla kokeellisilla asetelmilla ainakin Italiassa ja Norjassa (Boeri & Tabellini 2012; Finseraas & Jakobsson 2014b). Eläkeinformaation lähettämällä on pystytty parantamaan tietoa eläkeuudistuksesta ja tulevan eläkkeen tasosta. Finseraas ja Jakobsson (2014a) tutkivat Norjan vuoden 2009 eläkeuudistuksesta annetun informaation vaikutusta ihmisten tietoon uudistuksesta ja heidän eläkkeellesiirtymissuunnitelmiin. Tutkimuksessa osa vastaajista sai eläkeuudistuksesta kerrotun esitteen. Tulokset osoittivat, että esitteen saaneet vastasivat useammin oikein eläkejärjestelmää koskeviin kysymyksiin, mutta eläkesuunnitelmiin esitteen saamisella ei ollut vaikutusta. Heidän toisessa tutkimuksessaan (Finseraas & Jakobsson 2014b) tarkasteltiin, vaikuttaako informaation saanti vastaajien näkemykseen siitä, että uudistuksen myötä eläkejärjestelmä oli tullut ymmärrettävämmäksi. Tulosten mukaan pelkkä esitteen saaminen nosti vastaajien keskuudessa eläkeuudistuksen hyväksyttävyyttä kymmenellä prosenttiyksiköllä. He päätyivät johtopäätöksissään tulokseen, että informaatiomateriaalilla voidaan parantaa hiljattain toteutettujen uudistusten hyväksyttävyyttä.

Boeri ja Tabellini (2012) tarkastelivat informaation vaikutusta siihen, miten eläkeuudistuksiin suhtaudutaan Italiassa. Myös tässä tutkimuksessa oli koeasetelma, jossa osalle tutkittavista annettiin ennen vastaamista luettavaksi eläkejärjestelmää esittelevä lyhyt kuvaus. Informaation saaneet henkilöt osasivat vastata vertailuryhmää useammin oikein järjestelmän ominaisuuksiin liittyviin kysymyksiin. Henkilöt, jotka olivat paremmin tietoisia eläkejärjestelmän toiminnasta ja sen kestävyyyteen liittyvistä haasteista, olivat myös halukkaampia hyväksymään uudistukseen liittyviä muutoksia (ks. myös Boeri ym. 2002). Uudistusten yhteydessä käyty vilkas mediakeskustelu ja sen seuraaminen ei puolestaan näyttänyt parantavan tiedon tasoa. Edes intensiivisemmin tiedotusvälineitä seuranneet eivät osanneet vastata sisältökysymyksiin sen oikeammin kuin ne, jotka ilmoittivat, etteivät ole seuranneet julkisia eläkekeskusteluja (Boeri & Tabellini 2012).

Eläketiedon tason ja informaation merkityksen tutkimisella on Suomessa pitkä perinne. Vuonna 1963 Eläketurvakeskus käynnisti tutkimussarjan, jossa tavoitteena oli mitata työeläkelakien tuntemusta. Suomalaisten tietämys eläkeasioista kasvoi 1960- ja 1970-luvuilla ja huolestuneisuus vanhuuden toimeentuloturvasta väheni. Kehitystä tulkittiin muun muassa sillä, että ansioeläkejärjestelmän piiriin kuului yhä suurempi osa väestöstä. (Tuominen 1980; 1982.) 1980-luvulla siirryttiin tutkimaan tiedon tason sijaan enemmän tiedon perillemenoja. Forss ja Jääskeläinen (1986) tutkivat tämän tutkimuksen asetelmaa vastaavalla tavalla, miten eläke-esitteen saaminen vaikutti tiedon tasoon. Tulokset tuolloin

osoittivat, että esitetiedotuksen vaikutukset eläketietoihin olivat vaatimattomia. 1980-luvulla tiedon taso eläkeasioista ei näyttänyt muutenkaan enää kasvaneen (Karisalmi 1992). Tiedon lisäämistä ja tiedon tason tutkimista pidettiin sosiaali-poliittisesti tärkeänä, koska tiedon katsottiin vahvistavan sosiaalisen turvallisuuden tunnetta parantuvan oikeusturvan ja osallistumismahdollisuuksien kautta.

Suomalaisten käsityksiä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta on viime vuosina tutkittu Luottamus eläketurvaan -kyselyn yhteydessä (ks. mm. Kahma & Takala 2012; Tenhunen 2012; Takala 2015; Liukko 2016). Tutkimusten mukaan luottamus eläketurvaan on Suomessa korkeintaan kohtalaisella tasolla. Merkittävä osa vastaajista koki jatkuvien eläkejärjestelmään tehtävien muutosten vähentävän luottamusta (Kahma & Takala 2012). Luottamuksen näkökulmasta eläkejärjestelmän uudistuksia pidettiin välttämättöminä, jos niitä tarvitaan järjestelmän taloudellisen kestävyuden varmistamiseksi. Toisaalta uudistukset voivat vaikuttaa myös luottamusta vähentävästi, jos uhkakuva- na ovat usein toistuvat, etuuksia heikentävät uudistukset. Laajemmasta, vertail- levasta perspektiivistä luottamusta on selvitetty Eurooppalaisen sosiaalitutki- muksen vuoden 2008 kyselyssä, jonka mukaan muihin eurooppalaisiin verrat- tuna suomalaiset kuitenkin luottavat eläkejärjestelmäänsä verrattain vahvasti (<http://www.europeansocialsurvey.org/data/>).

Yksi luottamuksen kulmakivistä on käsitys siitä, miten hyvin järjestelmä pys- ty toteuttamaan tavoitteensa eläkeajan toimeentulon takaamisessa. Kansainvä- lisessä kirjallisuudessa eläkeajan toimeentulon riittävyteen ja siihen liittyviin huoliin on myös kiinnitetty paljon huomiota. Muun muassa Hershey ym. (2010) ovat tarkastelleet yksilöiden ja maakohtaisten tekijöiden merkitystä eläkeikaan liittyvän huolestuneisuuden selittäjinä. Tutkimuksen kansainvälinen vertai- lu paljasti, että omasta eläkeajan taloustilanteesta ollaan huolissaan erityisesti maissa, joissa väestön ikääntyminen on nopeaa ja joissa on suuret tuloerot. Sen sijaan eläkeikään vaikuttavilla uudistuksilla ei ollut merkitystä siihen, kuinka huolestunut väestö oli eläkeajan taloustilanteestaan.

Luottamusta järjestelmän tulevaisuuteen kartoitettiin tässä tutkimuksessa huolestuneisuutta mittaavien kysymysten avulla. Kyselyssä tiedusteltiin vastaa- jien huolestuneisuutta eläkkeen riittävydestä, eläkeiän noususta ja eläkejärjes- telmän taloudellisesta kestävydestä. Toinen luottamukseen liittyvä ulottuvuus koski vastaajien käsityksiä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Vastaa- jia pyydettiin arvioimaan käsityksiään vuoden 2017 eläkeuudistuksen keskei- sistä uudistuksista, eli eläkeiän sitomisesta elinikään ja työeläkkeen karttumis- prosentin yhdenmukaistamisesta, oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Vas-

taajia pyydettiin myös arvioimaan, onko vuoden 2017 eläkeuudistus viemässä eläkejärjestelmää laajassa mielessä oikeudenmukaisempaan suuntaan vai ei.

Tutkimuksen rakenne on seuraava: Aluksi käsitellään tutkimuskehikkoa ja eläke-esitteen vaikuttavuutta sekä sitä, mistä vastaajat ovat saaneet tietoa eläkeuudistuksesta. Sen jälkeen tarkastellaan, miten hyvin vastaajat tuntevat eläkeuudistuksen ja kuinka suuri merkitys eläke-esitteen saamisella on ollut uudistuksen tuntemiseen. Neljännessä luvussa käsitellään eläkkeelle siirtymiseen liittyviä kannustimia. Niihin pureudutaan tarkastelemalla, miten vastaajat harkitsevat käyttävänsä uudistuksen myötä muuttuvia mahdollisuuksia eläkkeelle siirtymisen varhentamiseen ja lykkäämiseen. Viidennessä luvussa käsitellään puolestaan, missä iässä vastaajat suunnittelevat siirtyvänsä eläkkeelle, mikä heidän mielestään olisi sopiva eläkeikä ja työuraeläkettä koskevia mielipiteitä. Kuudennessa luvussa käsitellään huolestuneisuutta eläkeiästä, eläkkeen riittävyyydestä ja eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä. Seitsemännessä luvussa tarkastellaan vastaajien kokemuksia eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Lopuksi luvussa kahdeksan tehdään yhteenveto keskeisistä tuloksista ja pohditaan informaation merkitystä siinä, miten hyvin kansalaiset voidaan tehdä tietoisiksi yhteiskunnallisten uudistusten, kuten eläkeuudistuksen, keskeisestä sisällöstä, ja miten tämän tietoisuuden lisääminen mahdollisesti vaikuttaa heidän mielipiteisiinsä eläketurvasta ja omista eläkeaikomuksistaan.

Ilpo Airio

2 Aineistokuvaus ja informaation lähteet

2.1 Aineistokuvaus

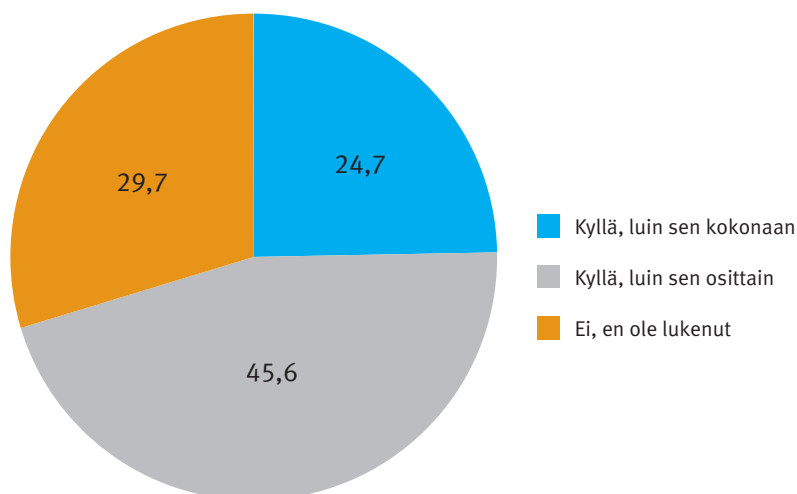
Tutkimuksessa käytettävä aineisto muodostuu kahdesta 25–62-vuotiaiden tutkittavien ryhmästä. Ensimmäinen ryhmä sai ennen tutkimushaastattelujen tekemistä postitse esitteen, jossa kerrottiin vuoden 2017 eläkeuudistuksen keskeiset piirteet (ks. liite 1). Esite suunniteltiin erityisesti tätä tutkimushanketta varten. Esite postitettiin 4.11.–6.11.2015 välisenä aikana. Toinen tutkittavien ryhmä ei saanut lainkaan esitettä (vertailuryhmä). Varsinaiset tutkimushaastattelut suoritettiin 16.11.–11.12.2015 välisenä aikana. Haastattelut suoritettiin puhelimitse ja aineiston keräämisestä vastasi Taloustutkimus Oy. Molempiin ryhmiin haastateltiin noin tuhatta henkilöä. Vastaajia oli yhteensä 1 835, joista 939:lle oli lähetetty eläke-esite etukäteen ja 896:lle ei ollut lähetetty esitettä. Vastaajille esitettiin identtiset kysymykset ja lisäksi eläke-esitteen saaneille esitettiin muutama esitettä koskeva kysymys (ks. liite 2).

Niistä, joille esite lähetettiin, 190 ilmoitti, etteivät he olleet saaneet sitä. Tähän voi olla useita syitä. Postin lakko, joka oli samoihin aikoihin kuin eläke-esitteen postitus, on voinut aiheuttaa sen, että esite ei ole saapunut ajoissa kaikille. Postin ilmoituksen mukaan yli 85 prosenttia postista saatiin lakon aikana jaettua ajoissa tai pienellä viiveellä. Henkilöistä, joille esite lähetettiin, 37 ilmoitti, että ei muista, onko saanut esitteen, ja 43 ei osannut sanoa, onko hän saanut esitteen. Näin ollen varmasti eläke-esitteen saaneita henkilöitä oli aineistossa 669.

Kuviossa 2.1.1 on esitetty jakaumat siitä, miten hyvin eläke-esitteen saaneet olivat tutustuneet siihen. Noin joka neljäs esitteen saanut kertoi lukeneensa sen kokonaan ja vajaa puolet oli lukenut sen osittain. Toisin sanoen esitteen saaneista noin 70 prosenttia oli tutustunut siihen jollain tasolla. Osuutta voi pitää suhteellisen hyvänä, ja se vastaa esimerkiksi Finseraasin ja Jakobssonin (2014b) tutkimuksessa havaittua informaatioon tutustuneiden osuutta.

Kuvio 2.1.1.

Vastaukset (%) kysymykseen ”Tutustuitteko saamaanne esitteeseen?” (n = 669).

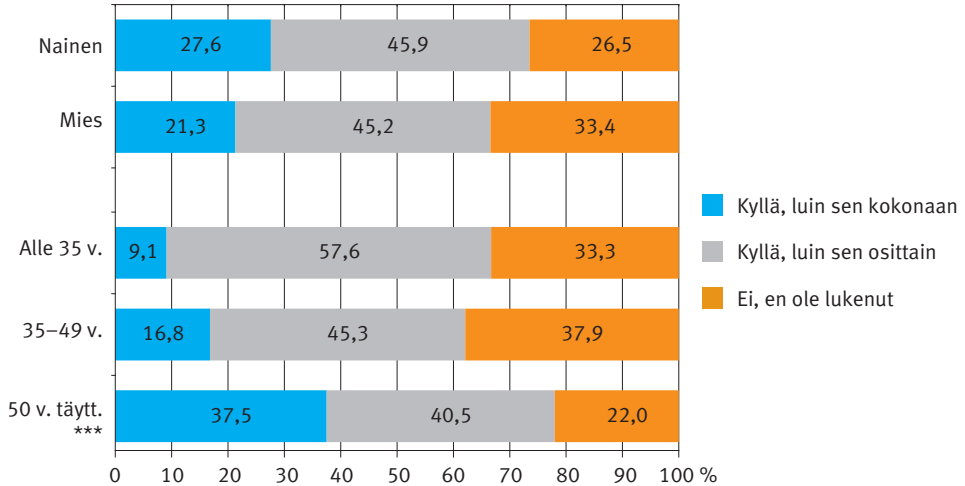

Noin 30 prosenttia eläke-esitteen saaneista ilmoitti, ettei ollut lukenut sitä. Syyt olivat inhimillisiä. Yleisin syy esitteen lukematta jättämiselle oli ajan puute: lähes kaksi kolmannesta (63 %) esitteen lukematta jättäneistä ilmoitti sen tärkeimmäksi syyksi. Seuraavaksi yleisin syy oli asian unohtuminen (15 %). Muut syyt olivat harvinaisempia: asia ei kiinnostanut (9 %), eläkeasiat koettiin monimutkaiseksi (6 %), esite koettiin vaikeaselkoiseksi (1 %) ja ulkoasu ei innostanut (1 %).

Miesten ja naisten välillä ei ollut eroja esitteeseen tutustumisessa (kuvio 2.1.2). Sen sijaan ikäryhmien välillä oli selviä eroja. Alle 50-vuotiaista vastaajista noin joka kolmas jätti esitteen kokonaan lukematta, kun taas 50 vuotta täyttäneistä vain joka viides. Alle 35-vuotiaista vastaajista noin joka kymmenes ilmoitti lukeneensa kirjeen kokonaan. 35–49-vuotiaista kokonaan kirjeen oli lukenut noin joka kuudes vastaajista ja 50 vuotta täyttäneistä reilu kolmannes.

Kuvio 2.1.2.

Vastaukset kysymykseen "Tutustuitteko saamaanne esitteeseen?" sukupuolen ja iän mukaan (%).

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Tutkimuksen keskeinen lähtökohta on tutkia, miten eläke-esitteen tarjoama informaatio vuoden 2017 eläkeuudistuksesta näkyy vastaajien mielipiteissä ja tiedoissa uudistuksesta. Tähän kysymykseen vastataksemme on tärkeää pohtia, milloin vastaajan voidaan katsoa kuuluvan informoituihin. Riittääkö, että vastaajalle on lähetetty eläke-esite tai että hän oman ilmoituksensa mukaan on varmasti tai melko varmasti saanut esitteen? Vai vaatiiko informaation vastaanottaminen esitteeseen tutustumista tai sen kokonaan lukemista?

Tutkimuksen analyyseja tehtiin erilaisilla luokitteluilla. Analyyseja tehtiin ensinnäkin ryhmittelyllä, jossa eläke-esitteen saaneisiin luokiteltiin kaikki, jotka eivät yksiselitteisesti ilmoittaneet, etteivät olleet saaneet esitettä. Toisessa ryhmittelyssä eläke-esitteen saaneisiin laskettiin vain ne, jotka olivat ilmoittaneet varmasti saaneensa esitteen. Vahvin todiste informaation perillemenosta olisi luokitella esitteen saaneisiin vain ne, jotka ovat oman ilmoituksensa mukaan lukeneet sen kokonaan. Näissä luokitteluissa eläkeinformaatiota saaneiden ryhmien otoskoot käyvät pieniksi, jolloin analyysien luotettavuus heikkenee. Perustuloksissa ei ollut ryhmittelyjen välillä merkittäviä eroja.

Lopullisissa analyysseissä vastaajat luokiteltiin kahteen ryhmään seuraavalla tavalla:

- Eläke-esitteen saaneet: Henkilöt, joille eläke-esite oli lähetetty ja jotka ilmoittivat saaneensa esitteen tai ehkä saaneensa esitteen (eivät muistaneet tai eivät osanneet sanoa, olivatko saaneet sen). Yhteensä eläke-esitteen saaneita vastaajia oli 749.
- Vertailuryhmä: Henkilöt, joille eläke-esitettä ei lähetetty, tai joille esite lähetettiin, mutta jotka kertoivat, etteivät olleet saaneet esitettä (n = 1 086).

Taulukko 2.1.1.

Eläke-esitteen saaneet ja vertailuryhmä eri taustatekijöiden mukaan (%).

	Eläke-esitteen saaneet	Vertailuryhmä (Ei saanut eläke-esitettä)
Sukupuoli		
Mies	48,4	51,0
Nainen	51,6	49,0
Ikä		
Alle 35-v.	21,1	20,7
35–49-v.	35,0	34,8
50 v. täyttäneet	43,9	44,5
Koulutus		
Perusaste	38,6	33,4
Keskiaste	53,5	57,6
Korkea-aste	7,9	9,0
Kotitalouden vuositulot, euroa		
Alle 20 000	21,8	21,6
20 001–35 000	37,3	36,4
35 001–50 000	28,3	28,0
Yli 50 000	12,6	14,0
Asuinalue		
Etelä-Suomi	41,5	41,0
Länsi-Suomi	34,5	32,7
Itä-Suomi	13,0	13,7
Pohjois-Suomi	11,0	12,6
Yhteensä	n = 749	n = 1 086

Taulukossa 2.1.1 on esitetty vastaajien jakaumat tavallisimpien taustatekijöiden suhteen. Vastaajien jakaumissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä minkään tarkastellun taustatekijän suhteen. Tämä tarkoittaa, että tuloslukujen analyysseissä mahdolliset erot ryhmien välillä eivät selity sillä, että jompikumpi olisi aineistossa yli-/aliedustettu

sukupuolen, iän, vastaajien koulutustason, tulotason tai asuinalueen suhteen. Taloustutkimus Oy kiintyi otokset vastaajien iän, sukupuolen ja asuinpaikan mukaan. Tällä varmistetaan, että aineistot ovat näiden tekijöiden suhteen koko väestöä edustavia.

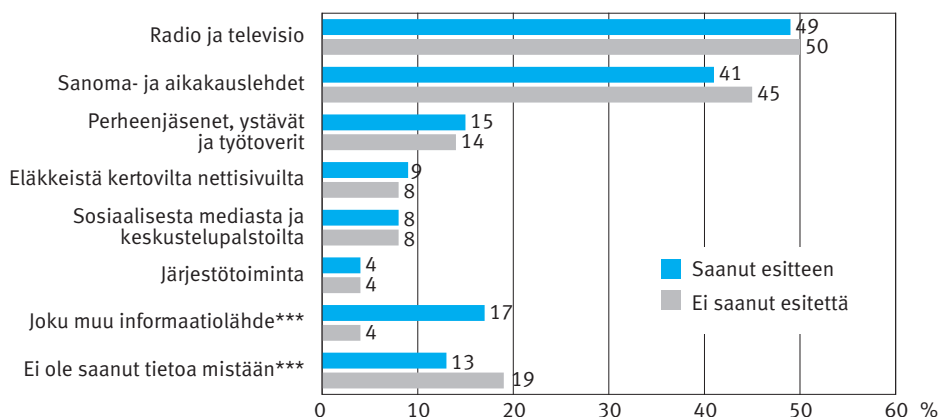
2.2 Mistä ihmiset saivat tietoa vuoden 2017 eläkeuudistuksesta?

Vastaajilta kysyttiin, mistä he olivat saaneet informaatiota vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Vastaajat saivat valita halutessaan kaksi vaihtoehtoa. Ylivoimaisesti yleisimmät tiedon lähteet olivat radio ja televisio sekä sanoma- ja aikakauslehdet (kuvio 2.2.1). Perinteinen media on siis tärkeä tiedonvälittäjä.

Kaiken kaikkiaan vastaajat olivat yllättävän hyvin informoituja eläkeuudistuksesta ottaen huomioon, että kysely toteutettiin yli vuosi ennen uudistuksen voimaantuloa. Esitteen saaneista vain noin joka kuudes vastaaja ilmoitti, ettei hän ole saanut mistään tietoa eläkeuudistuksesta. Vertailuryhmässä noin joka viides ei ollut saanut tietoa mistään. Ero ryhmien välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Syy eroon selittynee vastausvaihtoehdolla ”joku muu informaatiolähde”, jonka kohdalla ryhmien välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero. Eläke-esitteen saaneista useat mainitsivat joksikin muuksi informaatiolähteeksi tutkimuksen eläke-esitteen.

Kuvio 2.2.1.

Informaatiolähteet, joista vastaajat ovat saaneet tietoa vuoden 2017 eläkeuudistuksesta (%).

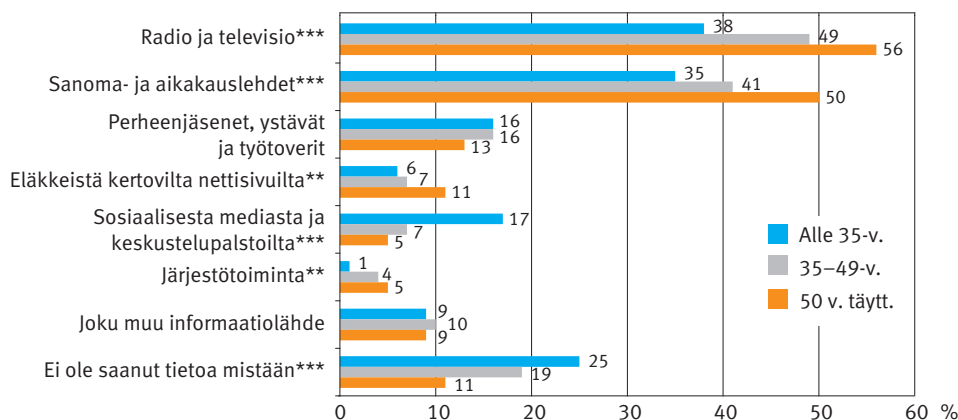

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Vastaajien ikä heijastelee jonkin verran eri informaation lähteiden käyttöä (kuvio 2.2.2). 50 vuotta täyttäneistä yli puolet oli saanut tietoa radiosta ja televisiosta tai sanoma- ja aikakauslehdistä. Sen sijaan alle 35-vuotiaista vastaajista vain joka kolmas oli saanut eläkeuudistuksesta tietoa näistä lähteistä. Sosiaalinen media oli alle 35-vuotiailla huomattavasti yleisempi eläkeuudistuksen tietolähde kuin yli 35-vuotiailla. Alle 35-vuotiaat olivat selvästi ylliedustettuja vastaajissa, jotka eivät olleet saaneet mistään tietoa eläkeuudistuksesta. Joka neljäs alle 35-vuotias ilmoitti, ettei ole saanut mistään tietoa eläkeuudistuksesta. Tähän voi olla syynä esimerkiksi, että nuoremmille vastaajille eläkkeelle jääminen ei ole ajankohtaista. Tällöin kiinnostus eläkeuudistukseen voi olla vähäisempää kuin vastaajilla, joilla eläkkeelle siirtyminen siintää lähempänä tulevaisuudessa.

Kuvio 2.2.2.

Eläkeuudistuksen informaatiolähteet ikäluokittain (%).

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut juuri ikäryhmittäisiä eroja. Vain 35–49-vuotiaiden ryhmässä oli tilastollisesti merkitsevä ero sanoma- ja aikakauslehdistä ja eläkkeistä kertovilta nettisivuilta informaatiota saaneiden määrässä. Eläke-esitteen saaneet 35–49-vuotiaat ilmoittivat harvemmin saaneensa tietoa eläkeuudistuksesta sanoma- ja aikakauslehdistä kuin vertailuryhmään kuuluvat. Sen sijaan eläkkeistä kertovilta nettisivuilta eläke-esitteen saaneet 35–49-vuotiaat vastaajat olivat saaneet tietoa useammin kuin saman ikäiset vertailuryhmään kuuluvat vastaajat. Myös ”joku muu informaatiolähde” ja ”en ole saanut tietoa mistään”-vastausluokissa ryhmien välillä oli ti-

lastollisesti erittäin merkitsevä ero jokaisessa ikäryhmässä. Tämä ero kuitenkin selittyy jo aikaisemmin mainitulla syyllä, eli eläke-esite oli monilla sen saaneilla ”joku muu informaatiolähde”.

Eläkeuudistuksen informaatiolähteiden yleisyys vaihteli hieman myös sukupuolen, koulutustason ja tulotason mukaan. Miehillä perheenjäsenet, ystävät ja työtoverit olivat tärkeämpi informaatiolähde kuin naisille. Hyvätuloiset saivat hieman muita tuloryhmiä enemmän tietoa radiosta ja televisiosta sekä sosiaalisesta mediasta ja keskustelupalstoilta. Korkeasti koulutetut hankkivat muita koulutustasoja useammin tietoa eläkeuudistuksesta sanoma- ja aikakauslehdistä.

2.3 Enemmistö tutustui eläke-esitteeseen

Informaation perillemeno ja vaikuttaminen voivat osoittautua haasteellisiksi tehtäviksi. Tässä tutkimuksessa eläkeuudistuksesta kertovaa informaatiota jaettiin kotiin postitetulla eläke-esitteellä. Esitteen saaneilta kysyttiin, olivatko he tutustuneet saamaansa informaatioon. Noin 25 prosenttia esitteen saaneista ilmoitti lukeneensa sen kokonaan, ja ainakin osittain esitteen luki 70 prosenttia sen saaneista. Vertailtaessa vastaaviin tutkimuksiin muualla, niin informaatioon tutustuneiden osuus oli samaa – sangen korkeaa – tasoa.

Eläke-esitteeseen tutustumisessa oli havaittavissa ikäkohtaisia eroja. Kuten voidaan olettaa, niin nuoret ikäluokat (alle 35-vuotiaat), joille eläkkeelle siirtyminen ei ole ehkä vielä vuosikymmeniin ajankohtainen asia, tutustuivat esitteeseen vähiten. Kuitenkin heidänkin kohdallaan kaksi vastaajaa kolmesta oli lukenut esitteen ainakin osittain.

Perinteinen media on edelleen tärkeä tietolähde. Puolet vastaajista oli saanut tietoa eläkeuudistuksesta radiosta ja televisiosta ja yli 40 prosenttia sanoma- ja aikakauslehdistä. Sosiaalinen media tavoittaa jossain määrin nuoria, mutta heidänkin kohdallaan perinteisen median väylät olivat selvästi useammin eläkeuudistusinformaation lähteinä. Myös perheenjäsenten, ystävien ja työtovereiden kautta saatu eläkeinformaatio on melko yleistä. Alle 35-vuotiailla heiltä saatiin informaatiota yhtä usein kuin sosiaalisesta mediasta.

Kaiken kaikkiaan valtaosa ilmoitti saaneensa ainakin jostain lähteestä tietoa eläkeuudistuksesta. Alle 35-vuotiaista vastaajista noin joka neljäs ei ollut saanut informaatiota mistään. 50 vuotta täyttäneistä vain noin joka kymmenes ei ollut saanut mitään informaatiota. Vuoden 2017 eläkeuudistus on näin ollen yleisesti kansalaisten tiedossa. Oma kysymyksensä, johon tämän tutkimuksen seuraavis-

sa luvuissa pyritään osaltaan vastaamaan, on se, kuinka hyvin kansalaiset tietävät eläkeuudistuksen keskeiset piirteet ja niiden vaikutukset heidän elämäänsä. Seuraavissa luvuissa esitettäviä tutkimustuloksia tulkittaessa on syytä huomioda, että kysely toteutettiin hieman yli vuosi ennen eläkeuudistuksen voimaantuloa. Eläkeuudistus ei näin ollen ollut vielä kovin ajankohtainen. Siksi on mahdollista, että vastaajien mielipiteet ja käsitykset uudistuksesta ja sen mukanaan tuomista muutoksista saattoivat olla vielä varovaisen odottavia ja neutraaleja. Ei voida myöskään olettaa, että vastaajat olisivat olleet vuosi ennen uudistusta hyvin informoituja uudistuksesta.

- Vuoden 2017 eläkeuudistuksesta informoivan esitteen saaneista noin 70 prosenttia oli tutustunut siihen ainakin osittain.
- 50 vuotta täyttäneet vastaajat olivat tutustuneet esitteeseen useimmin.
- Radio, televisio sekä sanoma- ja aikakauslehdet olivat yleisimmät tietolähteet eläkeuudistuksesta.
- Vain noin joka kuudes tutkimukseen vastanneista ilmoitti, ettei ole saanut mistään tietoa eläkeuudistuksesta.

Sanna Tenhunen ja Ilpo Airio

3 Miten hyvin vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan?

Vuoden 2017 eläkeuudistus muuttaa useita asioita suomalaisessa työeläkejärjestelmässä. Muutoksia tulee eläkeikään ja siihen, miten eläkkeelle siirtymisen lykkääminen tai varhentaminen vaikuttaa eläkkeiden tasoon. Lisäksi pitkään voimassa ollut osa-aikaeläke poistuu, mutta sen tilalle tulee ominaisuuksiltaan erilainen eläkeuoto – osittainen varhennettu vanhuuseläke. Työuraeläke on täysin uusi vuonna 2017 voimaan tuleva eläkeuoto, joka on suunnattu pitkän ja raskaan työuran tehneille henkilöille.

Eläkeuudistuksesta on uutisoitu eri medioissa. Lisäksi internetissä on muun muassa eläkeuudistuksesta kertovat informaationsivusto Eläkeuudistus.fi. Informaation tarjolla olo ei automaattisesti kuitenkaan tarkoita, että kaikki olisivat tutustuneet tietoon tai sisäistäneet sitä. Eläkeuudistuksen tuntemista voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan tiedustella suoraan, miten hyvin henkilö omasta mielestään tuntee eläkeuudistuksen. Näin saadaan selville subjektiivinen käsitys henkilön tiedoista. Toinen vaihtoehto on kysyä eläkeuudistuksen ominaisuuksista koetyyppisesti sisältökysymyksiä. Tällä voi mitata objektiivisemmin eläkeuudistukseen liittyvien tietojen hallintaa kysyttyjen yksityiskohtien osalta.

Tutkimuksissa on todettu subjektiivisten ja objektiivisten talousosaamista mittaavien kysymysten antavan hieman erilaisen kuvan osaamisesta. Subjektiiviset ja objektiiviset mittarit antavat yleensä samansuuntaisia vastauksia, mutta osalla oma arvio ja kysymysten paljastama tieto menevät ristiin (Agnew & Szykman 2005; Lusardi & Mitchell 2009; van Rooij ym. 2011). Vastaajien on todettu usein yliarvioivan taloudellisen osaamisensa verrattuna siihen, millaisen kuvan objektiivisesti osaamista mittaavilla kysymyksillä saadaan (Lusardi & Mitchell 2014). On mahdollista, että myös eläkeuudistuksen tuntemisen kohdalla vastaajien oma käsitys tiedoistaan ja todelliset tiedot uudistuksesta menevät ristiin. Mutta on mahdollista – ja luultavasti todennäköisempää – että subjektiivinen kiinnostus eläkeuudistusta kohtaan näkyy myös faktisena tietämyksenä uudistuksen keskeisistä piirteistä.

Tässä tutkimuksessa tiedusteltiin vastaajien omia käsityksiä eläkeuudistuksen koetusta tuntemisesta. Lisäksi kysyttiin käsityksiä eräistä järjestelmän peri-

aatteista, kuten eliniän kasvun ja eläkkeiden välisestä yhteydestä. Jälkimmäiset kysymykset kartoittavat eläkeuudistuksen tuntemista objektiivisemmasta näkökulmasta. Eläke-esitteen tarjoaman informaation voisi olettaa aiemman tiedon perusteella parantavan sekä koettua että objektiivisemmasta näkökulmasta tarkasteltua tuntemisen tasoa. Vastaavanlaisella tutkimuskehikolla Boeri ja Tabellini (2012) osoittivat, että Italiassa infomateriaalia saaneet osasivat vastata vertailuryhmää useammin oikein järjestelmän ominaisuuksiin liittyviin kysymyksiin.

3.1 Koettu tuntemus ja informaation vaikutus

Vastaajista vain pieni osa koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin. Reilu vuosi ennen uudistuksen voimaan tuloa 27 prosenttia vertailuryhmästä ei mielestään tuntenut eläkeuudistusta lainkaan ja vain 15 prosenttia koki tuntevansa uudistuksen melko hyvin tai hyvin (taulukko 3.1.1). Eläke-esitteen saaneet kokivat vertailuryhmän vastaajia useammin, että he tuntevat uudistuksen hyvin. Eläke-esitteen saaneista 15 prosenttia koki, ettei tunne eläkeuudistusta lainkaan. Vähintään melko hyvin uudistuksen koki tuntevansa 34 prosenttia esitteen saaneista. Tämä on yli kaksinkertainen osuus verrattuna ryhmään, joka ei saanut eläke-esitettä.

Taulukko 3.1.1.

Eläkeuudistuksen koettu tunteminen ja eläke-esitteen informaation vaikutus (%).

	Ei tunne lainkaan	Tuntee huonosti tai melko huonosti	Tuntee melko hyvin tai hyvin
Kaikki ***			
Eläke-esitteen saaneet	15,2	50,6	34,2
Ei eläke-esitettä	26,5	58,1	15,4
Miehet ***			
Eläke-esitteen saaneet	15,8	49,4	34,7
Ei eläke-esitettä	29,6	53,3	17,1
Naiset ***			
Eläke-esitteen saaneet	14,6	51,7	33,8
Ei eläke-esitettä	23,3	63,1	13,6

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

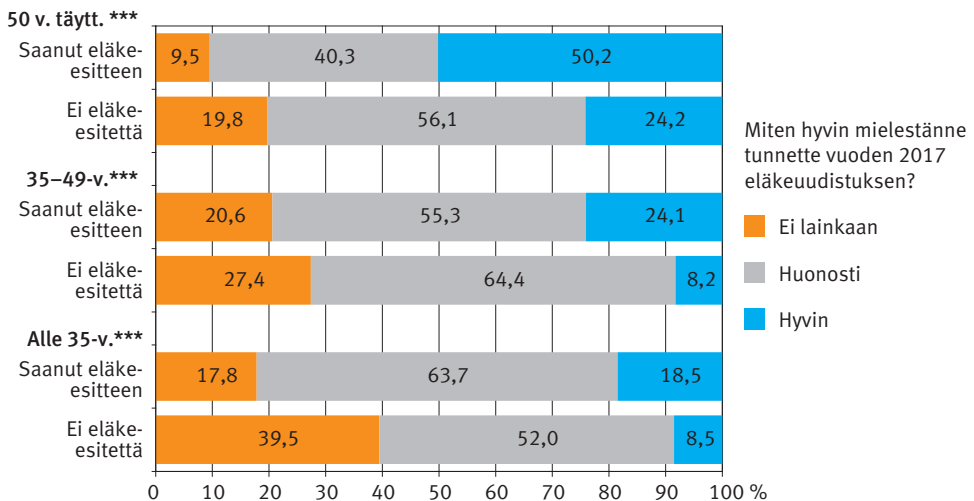
Miesten joukossa kokemus siitä, ettei tunne eläkeuudistusta lainkaan, oli yleisempää kuin naisilla. Vertailuryhmään kuuluneista miehistä 30 prosenttia ei kokenut tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan. Vertailuryhmän naisilla osuus oli

23 prosenttia. Sen sijaan eläke-esitteen saaneista miehistä eläkeuudistusta ei kokenut tuntevansa lainkaan 16 prosenttia ja naisista 15 prosenttia. Myös uudistusta hyvin tuntevien osuus eläke-esitteen saaneiden miesten ja naisten välillä oli samaa tasoa. Naisista 34 prosenttia ja miehistä 35 prosenttia koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin tai melko hyvin.

Ikäluokkien välillä on eroja siinä, miten hyvin eläkeuudistus tunnettiin (kuvio 3.1.1). Parhaiten eläkeuudistuksen tunsivat 50 vuotta täyttäneet vastaajat. Tämän ikäluokan kohdalla eläkeasiat ovatkin ajankohtaisempia kuin nuoremmissa ikäluokissa, joten myös kiinnostus seurata eläkeuudistuksen etenemistä on todennäköisesti suurempi.

Kuvio 3.1.1.

Eläkeuudistuksen koettu tunteminen ikäluokittain (%).

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Vertailuryhmässä noin viidennes 50 vuotta täyttäneistä koki, ettei tunne eläkeuudistusta lainkaan. Nuorimmassa ikäluokassa näin vastasi kaksi viidestä. Hyvin tai melko hyvin eläkeuudistuksen koki tuntevansa kahdessa alimmassa ikäluokassa vain noin kahdeksan prosenttia vastaajista, kun 50 vuotta täyttäneistä näin ajatteli joka neljäs.

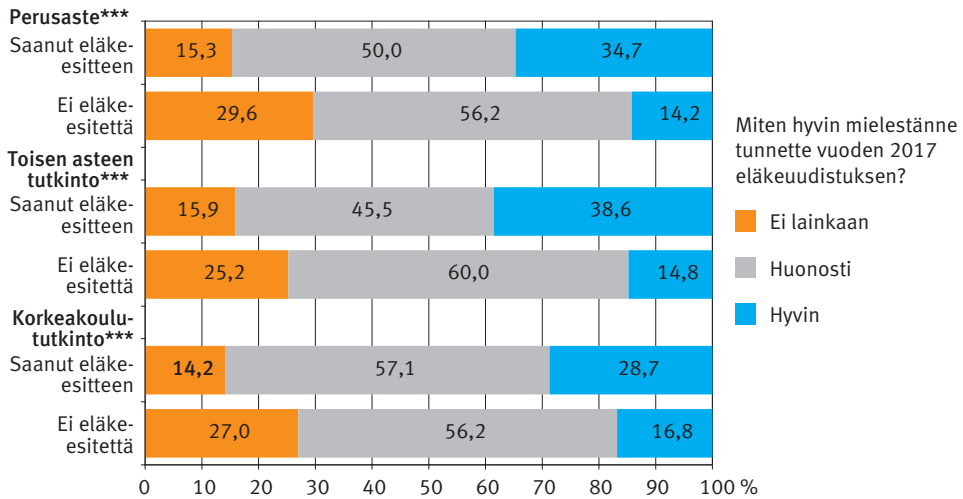
Eläke-esitteen saaneiden joukossa eläkeuudistuksen koettu tunnettuus oli korkeampi kaikissa ikäluokissa. Hyvin uudistuksen tuntevien osuus oli esitteen saaneilla 50 vuotta täyttäneillä kaksinkertainen verrattuna niihin, jotka

eivät saaneet esitettä. Puolet eläke-esitteen saaneista 50-vuotiaista ja sitä vanhemmista koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin tai melko hyvin. Vielä suurempi suhteellinen ero oli keskimmaisessä ikäluokassa. Eläke-esitteen saaneissa 35–49-vuotiaissa uudistuksen koki tuntevansa hyvin tai melko hyvin 24 prosenttia. Se oli kolme kertaa suurempi osuus kuin niillä, jotka eivät saaneet eläke-esitettä. Myös alle 35-vuotiaiden ikäluokassa eläke-esitteen saaneiden kohdalla eläkeuudistuksen tunnettuus oli kaksinkertainen vertailuryhmän vastaavaan ikäluokkaan nähden.

Seuraavaksi tarkastellaan, heijastuuko vastaajien koulutustausta¹ eläkeuudistuksen koettuun tuntemiseen. Vertailuryhmässä hyvin tai melko hyvin eläkeuudistuksen tuntevia oli eniten korkeakoulututkinnon suorittaneiden joukossa. Heistä noin 17 prosenttia koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin (kuvio 3.1.2). Alemmilla koulutustasoilla hyvin tai melko hyvin eläkeuudistuksen tuntevien osuus oli muutaman prosenttiyksikön pienempi. Sen sijaan niiden osuus, jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan, oli lähes yhtä suuri kaikilla koulutustasoilla. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden kohdalla näin vastasi 25 prosenttia, yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 27 prosenttia ja perusasteen suorittaneista 30 prosenttia.

Eläkeuudistuksen tuntemisessa oli tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä kaikissa koulutusluokissa. Eläke-esitteen saaneet kokivat kaikissa koulutusluokissa tuntevansa eläkeuudistuksen paremmin kuin vertailuryhmässä. Hyvin tai melko hyvin eläkeuudistusta tuntevien osuus oli perusasteen ja toisen asteen tutkinnon suorittaneiden kohdalla noin 2,5-kertainen. Eläke-esitteen saaneiden kohdalla perusasteen koulutuksen käyneistä 35 prosenttia ja keskiasteen koulutuksen suorittaneista 39 prosenttia vastasi tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin tai melko hyvin. Korkeakoulututkinnon suorittaneista 29 prosenttia koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin. Ero eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä oli hieman pienempi korkeakoulutettujen välillä kuin muissa koulutusluokissa. Eläke-esitteen saaneet korkeakoulututkinnon suorittaneet kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin tai melko hyvin noin 1,7 kertaa useammin kuin vertailuryhmässä.

1 Koulutusluokitus on tässä jaoteltu kolmeen luokkaan. Perusasteen koulutukseen lasketaan ne, jotka ovat suorittaneet korkeintaan perus- tai kansakoulun. Toisen asteen tutkinnon suorittaneiksi lasketaan ylioppilaat, ammatillisen oppilaitoksen tai opiston suorittaneet. Korkeakoulututkintoon huomioidaan ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkinnot.

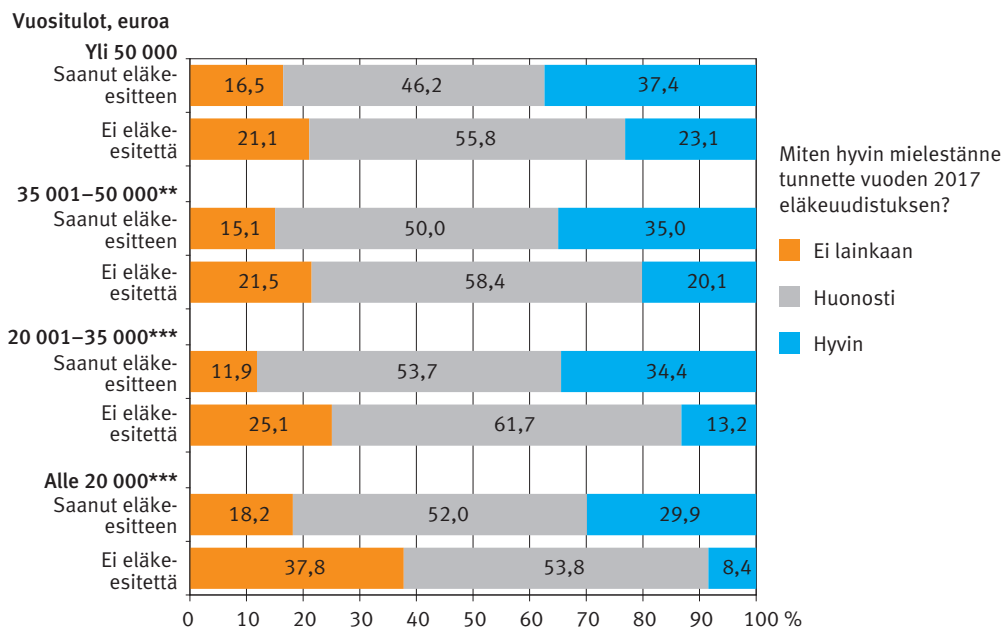
Kuvio 3.1.2.*Eläkeuudistuksen koettu tunteminen koulutusasteittain (%).*

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Vastaavasti niiden osuus, jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan, oli selvästi matalampi eläke-esitteen saaneiden kohdalla. Osuus oli lähes sama kaikissa koulutusryhmissä. Eläke-esitteen saaneiden kohdalla yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 14 prosenttia, toisen asteen tutkinnon suorittaneista 16 prosenttia ja perusasteen suorittaneista 15 prosenttia koki, ettei tunne eläkeuudistusta lainkaan.

Käsitys eläkeuudistuksen tuntemisesta vaihtelee myös henkilön tulotason mukaan (kuvio 3.1.3). Parhaiten eläkeuudistuksen kokivat tuntevansa korkeampia vuosituloja saavat henkilöt. Vertailuryhmässä hyvin tai melko hyvin eläkeuudistuksen tuntevien osuus nousi tuloluokkien mukaan 8 prosentista 23 prosenttiin siirryttäessä alle 20 000 euron vuosituloista yli 50 000 euron vuosituloihin. Vastaavasti niiden osuus, jotka eivät kokeneet tuntevansa lainkaan eläkeuudistusta, oli suurimmillaan alle 20 000 euron vuosituloilla. Heistä 38 prosenttia vastasi, ettei mielestään tunne lainkaan eläkeuudistusta. Ylemmissä tuloluokissa 21 prosenttia vastaajista ei kokenut tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan.

Eläke-esitteen saaneiden kohdalla hyvin tai melko hyvin eläkeuudistusta tuntevien osuus nousi vain hieman tulojen myötä. Alimmassa tuloluokassa osuus oli 30 prosenttia, 20 001–35 000 euron ja 35 001–50 000 euron tuloluokissa noin 35 prosenttia ja yli 50 000 euron vuosituloilla 37 prosenttia.

Kuvio 3.1.3.*Eläkeuudistuksen koettu tunteminen tuloluokittain (%).*

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Suurin ero eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä löytyi alimmasta tuloluokasta niillä vastaajilla, jotka eivät tunteneet lainkaan eläkeuudistusta. Alle 20 000 euron vuosituloja saavista eläkeuudistusta ei kokenut tuntevansa lainkaan 18 prosenttia eläke-esitteen saaneista vastaajista, kun taas vertailuryhmässä osuus oli lähes 38 prosenttia. Seuraavassa tuloluokassa, 20 001–35 000 euroa vuodessa ansaitsevilla, eläke-esitteen saaneista 12 prosenttia koki, ettei tunne eläkeuudistusta lainkaan. Sen sijaan samaan tuloluokkaan kuuluvista vastaajista, jotka eivät saaneet eläke-esitettä, vastaava osuus oli 25 prosenttia. Kahdessa alimmassa tuloluokassa niiden osuus, jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan, oli eläke-esitteen saaneiden kohdalla yli puolet pienempi kuin vertailuryhmässä. Ero eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä on maltillisempi ylemmissä tuloluokissa. Näissäkin tuloluokissa niiden osuus, jotka eivät tunteneet lainkaan eläkeuudistusta, oli pienempi eläke-esitteen saaneilla kuin vertailuryhmässä. Tulosten perusteella infomateriaalin lähettäminen näyttäisi näin ollen etenkin alimmissa tuloluokissa vähentävän niiden osuutta, jotka eivät koe tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan.

3.2 Mikä selittää eläkeuudistuksen tuntemista?

Edellä tarkasteltiin vastaajien omia käsityksiä eläkeuudistuksen tuntemisesta yksittäisten taustatekijöiden perusteella. Tuloksia voi osaltaan selittää tekijöiden keskinäinen yhteys. Tekijöiden yhtäaikaista vaikutusta voidaan tarkastella regressiomallin avulla.

Seuraavassa mallissa on selitetty eläkeuudistuksen koettua tuntemista eläke-esitteen saamisella, sukupuolella, ikäluokalla, koulutustasolla ja tuloluokilla. Malli huomioi kaikkien selittävien tekijöiden yhtäaikaista vaikutusta.

Taulukossa 3.2.2 logistisen regressiomallin tulokset raportoidaan vetosuhteina (OR, odds ratio). Ensimmäisessä sarakkeessa oleva vetosuhte kertoo, miten paljon tiettyyn ryhmään kuulumisen nostaa tai laskee todennäköisyyttä siihen, että kokee tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin. Toisen sarakkeen luottamusvälit kertovat vaihteluvälin vetosuhteelle.

Taulukko 3.2.2.

Eläkeuudistuksen koettu tuntemus, logistisen regressiomallin vetosuhteet (OR) ja luottamusvälit.

Kokee tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin (kokee tuntevansa huonosti tai ei lainkaan)	OR	95 %:n luottamusväli
Saanut eläke-esitteen (ei eläke-esitettä)	3,15 ***	(2,48–4,01)
Sukupuoli (nainen)		
Mies	1,13	(0,88–1,45)
Ikäluokka (alle 35-v.)		
35–49-v.	1,05	(0,71–1,56)
50 v. täyttäneet	3,97***	(2,77–5,71)
Koulutus (korkeakoulututkinto)		
Keskiaste	0,97	(0,73–1,28)
Perusaste	0,88	(0,59–1,32)
Tulot vuodessa, euroa (alle 20 000)		
20 001–35 000	1,40	(0,99–1,98)
35 001–50 000	1,89**	(1,31–2,72)
Yli 50 000	2,05**	(1,32–3,19)

Suluissa mainittu vertailuryhmä, jonka kerroin 1,00. Tähdet viittaavat vetosuhteiden merkitsevyytasoihin. Ne voidaan tulkita siten, että vetosuhteet eroavat tilastollisesti merkitsevästi vertailuarvosta (1,00) * = 5 prosentin, ** = 1 prosentin ja *** = 0,1 prosentin riskitasolla.

Eläke-esitteen saaminen osoittautui merkitseväksi koettua tuntemista parantavaksi tekijäksi. Eläke-esitteen saaminen nosti todennäköisyyttä tuntea eläkeuudistus hyvin tai melko hyvin yli kolminkertaiseksi. Sukupuolten tai koulutustasojen välillä eläkeuudistuksen tuntemisessa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa.

Ikäluokkien suhteen 35–49-vuotiaat kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen yhtä hyvin kuin alle 35-vuotiaat. Sen sijaan 50 vuotta täyttäneet kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin tai melko hyvin neljä kertaa todennäköisemmin kuin alle 35-vuotiaat.

Todennäköisyydessä tuntea eläkeuudistus hyvin tai melko hyvin ei ollut eroa kahdessa alimmassa tuloluokassa. Sen sijaan tätä korkeammilla tulotasoilla todennäköisyys tuntea eläkeuudistus oli korkeampi, noin kaksinkertainen.

3.3 Eliniän kasvun vaikutus eläkeuudistuksen jälkeen

Eläkejärjestelmän kokonaisuus sisältää asioita, jotka ovat kansalaisille tärkeitä. Tällaisia ovat esimerkiksi miten paljon eläkettä he tulevat saamaan jäätyään eläkkeelle tai milloin he ovat oikeutettuja siirtymään vanhuuseläkkeelle. Kyselyssä esitettiin kysymyksiä siitä, millaiseksi vastaajat olettivat eläkkeiden tason muodostuvan ja miten eliniän kasvu tulee vaikuttamaan eläkeikään vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen. Vaikka kysymyksiin on myös ”oikeita vastauksia”, niin tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää ennen kaikkea, miten eläke-esitteen saaneiden näkemykset eläkejärjestelmän muutoksista eroavat vertailuryhmän näkemyksistä.

Eliniän kasvun vaikutuksia eläkkeiden suuruuteen ja eläkeikään mitattiin kysymyksillä: ”Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkkeille tapahtuu?” ja ”Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkeiälle tapahtuu?”. Oman ikäryhmän eliniän kasvaminen heijastuu eläkkeisiin elinaikakertoimen² leikkaavan vaikutuksen kautta. Siten ”eläkkeet pienenevät” -vaihtoehto vastaa parhaiten järjestelmään sisältyvää mekanismia.

Eläke-esitteen saaminen ei tuonut eroa vastauksiin näiden kysymysten kohdalla. Sekä eläke-esitteen saaneista että vertailuryhmään kuuluvista noin 70 prosenttia koki, että eläkkeet tulevat pienenevän (taulukko 3.3.1). Vain noin viisi prosenttia molempien ryhmien vastaajista katsoi, että eliniän kasvu tulee suurentamaan eläkkeitä tulevaisuudessa.

² Elinaikakerroin ei liity pelkästään vuoden 2017 eläkeuudistukseen, sillä se tuli voimaan 2005 ja se on vaikuttanut eläkkeiden tasoon vuodesta 2010 alkaen.

Taulukko 3.3.1.

Vastaukset kysymykseen ”Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkkeille tapahtuu?” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Eläkkeet pienenevät	Ei vaikutusta eläkkeisiin	Eläkkeet suurenevat	En osaa sanoa
Kaikki				
Eläke-esitteen saaneet	68,7	19,8	5,5	6,0
Ei eläke-esitettä	72,2	18,8	5,0	4,0
Miehet				
Eläke-esitteen saaneet	67,4	21,5	7,2	3,9
Ei eläke-esitettä	68,3	21,7	6,0	4,0
Naiset *				
Eläke-esitteen saaneet	69,9	18,1	4,0	8,0
Ei eläke-esitettä	76,2	15,8	4,0	4,0
Alle 35-v.				
Eläke-esitteen saaneet	57,6	31,0	7,6	3,8
Ei eläke-esitettä	63,3	23,7	8,5	4,5
35–49-v.				
Eläke-esitteen saaneet	73,3	17,9	3,8	5,0
Ei eläke-esitettä	72,7	18,8	5,1	3,4
50 v. täyttäneet*				
Eläke-esitteen saaneet	70,4	15,9	5,8	7,9
Ei eläke-esitettä	75,9	16,6	3,3	4,2

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Vastausten jakaumien tarkastelu sukupuolen ja ikäryhmien välillä ei tuonut suuria muutoksia kokonaiskuvaan. Joitain pieniä ryhmäkohtaisia eroavaisuuksia tosin löytyi. Miesten ja naisten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero, mitä vastaajat ajattelevat eläkkeiden määrälle tapahtuvan, jos elinikä jatkaa kasvuaan. Miehet kokivat naisia useammin, että eliniän kasvu ei tule vaikuttamaan eläkkeisiin tai eläkkeet suurenevat. Naisten kohdalla on löydettävissä eroja mielipiteissä sen mukaan, saivatko he eläke-esitteen vai eivät. Ne naiset, jotka eivät saaneet eläke-esitettä, olivat useammin sitä mieltä, että eläkkeet tulevat pienenevän. Vastausten ero oli tilastollisesti merkitsevä viiden prosentin riskitasolla. Miesten kohdalla ei vastaavaa eroa ollut.

Myös ikäryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero siinä, mitä vastaajat ajattelevat eläkkeille tapahtuvan, jos elinikä jatkaa kasvuaan. Nuorimmat vastaajat ajattelivat harvemmin, että eläkkeet tulevat pienenemään eliniän noustessa. Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä löytyi ikäluokkien sisällä eroa vain 50 vuotta täyttäneiden ryhmässä. Ne, jotka eivät saaneet esitetä, olivat useammin sitä mieltä, että eläkkeet tulevat pienenemään eliniän kasvaessa. Muiden ikäluokkien kohdalla ei ollut eroja vastauksissa esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä.

Vanhuuseläkeikä puolestaan reagoi odotetun eliniän kasvuun vuodesta 2030 alkaen, jolloin vanhuuseläkeikä sidotaan eliniänodotteeseen.³ Tällöin odotetun eliniän nousu kasvattaa eläkeikää, ja vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiden eläkeikä tulee nousemaan. Tätä aiemmin eläkkeelle siirtyvien kohdalla ikäryhmän odotetun eliniän kasvu ei suoranaisesti heijastu eläkeikään, vaan vuoden 2017 jälkeen eläkeikää nostetaan portaittain kolme kuukautta vuodessa 65 vuoden eläkeikään saakka.

Eläkeiän ja eliniän välisestä yhteydestä vastaajat sekä eläke-esitteen saaneissa että vertailuryhmässä olivat hyvin yksimielisiä. Yhdeksän vastaajaa kymmenestä koki molemmissa ryhmissä, että eläkeikä tulee kasvamaan, jos elinikä kasvaa (taulukko 3.3.2).

Sukupuolen mukainen tarkastelu ei tuonut muutoksia havaintoon. Miesten ja naisten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, mitä mieltä he olivat eläkeiän muutoksesta eliniän kasvun myötä. Myöskään esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut eroja sukupuolien sisällä. Niin miehet kuin naiset riippumatta siitä, olivatko he saaneet eläke-esitteen tai ei, olivat sitä mieltä, että eläkeikä tulee kasvamaan, jos elinikä jatkaa kasvuaan.

50 vuotta täyttäneiden kohdalla voitiin havaita, että eläke-esitteen saaneet ajattelivat useammin kuin vastaavan ikäiset vastaajat vertailuryhmässä, että eläkeikä tulee nousemaan eliniän kasvaessa. Vertailuryhmässä tämän ikäluokan vastaajat kokivat esitteen saaneita useammin, että eliniän nousu ei tule vaikuttamaan eläkeikään. Tämän havainnon kohdalla oli mahdollista, että varsinkin vertailuryhmän vastaajat peilasivat mielipidettään omaan tulevaan eläkkeelle-siirtymisikäänsä, johon vuoden 2017 eläkeuudistus ei välttämättä siirtymäaikojen vuoksi vaikuta.

3 Eläkeikäraja kytetään elinajan keskimääräiseen kehitykseen vuodesta 2030 alkaen. Eläkeikäraja kytetään elinajan kehitykseen siten, että työssä- ja eläkkeellä oloajan suhde säilyy myös tulevaisuudessa. (Lisätietoa Eläkeuudistus.fi.)

Taulukko 3.3.2.

Vastaukset kysymykseen ”Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkeiälle tapahtuu?” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Eläkeikä laskee	Ei vaikuta eläkeikään	Eläkeikä nousee	En osaa sanoa
Kaikki				
Eläke-esitteen saaneet	1,7	6,1	89,5	2,7
Ei eläke-esitettä	1,6	8,6	88,1	2,7
Miehet				
Eläke-esitteen saaneet	2,5	5,8	89,2	2,5
Ei eläke-esitettä	1,4	9,4	87,0	2,2
Naiset				
Eläke-esitteen saaneet	1,0	6,6	89,6	2,8
Ei eläke-esitettä	1,7	7,7	87,4	3,2
Alle 35-v.				
Eläke-esitteen saaneet	0,0	10,1	88,6	1,3
Ei eläke-esitettä	2,2	12,1	84,4	1,3
35–49-v.				
Eläke-esitteen saaneet	2,3	6,8	85,9	5,0
Ei eläke-esitettä	1,9	7,2	89,3	1,6
50 v. täyttäneet **				
Eläke-esitteen saaneet	2,1	3,7	92,7	1,5
Ei eläke-esitettä	1,0	8,1	86,7	4,2

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Taulukoiden 3.3.1 ja 3.3.2 tuloksia ei voi pitää yllättävinä. Onhan väestön ikääntymisen aiheuttamat paineet suomalaiselle eläkejärjestelmälle olleet jo pitkään merkittävä osa julkisuudessa käytyä eläkekeskustelua (ETK 2013). Eläke-esitteen informaatioissa tuotiin esille, että eläkeikä tulee nousemaan asteittain vuoden 2017 eläkeuudistuksessa. Tämä tieto vaikutti olevan hyvin sisäistetty koko väestön tasolla ilman lisäinformaatiotakin. Pieniä mielipide-eroja iän ja sukupuolen kohdalla oli havaittavissa, mutta kokonaisuudessaan vastaajien arviot eliniän kasvun vaikutuksista eläkkeiden tasoon ja eläkeikään olivat samansuuntaiset.

3.4 Eläkkeen karttuminen eläkeuudistuksen jälkeen

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä työeläkkeen karttuminen muuttuu. Aiemmin karttumaluokkia oli kolme: 1,5 prosenttia vuosituloista 18–53-vuotiaille ja eläkkeen ohessa työskenteleville, 1,9 prosenttia 53–62-vuotiaille ja 4,5 prosenttia 63–68-vuotiaille. Uudistuksen jälkeen eläkettä karttuu yli 17-vuotiaille 1,5 prosenttia vuosituloista iästä riippumatta. Siirtymäkaudella (2017–2025) 53–62-vuotiaille kertyy eläkettä korotetun 1,7 prosentin karttuman mukana. Myös työntekijän eläkemaksu on heidän kohdallaan 1,5 prosenttiyksikköä suurempi. Karttumaprosenttien yhdenmukaistamisen lisäksi uudistuksen myötä työntekijän eläkemaksua ei enää vähennetä eläkettä kartuttavasta tulosta. Tämä nostaa eläkkeen karttumista kaikissa ikäluokissa.

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien käsitystä siitä, mitä he ajattelivat eläkeuudistuksessa tapahtuvan eläkekarttumalleen. Kysymyksen ”oikea” vastaus riippuu, minkä ikäinen vastaaja on ja onko hän ajatellut karttuman muutosta vain tällä hetkellä vai koko lopputyöuransa aikana? Alle 53-vuotiaan, vain nykyhetken karttumaa ajattelevan vastaajan, kohdalla eläkettä karttuu saman karttumaprosentin myötä yhtä paljon kuin ennenkin. Työntekijän eläkemaksun huomioiminen tarkoittaa, että todellisuudessa eläkettä karttuu alle 53-vuotiaana aiempaa enemmän. Toisaalta jos vastaaja on verrannut myös tulevia, yli 53-vuotiaana kertyviä eläkekarttumia, karttumaprosentit laskevat nykyisestä ja eläkettä karttuu vähemmän. Yli 53-vuotiaiden kohdalla karttumaprosentti putoaa eläkeuudistuksen myötä. Työntekijän eläkemaksun huomioiminen pienentää tätä vaikutusta. Koska uudistuksen vaikutus karttumaan muodostuu useasta muutoksesta, on yhden ”oikean” vastauksen löytäminen haasteellista. Tästä syystä tarkastelemme seuraavassa ”oikeiden” vastausten sijaan vastaajien käsitystä siitä, miten he kokevat eläkkeen karttumisen muuttuvan kohdallaan uudistuksen myötä.

Ryhmien välillä oli eroja mielipiteissä siitä, mitä he olettavat oman työeläkkeensä karttumiselle tapahtuvan vuoden 2017 eläkeuudistuksessa (taulukko 3.4.1). Vertailuryhmässä ajateltiin huomattavasti eläke-esitteen saaneita vastaajia useammin, että työeläkeuudistuksen myötä heidän eläkkeensä tulee karttumaan vähemmän kuin ennen uudistusta. Lähes puolet (49 %) vertailuryhmän vastaajista katsoi, että heille karttuu uudistuksen myötä eläkettä aiempaa vähemmän. Eläke-esitteen saaneista vastaajista näin ajatteli 37 prosenttia. Lähes yhtä moni (34 %) katsoi, että eläkettä karttuu heille yhtä paljon kuin aiemmin. Eläke-esitteen informaation saaneet olivat siis luottavaisempia sen suhteen, että eläkeuudistus ei tarkoita heidän kohdallaan eläkkeiden karttuman vähenemistä.

”En osaa sanoa” -vastauksien osuus oli aineistossa suuri. Noin joka viides vastaaja molemmissa ryhmissä ilmoitti, ettei osaa sanoa, mitä heidän työeläkkeensä karttumalle tulee tapahtumaan uudistuksen myötä.

Taulukko 3.4.1.

Vastaukset kysymykseen ”Miten ajattelette työeläkkeenne tämän hetkisen karttumisen muuttuvan vuoden 2017 uudistuksessa?” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Eläkettä karttuu enemmän	Eläkettä karttuu yhtä paljon	Eläkettä karttuu vähemmän	En osaa sanoa
Kaikki ***				
Eläke-esitteen saaneet	8,5	34,4	36,6	20,5
Ei eläke-esitettä	5,4	24,2	48,8	21,6
Miehet *				
Eläke-esitteen saaneet	9,3	32,4	38,5	19,8
Ei eläke-esitettä	5,9	25,9	47,0	21,2
Naiset ***				
Eläke-esitteen saaneet	7,7	36,3	35,0	21,0
Ei eläke-esitettä	4,8	22,4	50,8	22,0
Alle 35-v.				
Eläke-esitteen saaneet	8,4	35,5	33,5	22,6
Ei eläke-esitettä	5,5	30,1	36,5	27,9
35–49-v. ***				
Eläke-esitteen saaneet	5,8	32,4	38,2	23,6
Ei eläke-esitettä	3,3	19,6	55,8	21,3
50 v. täyttäneet **				
Eläke-esitteen saaneet	10,8	35,6	37,0	16,6
Ei eläke-esitettä	7,1	25,1	49,1	18,7

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Sukupuolien välillä ei ollut havaittavissa eroja mielipiteissä työeläkkeen karttumisen muutoksista. Sen sijaan sukupuolien sisällä oli havaittavissa eläke-esitteen informaation vaikutus mielipiteisiin. Miesten kohdalla ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ja naisten kohdalla erittäin merkitsevä. Yli puolet naisista, jotka eivät saaneet eläke-esitettä, koki, että työeläkettä tulee karttumaan vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen vähemmän kuin ennen. Sen sijaan esitteen saaneista naisista vain 35 prosenttia oli sitä mieltä, että eläkettä tulee karttumaan vähemmän.

Ikäluokkien välillä oli havaittavissa tilastollisesti erittäin merkitsevä ero mielipiteissä siinä, mitä eläkekarttumalle tulee tapahtumaan vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen. Ikäluokkakohtaisten korotettujen karttumaprosenttien lakkautamisen olisi olettanut näkyvän erityisesti 50 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä suurempana ”eläkettä karttuu vähemmän” -vaihtoehdon osuutena. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan mielipiteet tekivät U-käyrän. Keskimäinen ikäluokka, 35–49-vuotiaat, koki useimmin, että eläkettä tulee karttumaan uudessa järjestelmässä aikaisempaa vähemmän.

Ikäryhmien sisällä oli nuorinta, alle 35-vuotiaiden, ryhmää lukuun ottamatta havaittavissa eroja käsityksissä eläkekarttuman muutoksesta eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä. Niin 35–49-vuotiaiden kuin 50 vuotta täyttäneiden ryhmissä eläke-esitteen saaneet ajattelivat harvemmin, että vuoden 2017 eläkeuudistus tulee vähentämään heidän eläkekarttumaa. Vertailuryhmässä 35–49-vuotiaista 56 prosenttia ajatteli eläkekarttuman pienenevän uudistuksen myötä. Eläke-esitteen saaneista näin ajatteli tässä ikäluokassa 38 prosenttia. Myös yli 50-vuotiaiden kohdalla eläke-esitteen saaneet ajattelivat eläkkeen karttuman pienenevän harvemmin kuin kyseisen ikäluokan vastaajat vertailuryhmässä.

Edellä esitettyjen tulosten perusteella eläke-esitteen tuomalla informaatiolla on ollut vaikutusta siihen, mitä vastaajat kokivat eläkekarttumille tapahtuvan eläkeuudistuksen myötä. Erityisen selvä vaikutus oli naisten ja yli 35-vuotiaiden kohdalla. Eläke-esitteen saaneet ajattelivat eläkkeensä karttuman pienenevän harvemmin kuin vertailuryhmän vastaajat. Taustalla voi olla esimerkiksi se, että esitteen saaneet olivat ajatelleet vastatessaan muitakin uudistukseen liittyviä muutoksia kuin vain karttumaprosentin vaikutusta. Esimerkiksi työntekijän eläkemaksun vähentämisen lopettaminen vaikuttaa eläkkeen karttumaa korottavasti.

3.5 Lykkäämisen vaikutus eläkkeeseen uudistuksen jälkeen

Eläkeuudistuksen tuntemisen kartoittamiseksi vastaajilta kysyttiin myös heidän käsitystä siitä, miten eläkkeelle siirtymisen lykkäys vaikuttaa heidän tulevan eläkkeensä määrään. Eläke-esitteessä tuotiin esille, että työuran jatkaminen yli vanhuuseläkeiän alarajan palkitaan lykkäyskorotuksella. Lykkäämällä eläkkeelle siirtymistä yli vanhuuseläkkeen alaikärajan eläkettä korotetaan 0,4 prosenttia jokaista lykättyä kuukautta kohti. Suurin osa sekä eläke-esitteen saaneista että vertailuryhmän vastaajista tunsivat lykkäyksen eläkettä kasvattavan vaikutuksen. Vastausten jakaumissa oli havaittavissa eroja eläke-esitteen saaneiden

ja vertailuryhmän välillä (taulukko 3.5.1). Molemmissa ryhmissä suurin osa vastaajista tiesi, että eläkkeelle siirtymisen lykkääminen parantaa eläkettä. Eläke-esitteen saajien keskuudessa näitä vastaajia oli jonkin verran enemmän: esitteen saaneista lykkäyksen korottavan vaikutuksen tunsivat 65 prosenttia, kun vertailuryhmässä osuus oli 58 prosenttia.

Taulukko 3.5.1.

Vastaukset kysymykseen ”Mitä ajattelette eläkkeenne määrälle tapahtuvan, jos lykkäätte eläkkeelle siirtymistänne?” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Eläke pienenee	Asialla ei vaikutusta eläkkeeseen	Eläke suurenee	En osaa sanoa
Kaikki *				
Eläke-esitteen saaneet	7,9	23,7	64,7	3,7
Ei eläke-esitettä	9,7	27,7	57,8	4,8
Miehet				
Eläke-esitteen saaneet	9,6	24,2	61,2	5,0
Ei eläke-esitettä	8,6	28,5	57,2	5,7
Naiset *				
Eläke-esitteen saaneet	6,3	23,2	68,0	2,5
Ei eläke-esitettä	10,7	27,1	58,4	3,8
Alle 35-v.				
Eläke-esitteen saaneet	6,5	25,2	62,5	5,8
Ei eläke-esitettä	9,6	27,4	59,3	3,7
35–49-v.				
Eläke-esitteen saaneet	6,9	22,8	67,2	3,1
Ei eläke-esitettä	9,1	28,7	58,3	3,9
50 v. täyttäneet				
Eläke-esitteen saaneet	9,5	23,7	63,7	3,1
Ei eläke-esitettä	10,2	27,2	56,5	6,1

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna miesten ja naisten välillä ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja mielipiteissä. Miesten kohdalla vastauksissa ei ollut eroja sen mukaan, oliko vastaaja saanut eläke-esitteen vai ei. Sen sijaan naisten kohdalla oli havaittavissa, että eläke-esitteen saaneet tunsivat useammin lykkäyksen eläkettä suurentavan vaikutuksen.

Ikäryhmien välillä ei ollut eroja siinä, mitä eläkkeen määrälle koettiin tapahtuvan eläkkeen lykkäyksen seurauksena. Myöskään ikäryhmien sisällä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä. Eläkkeelle siirtymisen lykkäyksen vaikutus tulevan eläkkeen määrään oli kaikissa ikäryhmissä arvioitu eläkkeitä nostavaksi. Esitteen saaneiden kohdalla lykkäyksen eläkettä korottavan vaikutuksen tuntevien osuus oli hieman suurempi kaikissa ikäluokissa verrattuna niihin, jotka eivät esittä saaneet. Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

3.6 Eläkkeistä informointi lisää eläkejärjestelmän tuntemista

Eläkeuudistuksen tuntemista voidaan tarkastella sekä oman yleisen kokemuksen että uudistuksen yksityiskohtaisempien muutosten näkökulmasta. Eläke-esitteen saaneet vastaajat tunsivat eläkeuudistuksen paremmin sekä koetulla tuntemisella että eläkeuudistuksen periaatteita mittaavilla kysymyksillä tarkasteltuna. Eläkeuudistuksen yleinen koettu tunteminen oli eläke-esitteen saaneilla parempaa molemmilla sukupuolilla, kaikissa ikäluokissa, kaikilla koulutustasoilla ja etenkin matalimmilla tulotasoilla. Suurimmat erot eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä olivat havaittavissa hyvin eläkeuudistusta tuntevien osuudessa.

Parhaiten eläkeuudistuksen kokivat tuntevansa 50-vuotiaat ja sitä vanhemmat vastaajat. Heidän ikäluokassaan eläkeasiat ovatkin ajankohtaisempia kuin nuorempien vastaajien kohdalla. Kaikissa ikäluokissa eläke-esitteen saaneet kuitenkin kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin 2–3 kertaa useammin kuin vertailuryhmän vastaajat.

Vertailuryhmässä koulutustasojen välillä ei ollut suuria eroja. Sen sijaan eläke-esitteen saaneiden kohdalla hyvin eläkeuudistusta tuntevien osuudessa oli nähtävissä ero. Erityisesti ne eläke-esitteen saaneet vastaajat, jotka olivat suorittaneet perus- tai keskiasteen koulutuksen, kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin. Heillä hyvin eläkeuudistuksen tunteneiden osuus oli yli kaksi kertaa suurempi kuin saman koulutustason omaavilla vastaajilla vertailuryhmässä.

Myös tulojen suhteen tarkasteltuna eläke-esitteen saaneet kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin useammin kuin vertailuryhmässä. Ero hyvin uudistuksen tuntevien osuudessa oli suurin alimmissa tuloluokissa. Pienimpiä vuosituloja saavien vastaajien joukossa niiden osuus, jotka kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin, oli 3,6 kertaa suurempi eläke-esitteen saaneiden keskuudessa kuin vertailuryhmässä. Suuremmissa tuloluokissa ero pieneni, mutta kor-

keimmassakin tuloluokassa hyvin uudistuksen tuntevien osuus oli eläke-esitteen saaneiden kohdalla noin 1,6 kertaa suurempi kuin vertailuryhmällä.

Vastaajien käsitykset eläkeuudistukseen liittyvistä tärkeistä muutoksista eläkeikään ja eläkkeen karttumiseen osoittivat, että uudistuksen olennaisimmista tekijöistä ollaan tietoisia. Eliniän kasvun vaikutukset eläkeikään ja eläkkeen määrään tunnettiin hyvin niin eläke-esitteen saaneiden kuin vertailuryhmän keskuudessa. Vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että eläkkeet tulevat pienenemään ja eläkeikä nousemaan. Joitain pieniä ryhmäkohtaisia eroja oli havaittavissa. Eläke-esitteen vaikutus näkyi 50 vuotta täyttäneiden ryhmässä, jossa esitteen saaneet olivat harvemmin sitä mieltä, että eläkkeet tulevat eliniän kasvun myötä pienenemään ja useammin sitä mieltä, että eläkeikä tulee kasvamaan eliniän noustessa.

Eläke-esitteen informaatiolla oli suuri merkitys mielipiteiden eroihin, kun vastaajilta kysyttiin, mitä he olettavat omalle työeläkekarttumalle tapahtuvan vuoden 2017 uudistuksen jälkeen. Niin miesten kuin naisten kohdalla esitteen saaneet olivat harvemmin sitä mieltä, että eläkettä tulee karttumaan vähemmän. Ikäryhmien kohdalla vain kaikkein nuorimmilla vastaajilla (alle 35-vuotiaat) ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitsevää eroa mielipiteissä esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä. Syynä eroihin voi olla se, että eläkkeen karttumaan vaikuttavat yhtä aikaa useammat muutokset. Yksi muutos on siirtyminen ikäsidonnaisesta karttumasta kaikille yhtenäiseen 1,5 prosentin karttumaan. Jos vastaaja on verrannut tulevaa tilannetta aiempaan korotettuun 1,9 prosentin karttumaan tai 4,5 prosentin superkarttumaan, niin hän voi kokea uudistuksen pienentävän eläkkeen karttumista. Toinen karttumaan vaikuttava muutos on, ettei palkansaajan työeläkemaksua vähennetä enää karttuman perusteena olevasta palkasta. Tämä osatekijä nostaa eläkkeen karttumista. Koska osatekijät vaikuttavat eri suuntiin, on vastausten vertailu haasteellista. Kysymyksen muotoilussa painotettiin tämän hetkistä karttumaa, mutta osa vastaajista on voinut ajatella eläkkeen karttumista laajemmin.

Eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen vaikutuksista eläkkeen määrään vastaajat olivat pääsääntöisesti samaa mieltä, että lykkääminen nostaa tulevaa eläkettä. Vastaajista suurin osa, noin 60 prosenttia, tunsikin lykkäyksen eläkettä korottavan vaikutuksen. Eläke-esitteellä oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä yhteys mielipiteiden eroihin. Eläke-esitteen saaneet tunsivat vielä hieman useammin lykkäyksen eläkettä kasvattavan vaikutuksen. Myös naisilla oli havaittavissa samansuuntainen tilastollisesti merkitsevä ero esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä.

- Eläke-esitteen saaneiden joukossa eläkeuudistus tunnettiin paremmin kuin vertailuryhmässä. Esitteen saaneista noin joka kolmas koki tuntevansa eläkeuudistuksen hyvin. Eläkeuudistuksen koki tuntevansa hyvin noin joka kuudes niistä, jotka eivät saaneet eläke-esitettä.
- Parhaiten eläkeuudistuksen tunsivat 50 vuotta täyttäneet ja korkeampiin tuloluokkiin kuuluvat.
- Vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että eläkeikä tulee nousemaan ja eläkkeiden suuruus tulee laskemaan eliniän kasvun myötä
- Eläke-esitteen saaneet olivat selvästi luottavaisempia siihen, että työeläkekarttuma tulee pysymään ennallaan vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen.
- Lähes kaksi kolmesta vastaajasta tunsu eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen eläkettä korottavan vaikutuksen. Eläke-esitteen saaneiden keskuudessa vaikutus tunnettiin useammin kuin vertailuryhmässä.

Sanna Tenhunen

4 Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen ja varhennus

Eläkejärjestelmä vaikuttaa työssä jatkamisen kannustimiin eläkkeen kertymisen kautta. Järjestelmän kokonaisuutta arvioitaessa puhutaan aktuaarisesta neutraalisuudesta. Sillä tarkoitetaan sitä, miten lisätyövuoden vaikutus näkyy kertyneessä eläkkeessä. Esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen lykkääminen vuodella lyhentää odotettavissa olevaa eläkeaikaa vuodella. Jotta koko eläkeajalta kertyvän eläkesumman arvo säilyisi, on kuukausittain saatavan eläkkeen noustava työssä jatkamisen seurauksena. Lisäksi työssä jatkamisesta kertyy uutta eläkettä. Myös tämän pitäisi näkyä tulevassa eläkkeessä. Vastaavasti eläkkeelle siirtymisen varhentamisen pitäisi vaikuttaa tulevan eläkkeen laskuna. Jos eläkkeelle siirtymisen lykkääminen vuodella nostaa (tai varhentaminen laskee) tulevaa eläkettä niin paljon, että koko eläkeaikana odotettavissa oleva eläkesumma pysyy samalla tasolla, on järjestelmä aktuaarisesti neutraali. Vuoden 2017 uudistuksessa eläkkeelle siirtymisen lykkäämisestä tai varhentamisesta aiheutuvat muutokset eläkkeen määrään on mitoitettu aktuaarisesti neutraalille tasolle.

Jotta taloudelliset kannustimet toimisivat ajatellulla tavalla, on tärkeää, että työssä jatkamispäätöstä tehtäessä järjestelmän vaikutus tulevaan eläkkeeseen on tiedossa. On hankalaa reagoida kannustimiin, jos niiden olemassaolosta ei tiedä. Chan ja Stevens (2004; 2008) ovat todenneet, että taloudellisiin kannustimiin reagoivat voimakkaammin ne, jotka tuntevat kannustimien toiminnan. Samassa tutkimuksessa todettiin, että nekin, jotka eivät tunne järjestelmää, reagoivat kannustimiin. Silloin päätösten pohjana käytetään omia uskomuksia kannustimista, vaikka ne eivät olisi oikeita.

Tässä tutkimuksessa informaatiota mitattiin useilla erityyppisillä kysymyksillä. Kysymys siitä, miten hyvin tuntee eläkeuudistuksen, antaa tietoa vastaajan subjektiivisesta käsityksestä. Informaatiota sisältäneen esitteen saaneiden ja sen lukeneiden voisi olettaa olevan paremmin informoituja eläkeuudistuksen vaikutuksesta. Toisaalta informaation lähettäminen ei vielä takaa sitä, että lukija ymmärtäisi, miten asia koskee juuri häntä. Toinen mittari on objektiivisempaa tietämistä mittaava kysymys. Lykkäämisen ja varhentamisen kohdalla olennainen kysymys on, tietääkö vastaaja miten eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen vaikuttaa hänen eläkkeeseensä.

Työssä jatkamishalukkuuteen vaikuttavat taloudellisten kannustimien lisäksi myös monet muut asiat. Esimerkiksi terveydentila ja oma jaksaminen ovat tärkeässä roolissa, samoin työn mielekkyys ja töiden saatavuus. Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat myös työhön ja työoloihin liittyvät tekijät. Muun muassa joustavilla työaikakäytännöillä ja työn kiireisyyttä ja siihen liittyviä paineita helpottamalla voidaan edesauttaa työssä jatkamista (Tuominen ym. 2012).

4.1 Lykkääminen, varhentaminen ja niiden vaikutus eläkkeeseen

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä eläkkeelle siirtymisiän vaikutus eläkkeeseen muuttui. Aiemmin järjestelmä pyrki kannustamaan työssä jatkamista tarjoamalla normaalia suuremman 4,5 prosentin karttuman joustavan vanhuuseläkeiän alaikärajan (63 vuotta) jälkeen. Tämä kannusti jatkamaan työssä pidempään erityisesti niitä, joiden palkka uran loppupuolella oli karttuneeseen eläkkeeseen verrattuna korkea. Työssä jatkaminen onkin painottunut hyvässä sosioekonomisessa asemassa oleviin. Työssä yli 63 vuoden iän ovat jatkaneet etenkin korkeasti koulutetut, hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevat ja johto- tai asiantuntijatehtävissä toimivat. Sen sijaan heikosti koulutetut työntekijäammateissa toimivat ovat jääneet muita useammin eläkkeelle heti vanhuuseläkkeen alaikärajan kohdalla. (Nivalainen 2014.)

Uudistuksen myötä korotetusta 4,5 prosentin karttumasta luovuttiin ja kaikesta työstä karttuu 1,5 prosenttia eläkettä iästä riippumatta. Alin vanhuuseläkeikä nousee asteittain 63 vuodesta 65 vuoteen. Eläkkeelle siirtymistä voi kuitenkin lykätä tai varhentaa. Silloin eläkettä korotetaan lykkäyskorotuksella tai pienennetään varhennusvähennyksellä. Lykkäyskorotus ja varhennusvähennys ovat 0,4 prosenttia kutakin lykättyä tai varhennettua kuukautta kohden.

Eläkkeelle siirtymisen varhentaminen onnistuu osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen kautta. Sitä voi nostaa 25 tai 50 prosenttia siihen mennessä karttuneesta eläkkeestä. Osittaisen vanhuuseläkkeen kohdalla ei ole vaatimuksia työhön osallistumisesta. Sen rinnalla voi jatkaa töissä normaalisti, vähentää työn tekoa osa-aikaiseksi tai lopettaa työnteon kokonaan. Varhentaminen kuitenkin pienentää eläkettä pysyvästi. Varhennettuna nostettua osaa pienennetään 0,4 prosenttia jokaista kuukautta kohti, jolla varhennetun vanhuuseläkkeen alitusikä alittaa oman alimman vanhuuseläkeiän. Esimerkiksi varhentaminen vuodella tarkoittaa 4,8 prosentin leikkausta siihen osaan eläkettä, jonka

on nostanut varhennettuna. Eläkkeen pieneneminen perustuu siihen, että varhemmin aloitettua eläkettä ehditään maksaa keskimäärin pidempi aika.

Eläkkeelle siirtymistä voi myös lykätä yli alimman vanhuuseläkeiän. Tällöin eläkettä korotetaan 0,4 prosentilla jokaista kuukautta kohti, jolla eläkkeelle siirtyminen ylittää alimman vanhuuseläkeiän. Taustalla on sama vaikutus kuin varhentamisessakin: lykättäessä eläkkeelle siirtymistä myöhemmäksi, eläkeaikana ehditään maksaa keskimäärin lyhyemmältä ajalta eläkettä. Jotta eläkeaikana keskimäärin kertyvä summa pysyisi samana, kuukausittain saatava eläke voi olla suurempi.

Sekä varhennusvähennys että lykkäyskorotus ovat keskimäärin tarkasteltuna aktuaarisesti neutraaleja, eli koko eläkeajalta kertyvä eläkkeen summa pysyy keskimäärin vakiona riippumatta siitä, varhentaako tai lykkääkö eläkkeelle siirtymistä. Toisin sanoen, varhennusvähennys ja lykkäyskorotus eivät sinänsä kannusta varhentamaan tai lykkäämään eläkkeelle siirtymistä. Eläkkeellesiirtymispäätöstä tekevän henkilön näkökulmasta sen sijaan varhennusvähennyksen tai lykkäyskorotuksen vaikutus eläkkeen määrään voi olla osaltaan vaikuttamassa siihen, mihin aikaan päättää siirtyä eläkkeelle.

Lykkäys- ja varhennusmahdollisuus sekä niihin liittyvä eläkkeen korotus tai sen pysyvä leikkaus tulivat voimaan vuoden 2017 uudistuksen myötä. Erilaisien vaihtoehtojen suosion selvittämiseksi etukäteen kyselyssä tiedusteltiin vastaajien halukkuutta harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä tai varhentamista. Vastaajien ikäjakauman (25–62 vuotta) nuorimmassa päässä olevilla on vielä vuosikymmeniä aikaa eläkkeelle siirtymispäätökseen. Pitkälle tulevaisuuteen sijoittuviin päätöksiin liittyy paljon epävarmuutta. Esimerkiksi terveys, työtilanne ja taloudellinen tilanne voivat vaikuttaa eläkkeelle siirtymisajankohtaan. Tästä syystä vastaajien ei voida olettaa tietävän aikomuksiaan eläkkeelle siirtymisen suhteen varmaksi. Kyselyssä tiedusteltiin sitä, voisiko vastaaja harkita jäävänsä eläkkeelle ennen varsinaista eläkeikää tai lykkäävänsä eläkkeelle siirtymistä.

Kyselyn tulokset osoittavat, että suuri osa vastaajista on valmis harkitsemaan eläkkeelle siirtymisen varhentamista tai lykkäämistä (taulukko 4.1.1). Vastaajista 53 prosenttia voisi harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista. Lähes yhtä moni (50 %) ilmoitti voitavansa harkita siirtyvänsä eläkkeelle vasta alimman vanhuuseläkeiän jälkeen. Kysymykset eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen ja varhentamisen harkinnasta olivat erillisiä kysymyksiä, eikä niiden harkitseminen ollut toisensa poissulkevia vaihtoehtoja. Lähes neljännes vastaajista voisi harkita sekä eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä että sen varhentamista (taulukko 4.1.2). Joka kahdeksas (12,5 %) ilmoitti, ettei harkitse kumpaakaan vaihtoehtoa. Ei osaa sa-

noa -vastausten osuus jää tässä kysymyksessä matalaksi. Taustalla voi olla kysymyksen muotoilu: vastaajaa pyydettiin kertomaan, voisiko hän harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista tai lykkäämistä.

Taulukko 4.1.1.

Eläkkeelle siirtymisen varhentamista ja lykkäämistä harkitsevien jakaumat.

	Voisi harkita varhentamista	Voisi harkita lykkäämistä
Ei	39,4 %	44,8 %
Kyllä	53,4 %	49,5 %
Ei osaa sanoa	7,2 %	5,7 %
Vastaajia	1 718	1 718

Taulukko 4.1.2.

Harkitaanko sekä varhentamista että lykkäämistä yhtä aikaa (%)?

		Voisi harkita varhentamista		
		Ei	Kyllä	Ei osaa sanoa
Voisi harkita lykkäämistä	Ei	12,5	30,2	2,2
	Kyllä	25,2	22,4	1,9
	Ei osaa sanoa	1,8	0,8	3,1

4.2 Lykkääjät ja varhentajat

Eläkkeelle siirtymisen taloudellisten kannustimien näkökulmasta erityisen mielenkiintoisia ovat ne vastaajat, jotka voisivat harkita vain toista vaihtoehtoa. Vastaajista 27 prosenttia ilmoittaa voivansa harkita lykkäämistä, mutta ei varhentamista. Vastaajista 31 prosenttia puolestaan ilmoittaa harkitsevansa vain varhentamista, mutta ei lykkäämistä.¹ Seuraavaksi tarkastellaan vain lykkäämistä tai vain varhentamista harkitsevia demografisten ja informaatioon liittyvien tekijöiden suhteen.

Miehistä 34 prosenttia voisi harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista. Naisilla vastaava osuus oli 28 prosenttia. Varhentamisen kohdalla ero naisten ja miesten välillä oli tilastollisesti merkitsevä. Sen sijaan naiset ja miehet harkitsivat eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä yhtä usein.

¹ Vain lykkäämistä harkitseviksi on katsottu ne, jotka ovat kertoneet voivansa harkita lykkäämistä, mutta varhentamisen kohdalla ovat vastanneet ”ei” tai ”ei osaa sanoa”. Vastaavasti vain varhentamista harkitsevia ovat ne, jotka kertoivat harkitsevansa varhentamista, mutta lykkäyksen kohdalla ovat vastanneet ”ei” tai ”ei osaa sanoa”.

Varhentamista harkittiin useammin 50 vuotta täyttäneiden joukossa. Tässä ryhmässä 38 prosenttia oli valmis harkitsemaan eläkkeelle siirtymistä ennen alinta vanhuuseläkeikää. Nuoremmissa ikäluokissa varhentamista harkittiin harvemmin. Alle 35-vuotiaista 19 prosenttia ilmoitti harkitsevansa varhentamista. Eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä harkitsevissa iän vaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Nuoremmat ikäluokat ilmoittivat harkitsevansa lykkäämistä hieman useammin kuin vanhemmat. Alle 35-vuotiaista 31 prosenttia kertoi voitavansa harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä, kun muissa ikäluokissa osuus oli noin 25 prosenttia.

Taulukko 4.2.1.

Varhentamista ja lykkäämistä harkitsevat sukupuolen, iän, tulojen ja koulutuksen mukaan (%).

	Voisi harkita vain varhentamista	Voisi harkita vain lykkäämistä
Kaikki	31,0	27,1
Sukupuoli	**	-
Miehet	34,0	27,1
Naiset	28,0	27,1
Ikä	***	-
Alle 35-v.	18,7	30,8
35–49-v.	30,9	26,6
50 v. täyttäneet	37,6	25,4
Tulot, euroa/vuosi	-	-
Alle 20 000	30,4	25,2
20 000–35 000	27,6	26,6
35 001–50 000	34,6	26,0
Yli 50 000	33,1	33,1
Koulutus	***	**
Korkeakoulututkinto	23,4	30,9
Keskiasteen tutkinto	35,7	23,7
Perusaste	34,5	28,8

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Varhentamis- ja lykkäämisaikeet eivät juuri vaihtele tulojen mukaan. Hyvätulokset harkitsivat sekä varhentamis- että lykkäämisvaihtoehtoja hieman muita tuloryhmiä useammin, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Yleisintä var-

hentamisen harkinta oli yli 35 000 euroa vuodessa ansaitsevien joukossa. Heistä noin joka kolmas kertoi voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista. Varhentamisen lisäksi myös eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä harkittiin hieman useammin korkeampia vuosituloja saavien joukossa. Yli 50 000 euron vuosituloja saavien joukossa joka kolmas, muissa tuloluokissa noin joka neljäs kertoi voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä.

Koulutustaso vaikuttaa siihen, miten yleistä oli harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista tai lykkäämistä. Korkeakouluasteen suorittaneet harkitsivat varhentamista harvemmin ja lykkäämistä useammin kuin alemman koulutustason suorittaneet. Varhentamista harkittiin eniten perus- ja keskiasteen koulutuksen suorittaneiden joukossa. Molemmissa koulutusluokissa reilu kolmannes kertoi voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista. Eläkkeelle siirtymisen lykkäystä sen sijaan harkittiin useammin korkeakoulututkinnon suorittaneiden sekä toisaalta perusasteen suorittaneiden kohdalla. Perusasteen suorittaneista 29 prosenttia ilmoitti voivansa ajatella lykkäävänsä eläkkeelle siirtymistä, korkeakouluasteen käyneistä 31 prosenttia. Keskiasteen suorittaneet harkitsivat eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä vähiten (24 %).

Demografisten taustatekijöiden lisäksi varhentamisen ja lykkäämisen kohdalla on mielenkiintoista tarkastella informaation merkitystä. Informaatiota tarkastellaan tässä eläke-esitteen saamisen, eläkeuudistuksen tuntemisen ja eläkkeellesiirtymisen lykkäämisen vaikutuksen tuntemisen kautta.

Eläke-esite näyttäisi vaikuttavan jonkin verran varhentamisaikaisiin, mutta lykkäysaikaisiin sillä ei ollut vaikutusta. Eläke-esitteen saaneista 28 prosenttia kertoi voivansa harkita siirtymistä eläkkeelle ennen alinta vanhuuseläkeikää. Vertailuryhmässä varhentamista ilmoitti voivansa harkita hieman useampi, 33 prosenttia. Lykkäämistä harkitsi noin joka neljäs vastaaja sekä eläke-esitteen saaneissa että vertailuryhmässä.

Vastaja oma käsitys eläkeuudistuksen tuntemuksesta ei juuri vaikuttanut varhentamisen tai lykkäämisen harkinnan yleisyyteen. Varhentamisaikaiset olivat hieman yleisempiä paremmin eläkeuudistusta tuntevien joukossa, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Hyvin eläkeuudistuksen tuntevista 35 prosenttia kertoi voivansa harkita varhentamista. Niistä, jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan, 27 prosenttia kertoi voivansa harkita varhentamista. Huonosti eläkeuudistuksen tuntevista varhentamista ilmoitti voivansa harkita 31 prosenttia. Eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä yli alimman vanhuuseläkeiän harkitsi hyvin eläkeuudistusta tuntevista 26 prosenttia ja 30 prosenttia niistä,

jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan. Myöskään nämä erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Objektiivisempi mittari lykkäämiseen ja varhentamiseen liittyvien taloudellisten seurausten tuntemisesta saadaan tarkastelemalla varhentamis- ja lykkäysaikeita sen mukaan, tietävätkö vastaajat eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen nostavan heidän eläkkeensä tasoa. Suurin osa vastaajista tunsivat lykkäyksen eläkettä korottavan vaikutuksen (katso luku 3.4). Tässä tulkitaan lykkäyksen vaikutuksen tunteviksi ne, jotka vastasivat lykkäyksen suurentavan heidän tulevaa eläkettään.

Lykkäyksen vaikutuksen tunteminen heijastui selvästi varhennus- ja lykkäysaikeisiin. Lykkäyksen vaikutuksen tietävistä varhentamista harkitsi 28 prosenttia. Osuus on selvästi matalampi kuin varhentamista harkitsevien osuus niiden joukossa, jotka eivät tienneet eläkkeelle siirtymisen lykkäyksen kasvattavan eläkkeen määrää. Heistä varhentamista ilmoitti harkitsevansa 36 prosenttia.

Myös lykkäystä harkitsevien osuudet erosivat selvästi sen mukaan, tunsivatko vastaajat lykkäyksen vaikutuksen eläkkeeseen. Niistä, jotka tiesivät lykkäyksen vaikutuksesta, 30 prosenttia ilmoitti voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä yli alimman vanhuuseläkeiän. Sen sijaan lykkäysaikomuksia oli vähemmän niiden joukossa, jotka eivät tienneet lykkäämisen nostavan eläkettä. Heistä 22 prosenttia ilmoitti voivansa harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäystä.

Taulukko 4.2.2.

Varhentamista ja lykkäämistä harkitsevat ja informaatio (%).

	Voisi harkita vain varhentamista	Voisi harkita vain lykkäämistä
Eläke-esite	*	-
Saanut eläke-esitteen	28,0	26,5
Ei eläke-esitettä	33,0	27,5
Tuntee eläkeuudistuksen	-	-
Hyvin	34,5	25,5
Huonosti	30,9	26,8
Ei lainkaan	27,4	29,9
Tietää lykkäyksen vaikutuksen	***	***
Kyllä	27,5	30,2
Ei	36,3	22,3

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

4.3 Varhennus- ja lykkäysaikeita selittävät tekijät

Edellä havaitun informaation ja varhentamis- ja lykkäysaikeiden yhteyden taustalla voivat olla myös muut varhentamis- ja lykkäämisaikeisiin vaikuttavat tekijät. Regressiomallin avulla voidaan tarkastella yhtä aikaa eri tekijöiden vaikutusta.

Taulukossa 4.3.1 logistisen regressiomallin tulokset raportoidaan vetosuhteina (OR, odds ratio). Ensimmäisessä sarakkeessa oleva vetosuhde kertoo, miten paljon tiettyyn ryhmään kuulumisen nostaa tai laskee todennäköisyyttä harkita eläkkeelle siirtymisen varhennusta tai lykkäystä. Toisen sarakkeen luottamusvälit kertovat vaihteluvälin vetosuhteelle.

Tarkasteltaessa yhtäaikaaisesti eri tekijöiden vaikutusta havaitaan, että varhentamiseen vaikuttivat ikä, koulutus ja informaatio lykkäyksen vaikutuksesta. Sen sijaan sukupuoli, tulot, eläke-esitteen saaminen ja eläkeuudistuksen subjektiivinen tunteminen eivät näyttäneet heijastuvan varhentamisaikoihin.

Ikääntyneemmät harkitsivat eläkkeelle siirtymisen aikaistamista nuorempia ikäluokkia useammin. Alle 35-vuotiaisiin verrattuna 35–49-vuotiaat harkitsivat varhentamista lähes kaksi kertaa useammin ja 50 vuotta täyttäneet 2,3 kertaa useammin.

Alempi koulutustaso lisäsi todennäköisyyttä harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista. Yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneisiin verrattuna keski- ja perusasteen suorittaneet harkitsivat varhentamista noin 1,7 kertaa useammin.

Tieto lykkäyksen vaikutuksesta eläkkeeseen näkyy myös regressiomallissa tilastollisesti merkitseväna erona. Lykkäyksen vaikutuksesta tietoiset harkitsivat varhentamista harvemmin kuin ne, jotka eivät tienneet lykkäyksen korottavan eläkettä. Lykkäyksen vaikutuksesta tietoisilla todennäköisyys harkita varhentamista oli 0,7-kertainen verrattuna niihin, jotka eivät tienneet lykkäyksen vaikutuksesta.

Lykkäämisaikeita puolestaan selittivät koulutus ja tieto lykkäämisen vaikutuksesta. Lykkäämistä harkittiin keskimääräistä harvemmin keskiasteen koulutustason suorittaneiden joukossa. Heidän todennäköisyys harkita eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä oli 0,7-kertainen muihin koulutustasoihin verrattuna. Lykkäyksen vaikutuksesta tietoiset harkitsivat lykkäystä 1,5 kertaa useammin kuin ne, jotka eivät tienneet lykkäämisen nostavan eläkettä. Regressiomallissa muut tekijät eivät selittäneet lykkäämisaikeita tilastollisesti merkitsevällä tavalla.

Taulukko 4.3.1.

Varhentamista ja lykkäämistä harkitsevat ja informaatio, logistinen regressio, vetosuhteet (OR) ja luottamusvälit.

	Voisi harkita vain varhentamista		Voisi harkita vain lykkäämistä	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Sukupuoli (Nainen)				
Mies	1,15	(0,91–1,44)	1,02	(0,81–1,29)
Ikä (alle 35-v)				
35–49-v.	1,89 ***	(1,36–2,62)	0,86	(0,64–1,16)
50 v. täyttäneet	2,33 ***	(1,68–3,23)	0,84	(0,62–1,14)
Tulot (alle 20 000 e/vuosi)				
20 000–35 000	0,84	(0,61–1,16)	1,05	(0,76–1,46)
35 001–50 000	1,23	(0,88–1,72)	0,98	(0,69–1,38)
Yli 50 000	1,18	(0,79–1,77)	1,34	(0,89–2,01)
Koulutus (Korkeakoulututkinto)				
Keskiaste	1,70 ***	(1,31–2,20)	0,74 *	(0,57–0,95)
Perusaste	1,72 **	(1,20–2,48)	0,99	(0,69–1,41)
Eläke-esite (ei esitetä)				
Saanut eläke-esitteen	0,83	(0,66–1,04)	0,95	(0,76–1,20)
Kokee tuntevansa eläkeuudistuksen (hyvin)				
Huonosti	1,25	(0,94–1,66)	0,84	(0,64–1,11)
Ei lainkaan	1,3	(0,94–1,83)	0,82	(0,56–1,16)
Tietää lykkäyksen vaikutuksen (ei)				
Kyllä	0,66 ***	(0,53–0,83)	1,49 **	(1,18–1,89)

Suluissa mainittu vertailuryhmä, jonka kerroin 1,00. Tähdet viittaavat vetosuhteiden merkitsevyytasoihin. Ne voidaan tulkita siten, että vetosuhteet eroavat tilastollisesti merkitsevästi vertailuarvosta (1,00) * = 5 prosentin, ** = 1 prosentin ja *** = 0,1 prosentin riskitasolla.

4.4 Varhentamisen ja lykkäyksen pituus

Varhentamista ja lykkäämistä harkitsevien osuuden lisäksi tärkeä kysymys on, kuinka paljon eläkkeelle siirtymistä ollaan halukkaita varhentamaan tai lykkäämään. Koska varhennusvähennys ja lykkäyskorotus ovat suunniteltu keskimääräisesti kustannusvaikutuksiltaan neutraaleiksi, ei varhentamisen tai lykkäyksen pituudella ole suurta vaikutusta eläkejärjestelmän rahoitukseen pitkällä aikavälillä. Sen sijaan henkilön omaan eläkkeen määrään lykkääminen ja varhen-

taminen vaikuttavat. Koko kansantalouden näkökulmasta eläkkeelle siirtymisen ajankohdalla voi vaikuttaa työllisyyteen: eläkkeelle siirtymisen varhentaminen voi vähentää työn tarjontaa, lykkääminen puolestaan kasvattaa sitä.

Osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle on mahdollista siirtyä 61-vuotiaana. Ikäraja nousee 62 vuoteen vuonna 2025. Sen jälkeen osittaisen vanhuuseläkkeen alaikäraja sidotaan alimpaan vanhuuseläkeikään siten, että osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle voi siirtyä aikaisintaan kolme vuotta ennen omaa alinta vanhuuseläkeikää. Eläkeuudistuksen myötä myös vakuuttamisvelvollisuuden² yläikäraja sidotaan vanhuuseläkkeen alaikärajaan siten, että ikärajojen ero säilyy viidessä vuodessa. Yläikärajaa korotetaan vain täysinä vuosina. Nykyinen yläikäraja vakuuttamisvelvollisuudelle on 68 vuotta.

Kyselyssä tiedusteltiin, olisiko vastaaja valmis harkitsemaan varhentamista yhdellä, kahdella tai kolmella vuodella. Lykkäämisen kohdalla vaihtoehtoina oli yhdellä, kahdella, kolmella tai neljällä vuodella lykkääminen. Eniten harkittiin pisintä, kolmen vuoden varhennusta. Yli puolet vain varhennusta harkitsevista oli sitä mieltä, että he voisivat harkita pisintä mahdollista varhennusta. Lykkäysvaihtoehtoista puolestaan suosituin oli kahden vuoden lykkäys. Tämän pituuden valitsi 35 prosenttia vain lykkäystä harkitsevista. Yhden ja neljän vuoden lykkäykset olivat seuraavaksi suosituimmat vaihtoehdot.

Taulukko 4.4.1.

Vain varhennusta ja vain lykkäystä harkitsevat ja varhennuksen ja lykkäyksen kesto.

	Lkm	1 vuoden	2 vuoden	3 vuoden	4 vuoden
Vain varhentamista harkitsevat	532	22,9 %	24,4 %	52,6 %	-
Vain lykkäystä harkitsevat	465	25,6 %	35,3 %	11,0 %	28,2 %

Seuraavassa tarkastellaan, kuinka monta vuotta keskimäärin vastaajat harkitsevat varhentavansa tai lykkäävänsä eläkkeelle siirtymistä.³ Keskimäärin vastaajat harkitsivat varhentamista 2,3 vuodella. (Taulukko 4.2.2.) Lykkäämistä har-

2 Työeläkelain mukaan kaikki tietyn tulotason ylittävät työntekijät ja yrittäjät ovat vakuutusvelvollisia. Vuonna 2016 työntekijän vakuutusvelvollisuuden ansioraja oli 58 euroa kalenterikuukauden aikana. Yrittäjillä vakuutusvelvollisuus määräytyy laskennallisen työtulon perusteella. Vakuuttamisvelvollisuus koskee uudistuksen jälkeen 17 vuotta täyttäneitä. Yläikäraja on tällä hetkellä 68 vuotta, mutta se nousee 1958–1961 syntyneillä 69 vuoteen ja vuoden 1962 ja sen jälkeen syntyneillä 70 vuoteen.

3 Arvio perustuu kysymyksen ”Voisitko harkita jääväne eläkkeelle ennen varsinaista eläkeikää...?” vastausvaihtoehtoihin, joissa pystyi valitsemaan 1, 2 tai 3 vuoden varhentamisen. Lykkäyksen kohdalla vastaavasti kysymyksen ”Voisitko harkita lykkääväne eläkkeelle siirtymistä...?” vastausvaihtoehtoihin, joissa pystyi valitsemaan 1, 2, 3 tai 4 vuoden lykkäyksen. Todellisuudessa varhennuksen tai lykkäyksen ei tarvitse olla täysiä vuosia, vaan varhennusvähennys ja lykkäyskorotus lasketaan kuukauden tarkkuudella.

kitsevien kohdalla keskimääräinen aika on puolestaan 2,4 vuotta. Vertailemalla eri ryhmien vastauksia voidaan tarkastella, miten pitkää eläkkeelle siirtymisen varhentamista tai lykkäämistä eri ryhmissä harkitaan, ja onko ryhmien välillä havaittavissa eroja.

Demografisista tekijöistä sukupuoli ja ikä heijastuivat suunniteltuun varhennusaikaan. Miehet harkitsivat pidempiä varhennuksia kuin naiset. Keskimäärin miehet harkitsivat varhentavansa eläkkeelle siirtymistä 2,4 vuodella, naiset 2,1 vuodella. Nuoremmat ikäluokat harkitsivat hieman pidempiä varhennuksia kuin 50 vuotta täyttäneet. Alle 35-vuotiailla keskimääräinen varhennusaika oli 2,4 vuotta ja 50-vuotiailla ja sitä vanhemmilla 2,2 vuotta. Sen sijaan tulojen tai koulutustason suhteen varhennusajassa ei ollut eroa.

Informaatioon liittyvissä tekijöissä eläkeuudistuksen tai lykkäyksen vaikutuksen tunteminen ei vaikuttanut varhennusajan pituuteen. Sen sijaan eläke-esitteen saaminen heijastui varhennusajan pituudessa. Eläke-esitteen saaneet harkitsivat keskimäärin hieman lyhyempiä varhennusaikoja kuin ne, jotka eivät eläke-esitettä saaneet.

Eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen kohdalla demografisten ja informaatioon liittyvien tekijöiden välillä on eroja enemmän kuin varhentamista harkitsevien kohdalla. Sukupuoli ja ikä vaikuttivat myös lykkäysajan pituuteen. Miehet harkitsivat naisia pidempiä lykkäysaikoja. Ikäluokista 50-vuotiaat ja sitä vanhemmat harkitsivat lyhyempää lykkäystä kuin vastaajat nuoremmissa ikäluokissa.

Toisin kuin varhentamisen kohdalla, myös tulot ja koulutus heijastuvat harkittuun lykkäysaikaan. Lykkäystä harkitsevista keskimmäisiin tuloluokkiin kuuluvat harkitsivat lyhyempiä lykkäysaikoja kuin alimpaan tai ylimpään tuloluokkaan kuuluvat. Pisintä lykkäysaikaa harkitsivat korkeasti koulutetut. Keskiasteen koulutuksen saaneilla keskimääräinen lykkäysaika on lyhyin.

Informaatioon liittyvistä tekijöistä eläke-esitys tai lykkäyskorotuksen tunteminen eivät heijastuneet lykkäysaikaan tilastollisesti merkitsevästi. Sen sijaan koettu eläkeuudistuksen tunteminen näkyi keskimääräisessä lykkäysajassa. Hyvin eläkeuudistusta tuntevat harkitsivat pidempiä lykkäysaikoja kuin ne, jotka eivät kokeneet tuntevansa eläkeuudistusta lainkaan.

Taulukossa 4.4.2 on tarkasteltu lykkäyksen ja varhennuksen pituutta jokaisen ryhmän sisällä erikseen. Myös tässä tekijöiden yhtäaikainen vaikutus on hyvä ottaa huomioon. Sitä varten varhennuksen ja lykkäämisen pituutta on tarkasteltu myös lineaarisen regressiomallin⁴ avulla.

4 Regressiomallissa negatiivinen kerroin tarkoittaa, että kyseiseen ryhmään kuulumisen vähentää todennäköisyyttä harkita varhentamista/lykkäämistä, positiivinen kerroin taas lisää todennäköisyyttä. Mitä suurempi kertoimen arvo on, sitä enemmän ryhmään kuulumisen vaikuttaa.

Taulukko 4.4.2.*Varhentamisen ja lykkäyksen pituus vuosina, luottamusväli ja merkitsevyys.*

	Voisi harkita vain varhentamista		Voisi harkita vain lykkäämistä	
	keskiarvo	95 %:n luottamusväli	keskiarvo	95 %:n luottamusväli
Kaikki	2,30	(2,22–2,37)	2,42	(2,31–2,52)
Sukupuoli	***		**	
Miehet	2,42	(2,33–2,51)	2,29	(2,14–2,43)
Naiset	2,14	(2,04–2,25)	2,55	(2,40–2,70)
Ikä	**		***	
Alle 35-v.	2,44	(2,26–2,63)	2,69	(2,47–2,91)
35–49-v.	2,38	(2,27–2,49)	2,51	(2,34–2,68)
50 v. täyttäneet	2,20	(2,10–2,30)	2,16	(2,00–2,32)
Tulot, euroa/vuosi			***	
Alle 20 000	2,34	(2,17–2,51)	2,53	(2,27–2,78)
20 000–35 000	2,28	(2,16–2,40)	2,25	(2,07–2,42)
35 000–50 000	2,23	(2,10–2,36)	2,31	(2,12–2,50)
Yli 50 000	2,40	(2,22–2,57)	2,85	(2,59–3,10)
Koulutus			**	
Korkeakoulututkinto	2,30	(2,17–2,43)	2,62	(2,46–2,78)
Keskiaste	2,27	(2,18–2,36)	2,21	(2,06–2,36)
Perusaste	2,39	(2,21–2,57)	2,44	(2,14–2,74)
Eläke-esite	*			
Saanut eläke-esitteen	2,24	(2,15–2,33)	2,43	(2,29–2,56)
Ei eläke-esitettä	2,39	(2,28–2,50)	2,40	(2,23–2,57)
Tuntee eläkeuudistuksen			***	
Hyvin	2,32	(2,15–2,49)	2,68	(2,46–2,89)
Huonosti	2,32	(2,23–2,41)	2,45	(2,31–2,59)
Ei lainkaan	2,24	(2,10–2,38)	2,06	(1,85–2,27)
Tietää lykkäyksen vaikutuksen				
Kyllä	2,33	(2,22–2,43)	2,48	(2,30–2,67)
Ei	2,27	(2,17–2,36)	2,39	(2,26–2,51)

Tähdet viittaavat merkitsevyystasoihin (p-arvoihin) siten, että keskiarvojen voidaan tulkita eroavan toisistaan tilastollisesti merkitsevästi toisistaan * = 5 prosentin, ** = 1 prosentin ja *** = 0,1 prosentin riskitasolla.

Varhentamisen pituuden kohdalla tilastollisesti merkitseviksi selittäjiksi osoittautuivat ainoastaan sukupuoli ja eläke-esitteen saaminen. Miehet ja eläke-esitteen saaneet harkitsivat pidempiä varhennusaikoja. Lykkäyksen pituutta selit-

täviksi tekijöiksi mallissa osoittautuivat sukupuolen lisäksi ikä, koulutus ja eläkeuudistuksen tunteminen. Miehet ja 50 vuotta täyttäneet harkitsivat pidempiä lykkäyksiä. Keskiasteen koulutustaustaiset taas harkitsivat lyhyempiä lykkäyksiä kuin perusasteen tai korkeakouluasteen suorittaneet. Eläkeuudistuksen tunteminen heijastui lykkäysaikaan siten, että ne, jotka eivät tunne eläkeuudistusta lainkaan, harkitsevat lyhyempiä lykkäysaikoja.

Taulukko 4.4.3.

Varhentamisen ja lykkäyksen pituuteen vaikuttavat tekijät, lineaarinen regressiomalli, kertoimet, merkitsevyys ja luottamusvälit.

	Voisi harkita vain varhentamista		Voisi harkita vain lykkäämistä	
	kerroin	95 %:n luottamusväli	kerroin	95 %:n luottamusväli
Sukupuoli (Nainen)				
Mies	0,28***	(0,12–0,43)	0,22*	(0,00–0,44)
Ikä (alle 35-v.)				
35–49-v.	-0,03	(-0,26–0,20)	-0,09	(-0,37–0,19)
50 v. täyttäneet	-0,19	(-0,42–0,04)	-0,35*	(-0,63–0,07)
Tulot (alle 20 000 e/vuosi)				
20 000–35 000	-0,06	(-0,27–0,14)	-0,11	(-0,41–0,20)
35 001–50 000	-0,15	(-0,37–0,06)	-0,04	(-0,38–0,30)
Yli 50 000	-0,05	(-0,31–0,21)	0,36	(-0,02–0,74)
Koulutus (Korkeakoulututkinto)				
Keskiaste	-0,05	(-0,22–0,13)	-0,39**	(-0,62–0,15)
Perusaste	0,08	(-0,16–0,32)	-0,19	(-0,52–0,13)
Eläke-esite (ei esitetä)				
Saanut eläke-esitteen	0,17*	(0,03–0,32)	0,09	(-0,12–0,31)
Kokee tuntevansa eläkeuudistuksen (hyvin)				
Huonosti	0,07	(-0,12–0,26)	-0,29	(-0,52–0,00)
Ei lainkaan	-0,01	(-0,24–0,22)	-0,63***	(-0,96–0,30)
Tietää lykkäyksen vaikutuksen (ei)				
Kyllä	-0,02	(-0,16–0,13)	-0,08	(-0,30–0,15)

Tähdet viittaavat merkitsevyystasoihin (p-arvoihin) siten, että kertoimien voidaan tulkita eroavan nollasta tilastollisesti merkitsevästi * = 5 prosentin, ** = 1 prosentin ja *** = 0,1 prosentin riskitasolla.

4.5 Moni harkitsee eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä tai varhentamista

Eläkkeelle siirtymisen varhentaminen ja lykkääminen ja niihin liittyvät varhennusvähennys ja lykkäyskorotus tulivat voimaan vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä. Päätöksen tekeminen varhentamisesta tai lykkäämisestä on haasteellista, etenkin jos se sijoittuu vasta vuosien tai vuosikymmenien päähän. Varsinaisen varhennus- tai lykkäyspäätöksen sijaan vastaajilta tiedusteltiin, voisivatko he harkita eläkkeelle siirtymisen varhentamista tai lykkäämistä. Tällä sanamuodolla voi olla vaikutusta siihen, millaisen kuvan tutkimus antaa varhentamisen ja lykkäyksen suosiosta.

Neljä viidestä vastaajasta ilmoitti voivansa harkita lykkäämistä tai varhentamista. Osa vastaajista ilmoitti voivansa harkita molempia vaihtoehtoja. Varhentamisen ja lykkäämisen taustalla olevien tekijöiden näkökulmasta oli kiinnostavaa tarkastella vain niitä, jotka harkitsivat joko vain varhentamista tai vain lykkäämistä.

Kyselyssä vain varhentamista harkitsi 31 prosenttia ja vain lykkäämistä 27 prosenttia vastaajista. Varhentamista harkitsivat keskimääräistä useammin 50 vuotta täyttäneet ja keski- tai perusasteen koulutuksen suorittaneet. Eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä puolestaan harkitsivat keskimääräistä useammin korkeakouluasteen ja perusasteen suorittaneet. Keskiasteen suorittaneet puolestaan harkitsivat lykkäämistä keskimääräistä harvemmin. Miehet ja nuoremmat vastaajat harkitsivat sekä pidempiä varhennuksia että pidempiä lykkäyksiä kuin naiset ja 50 vuotta täyttäneet.

Tulosten perusteella näyttää, että informaatio lykkäyksen vaikutuksesta heijastuu sekä varhentamis- että lykkäysaikomuksiin. Lykkäyksen vaikutuksen tuntevat harkitsivat eläkkeelle siirtymisen varhentamista harvemmin ja lykkäämistä useammin kuin ne, jotka eivät tunteneet lykkäyksen vaikutusta. Sen sijaan eläke-esitteen lähettäminen ei vaikuttanut selvästi tuloksiin. Esitteen saaneilla oli varhennus- ja lykkäysaikeita lähes yhtä usein kuin vertailuryhmässä. Eläke-esitteen saaneet kuitenkin harkitsivat hieman lyhyempiä varhennusaikoja.

Mielenkiintoista on nähdä, millainen yhteys harkinnalla on toteutuneisiin eläkkeelle siirtymisiin. Varhentaminen pienentää pysyvästi kertyneitä eläkkeitä. Vastaavasti eläkkeelle siirtymisen lykkääminen kasvattaa eläkkeitä lykkäyskorotuksen myötä. Jos varhentamis- ja lykkäämisaikomukset toteutuvat sosioekonomisesti painottuen, se voi heijastua aikanaan myös eläkkeiden tulojakaumaan.

Varhennus- ja lykkäysaikeissa oli eroja erityisesti koulutustaustan kohdalla. Varhentamista harkitsevat keskimääräistä useammin perus- ja keskiasteen kou-

lutustaustaiset. Lykkäämistä harkitsevat ovat keskimääräistä useammin korkea-koulututkinnon tai perustutkinnon suorittaneita. Keskiasteen koulutustaustaiset harkitsivat lykkäystä keskimääräistä vähemmän. Koulutustaustan merkitys lykkäys- ja varhennusaikeissa voi heijastella esimerkiksi eroja työn raskaudessa ja niin sanotuissa työn imu -tekijöissä, jotka kuvaavat myönteisiä työhyvinvointikokemuksia.

- Vastaajista neljä viidestä ilmoitti voivansa harkita lykkäämistä tai varhentamista. Viidennes kertoi voivansa harkita molempia vaihtoehtoja.
- Pelkästään varhentamista harkitsivat keskimääräistä useammin 50-vuotiaat ja sitä vanhemmat sekä keski- tai perusasteen koulutuksen suorittaneet.
- Pelkästään lykkäämistä harkitsivat keskimääräistä useammin korkeakouluasteen ja perusasteen suorittaneet.
- Lykkäämisen vaikutuksen eläkkeen määrään tuntevat harkitsivat keskimääräistä useammin lykkäämistä ja keskimääräistä harvemmin varhentamista.
- Varhentamista harkitsevista suurin osa valitsi pisimmän, kolmen vuoden varhennuksen. Miehet ja eläke-esitteen saaneet harkitsivat pidempää varhennuksia.
- Lykkäämistä harkitsevilla suosituin vaihtoehto oli lykätä eläkkeelle siirtymistä kahdella vuodella. Pidempää lykkäystä harkitsivat miehet, nuoremmat, korkeakoulututkinnon tai perusasteen suorittaneet sekä eläkeuudistuksen hyvin tuntevat vastaajat.

Karoliina Koskenvuo

5 Eläkeiät ja työuraeläke

5.1 Johdanto

Eläkeaikomuksiin ja eläkkeelle siirtymisikään vaikuttavat monet tekijät, kuten voimassa olevat eläkelait, eläkejärjestelmiin sisältyvät varhaiseläkereitit, työllisyystilanne, omaan terveydentilaan sekä työhön ja työuraan liittyvät tekijät ja sosioekonominen asema. Ikääntyvien työssä jatkamis- ja eläkeaikomuksia on tutkittu varsin paljon. (Gould 2001; Harkonmäki ym. 2006; Karisalmi ym. 2008; Tuominen ym. 2010.) Vuonna 2015 suomalaiset jäivät työeläkkeelle keskimäärin 61,1-vuotiaina. Huomattava osa, eli noin 40 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä, jäi eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajan tuntumassa 63-vuotiaana. Eläkkeellesiirtymisiän myöhentymiseen ovat vaikuttaneet vuoden 2005 eläkeuudistus, johon sisältyi varhaiseläkereittien karsimista. Lisäksi myös työikäisten terveys ja työkyky ovat parantuneet. (Ks. Kannisto 2016.)

Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa vanhuuseläkeikää nostetaan kolmella kuukaudella vuodessa, kunnes vanhuuseläkeiän alaraja on 65 vuotta. Uudet ikärajat koskevat vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Vuosina 1962–64 syntyneiden vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiden eläkeikäraja kytetään elinajan keskimääräiseen kehitykseen vuodesta 2030 alkaen, jolloin ikäraja nousee vuosittain enintään kahdella kuukaudella, jos elinikä jatkaa pitenemistä. Jokaiselle ikäluokalle määritellään vanhuuseläkeiän alaraja ja tätä myöhempi tavoite-eläkeikä, jonka tarkoituksena on kannustaa jatkamaan työssä pitempään. Tavoite-eläkeiässä eläkettä saa sen suuruisena kuin eläkettä olisi karttunut ilman elinaikakertoimen tekemää vähennystä. Elinaikakertoimen avulla sama määrä eläkettä jaetaan pitemmälle elinajalle. (Eläkeuudistus.fi.)

Vuoden 2017 eläkeuudistukseen sisältyy työuraeläke, joka muistuttaa vuoden 2005 eläkeuudistuksessa lakkautettua yksilöllistä varhaiseläkettä. Työuraeläke voidaan myöntää lievemmin kriteerein kuin työkyvyttömyyseläke pitkän työuran eli vähintään 38 vuotta työtä tehneille. Työuraeläke mahdollistaa eläkkeelle siirtymisen hieman alinta vanhuuseläkeikää alemmassa eläkeiässä niille, jotka ovat tehneet pitkän työuran rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja joiden mahdollisuudet jatkaa työssä ovat heikentyneet, mutta joilla ei ole oikeutta täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen. Työuraeläkkeen ikäraja on

aluksi 63 vuotta. (Eläkeuudistus.fi, ks. tarkemmin edellytyksistä HE 16/2015.) 1980-luvulla voimaantulleesta ja vuoden 2005 eläkeuudistuksessa lakkaute- tusta yksilöllisestä varhaiseläkkeestä tuli paljon käytetty väylä ennenaikaiseen eläkkeelle siirtymiseen (Hytti 1998; 2004). Aika tulee näyttämään minkä suo- sion työuraeläke voimaantultuaan saavuttaa – on arvioitu, että työuraeläkkeen edellytykset täyttävien hakijoiden määrä olisi vuodessa noin 2 000 (Työuraeläk- keelle pääsisi korkeintaan... 2015). Esimerkiksi Saksassa vastaavanlaisen var- haiseläkereitin (voimaan 1.7.2014) suosio ylitti ennakoarviot huomattavasti (Saksa teki eläkeporkkanan... 2015).

Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa pyrittiin pääsemään varhaiseläkereiteistä eroon. Yksilöllisen varhaiseläkkeen lisäksi työttömyyseläkkeet poistettiin vuon- na 1950 tai sen jälkeen syntyneiltä ja viimeiset työttömyyseläkkeet myönnettiin vuonna 1949 syntyneille vuonna 2011. Nyt suunta varhaiseläkereittien osalta on toisenlainen: vuoden 2017 eläkeuudistukseen tuotiin hyvin paljon yksilöl- listä varhaiseläkettä muistuttava työuraeläke ja eduskunta hyväksyi joulukuus- sa 2016 eläketukilain (HE 226/2016), mikä tietyin edellytyksin antaa mahdolli- suuden ikääntyneille pitkäaikaistyöttömille siirtyä nykyistä varhemmin eläkkeel- le (ns. ”Lex Lindström”). Eläkeuudistuksella tavoitellaan keskimääräisen eläk- keelle siirtymisiän nousua (62,4 v. vuoteen 2025 mennessä), nähtäväksi jää mi- kä merkitys etenkin työuraeläkkeellä on tavoitteen toteutumiselle.

Eläkeaikomukset ennustavat tutkimusten mukaan eläkkeelle siirtymistä (Har- konmäki 2007), joten eläkeuudistuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta kan- salaisten mielipiteet eläkkeellesiirtymisiästä ovat erityisen mielenkiintoisia. Saa- ko työuraeläke kannatusta voi kertoa osaltaan myös kansalaisten valmiudesta työuraeläkkeelle hakeutumiseen edellytysten täytyessä. Eläkeuudistus.fi-sivus- tolla on laskuri, joka tuottaa tiedon eri ikäluokkien vanhuuseläkkeen alarajois- ta, esimerkiksi vuonna 1965 syntyneiden (tämän tutkimuksen haastatteluvuon- na 50 vuotta täyttäneiden) alin eläkeikä on 65 vuotta 2 kuukautta, vuonna 1975 (40-vuotiaita vuonna 2015) syntyneiden 66 vuotta 2 kuukautta ja vuonna 1985 syntyneiden (30-vuotiaita vuonna 2015) 67 vuotta. Mielenkiintoista on myös tar- kastella eri-ikäisten vastaajien arvioita omasta eläkkeellesiirtymisiästään suhtees- sa eläkeuudistuksessa eri ikäluokille määriteltuihin vanhuuseläkeiän alarajoihin.

Tässä luvussa tarkastellaan eläkeikiä ja työuraeläkettä koskevia mielipitei- tä ja eri tekijöiden yhteyttä sopivaksi pidettyihin alimpaan ja ylimpään eläke- ikään, omaan aiottuun eläkeikään ja työuraeläkettä koskeviin mielipiteisiin. Se- littävinä tekijöinä tarkastellaan eläke-esitteen saamista, ikää, sukupuolta, kou- lutusta, ammattiasemaa, tulotasoa, työskentelysektoria ja omaa terveydentilaa.

Sopivia alimpaa ja ylimpää eläkeikää koskevat kysymykset olivat seuraavat: Mikä on mielestänne sopiva alin vanhuuseläkeikä omalle ikäluokallenne? Entä mikä on sopiva ylin vanhuuseläkeikä omalle ikäluokallenne? Omaa aiottua eläkeikää kartoitettiin kysymyksellä: Missä iässä arvelette jäävänne kokoaikaiselle eläkkeelle? (Ks. liite 2.) Alin sopiva eläkeikä on tässä tutkimuksessa luokiteltu seuraavasti: ≤ 60 vuotta, 61–63 vuotta, ≥ 64 vuotta ja ylin sopiva eläkeikä: ≤ 64 vuotta, 65 vuotta, 66–69 vuotta, ≥ 70 vuotta. Oma aiottu eläkeikä luokiteltiin: < 63 vuotta, 63–64 vuotta, 65 vuotta, ≥ 66 vuotta.

Mielipiteitä työuraeläkkeestä kysyttiin seuraavalla tavalla: Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? Ottakaa jokaiseen väittämään kantaa asteikolla: täysin samaa mieltä, samaa mieltä, ei samaa enkä eri mieltä, eri mieltä, täysin eri mieltä, en osaa sanoa. Työuraeläkkeeseen liittyvät väittämät olivat: kaikissa työtehtävissä ja ammateissa tulisi olla sama eläkeikä, eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta, eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta, eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta. Tässä tutkimuksessa muuttujat luokiteltiin: täysin tai samaa mieltä/eri mieltä, en osaa sanoa.

Koulutus (korkein suoritettu koulutusaste) luokiteltiin: ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu, ylioppilas, ammatillinen oppilaitos, opisto, ammattikorkeakoulu, yliopisto. Ammattiasema on luokiteltu: työntekijä, alempi toimihenkilö, yrittäjä, johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö. Tulotaso (henkilökohtaiset tulot vuodessa ennen veroja) luokiteltiin: alle 20 000, 20 000–35 000, 35 001–50 000 ja yli 50 000. Työskentelysektori perustuu kysymykseen nykyisestä tai viimeisestä työpaikasta ja on luokiteltu julkisella/yksityisellä sektorilla. Julkisen ja yksityisen sektorin vanhuuseläkeiät ovat poikenneet toisistaan, joten työskentelysektori otettiin huomioon tämän luvun analyyseissa.

Terveystilaa kartoitettiin kysymyksellä: Uskotteko pystyvänne terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti? Vastausvaihtoehdot olivat: kyllä, erittäin todennäköisesti; kyllä, melko todennäköisesti; en, melko todennäköisesti; en, erittäin todennäköisesti; en osaa sanoa. Tässä tutkimuksessa muuttuja luokiteltiin: ei / en osaa sanoa, kyllä.

Mielipiteitä ja eroja mielipiteissä analysoidaan kuvailevien ja selittävien tilastollisten menetelmien avulla. Kuvailevina menetelminä käytetään suorien ja kaumiin esittämistä ja ristiintaulukointia. Selittävinä tilastollisina menetelminä käytetään logistista ja multinomiaalista regressioanalyysia. Logistisessa regressiossa selitettävä muuttuja on kaksiluokkainen ja multinomiaalisessa regressiossa useampiluokkainen. Regressiomallien tulokset esitetään odds ratio -lukuina (OR, vedonlyöntisuhteiden suhteina). Odds ratio -luvut kuvaavat selitettävän tekijän

esiintymistodennäköisyyttä tutkimukseen valittujen selittävien muuttujien luokissa (tässä tutkimuksessa: eläke-esitteen saaminen, ikä, sukupuoli, koulutus, tulotaso, ammattiasema, työskentelysektori, terveydentila). Erojen tilastollista merkitsevyyttä on testattu χ^2 -testillä ja 95 prosentin luottamusvälien (LV) avulla.

5.2 Eläkeikiä koskevat mielipiteet

Vastaajista 25 prosenttia oli sitä mieltä, että alimman eläkeiän omalle ikäluokalle tulisi olla korkeintaan 60 vuotta, 36 prosenttia piti 61–63 vuotta sopivana ja 64 vuotta tai yli tämän sopivana piti 39 prosenttia vastaajista. Keskimäärin sopivana alimpana eläkeikänä omalle ikäluokalle pidettiin noin 63 vuotta. Iän mukaan tarkasteltuna alle 35-vuotiaista vastaajista 52 prosenttia oli sitä mieltä, että sopiva alin eläkeikä olisi vähintään 64 vuotta, 35–49-vuotiaista vastaajista tätä mieltä oli 44 prosenttia ja 50 vuotta täyttäneistä enää vähän alle 30 prosenttia. (Taulukko 5.2.1.)

Taulukko 5.2.1.

Sopiva alin eläkeikä vastaajien iän mukaan (%).

***	≤60 vuotta	61–63 vuotta	≥64 vuotta	Yhteensä (vastaajien lkm)
Alle 35-v.	24,9	23,2	51,9	100 (362)
35–49-v.	24,2	32,1	43,8	100 (608)
50 v. täyttäneet	25,7	45,4	28,9	100 (769)
Yhteensä	25,0	36,1	38,9	100 (1 739)

Tulosten merkitsevyydet on testattu käyttäen χ^2 -testiä: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Omalle ikäluokalle sopivana ylimpänä eläkeikänä korkeintaan 64 vuotta piti 13 prosenttia vastaajista, 65 vuotta sopivana piti 28 prosenttia, 66–69 vuotta 35 prosenttia ja vähintään 70 vuotta 24 prosenttia vastaajista. Keskimäärin sopivana ylimpänä eläkeikänä omalle ikäluokalle pidettiin noin 67 vuotta. Iän mukaan tarkasteltuna alle 35-vuotiaista vastaajista vain noin 6 prosenttia oli sitä mieltä, että sopiva ylin eläkeikä omalle ikäluokalle olisi korkeintaan 64 vuotta, ikäryhmässä 35–49 tätä mieltä oli 10 prosenttia vastaajista ja vähintään 50-vuotiaista vähän alle 20 prosenttia. Vähintään 70 vuotta sopivana ylimpänä eläkeikänä piti 40 prosenttia alle 35-vuotiaista vastaajista, kun taas 50 vuotta täyttäneistä vastaajista tätä mieltä oli enää 14 prosenttia (Taulukko 5.2.2.)

Taulukko 5.2.2.*Sopiva ylin eläkeikä vastaajien iän mukaan (%).*

***	≤64 vuotta	65 vuotta	66–69 vuotta	≥70 vuotta	Yhteensä (vastaajien lkm)
Alle 35-v.	5,5	17,7	36,3	40,4	100 (361)
35–49-v.	10,0	26,4	37,4	26,2	100 (588)
50 v. täyttäneet	18,6	34,4	33,4	13,6	100 (742)
Yhteensä	12,8	28,0	35,4	23,7	100 (1 691)

Tulosten merkitsevyydet on testattu käyttäen χ^2 -testiä: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Vastaajista 18 prosenttia arveli jäävänsä kokoaikaiselle eläkkeelle alle 63 vuoden iässä, 24 prosenttia 63–64 vuoden iässä, 65-vuotiaana 31 prosenttia ja 66-vuotiaana tai sitä vanhempana 28 prosenttia vastaajista (keskiarvo noin 65 vuotta). Oma aiottu eläkeikä oli selvästi sidoksissa ikään – nuorempien arviot omasta eläkkeelle siirtymisiästään olivat huomattavasti korkeampia kuin vanhempien vastaajien arviot. (Taulukko 5.2.3.) Alle 35-vuotiailla aiotun eläkkeelle siirtymisiän keskiarvo oli 66,8 vuotta, 35–49-vuotiailla 64,8 vuotta ja 50 vuotta täyttäneillä ja tätä vanhemmilla 63,8 vuotta. Tulevassa eläkeuudistuksessa eläkeikä sidotaan kunkin ikäluokan odotettuun elinikään. Näin ollen vastaavien ikäluokkien vanhuuseläkkeen alarajat tulevat olemaan: alle 35-vuotiailla 67 vuotta, 35–49-vuotiailla 66 vuotta ja 50 vuotta täyttäneillä 64,3 vuotta. Lähimpänä määriteltynä vanhuuseläkkeen alarajoja arviot omasta eläkeiästä olivat nuorimassa ikäryhmässä. (Taulukko 5.2.4.)

Taulukko 5.2.3.*Oma aiottu eläkeikä vastaajien iän mukaan (%).*

***	<63 vuotta	63–64 vuotta	65 vuotta	≥66 vuotta	Yhteensä (vastaajien lkm)
Alle 35-v.	10,9	6,5	29,7	52,9	100 (340)
35–49-v.	19,4	12,3	33,7	34,6	100 (578)
50 v. täyttäneet	20,1	41,9	29,1	8,9	100 (676)
Yhteensä	17,9	23,6	30,9	27,6	100 (1 594)

Tulosten merkitsevyydet on testattu käyttäen χ^2 -testiä: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Taulukko 5.2.4.

Vastaajien omien aiottujen eläkeikien keskiarvot ja ikäluokille määritellyjen vanhuuseläkkeen alarajojen keskiarvot ikäryhmittäin.

	Oman aiottu eläkeiän keskiarvo	Ikäluokkien vanhuuseläkkeen alarajojen keskiarvo
Alle 35-v.	66,8	67,0
35–49-v.	64,8	66,0
50 v. täyttäneet	63,8	64,3

Taulukossa 5.2.5 esitetään ikävakioitujen multinomiaalisten regressiomallien tulokset eri tekijöiden yhteydestä sopivaksi katsottuun alimpaan eläkeikään. Vertailuluokkana on ≤60 vuotta. Koulutusasteella, ammattiasemalla ja terveydentilalla oli vahva yhteys sopivaksi katsottuun alimpaan eläkeikään. Mitä korkeampi oli koulutus, sitä suurempi oli todennäköisyys pitää sopivana alimpana eläkeikänä vähintään 64 vuotta. Verrattuna vain vähän koulutusta saaneisiin ammattikorkeakoulu- tai yliopistokoulutuksen suorittaneilla todennäköisyys pitää sopivana alimpana eläkeikänä vähintään 64 vuotta oli yli kolminkertainen (3,14 ammattikorkeakoulutetuille ja 3,38 yliopistokoulutuksen suorittaneille). Ammattiaseman mukaan tarkasteltuna ero todennäköisyydessä oli niin ikään kolminkertainen, kun johtavassa asemassa toimivia tai ylempiä toimihenkilöitä verrattiin työntekijöihin.

Myös tulotaso oli yhteydessä sopivaksi katsottuun alimpaan eläkeikään: yli 50 000 euroa vuodessa ansaitsevilla (henkilökohtaiset tulot vuodessa ennen veroja) todennäköisyys olla korkeamman eläkeiän kannalla oli lähes kaksinkertainen alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin verrattuna. Vastaajilla, jotka uskoivat pystyvänsä työskentelemään terveyden puolesta vanhuuseläkkeelle asti, todennäköisyys pitää vähintään 64 vuotta sopivana alimpana eläkeikänä oli lähes nelinkertainen verrattuna terveydentilansa huonommaksi arvioineisiin. Naiset pitivät miehiin verrattuna hieman todennäköisemmin sopivana alimpana eläkeikänä 61–63 vuotta. Eläke-esitteen saamisella ja työskentelysektorilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä sopivaksi katsottuun alimpaan eläkeikään.

Taulukko 5.2.5.

Eri tekijöiden yhteys sopivaksi katsottuun alimpaan eläkeikään. Ikävakioidut multinoimiaaliset regressiomallit, OR (95 % LV). Vertailuluokkana sopiva alin eläkeikä 60 vuotta tai vähemmän.

Sopiva ylin eläkeikä, vertailuluokka: ≤60 vuotta	61–63 vuotta OR (95 % LV)	≥64 vuotta OR (95 % LV)
Eläke-esite		
Ei	1,00	1,00
Kyllä	1,20 (0,93–1,55)	1,10 (0,85–1,42)
Sukupuoli		
Mies	1,00	1,00
Nainen	1,29 (1,01–1,65)	1,07 (0,84–1,36)
Ammattiasema		
Työntekijä	1,00	1,00
Alempi toimihenkilö	1,73 (1,14–2,62)	2,33 (1,53–3,53)
Yrittäjä	0,87 (0,59–1,28)	2,33 (1,63–3,35)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	1,46 (1,06–2,03)	2,92 (2,12–4,02)
Korkein koulutusaste		
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00	1,00
Ylioppilas	1,66 (0,89–3,10)	1,55 (0,82–2,93)
Ammatillinen oppilaitos	1,34 (0,87–2,08)	1,14 (0,72–1,82)
Opisto	2,21 (1,35–3,63)	1,99 (1,17–3,38)
Ammattikorkeakoulu	2,22 (1,29–3,83)	3,14 (1,82–5,41)
Yliopisto	2,03 (1,22–3,37)	3,38 (2,03–5,65)
Tulotaso, euroa/vuosi		
Alle 20 000	1,00	1,00
20 000–35 000	1,32 (0,95–1,85)	1,00 (0,72–1,39)
35 000–50 000	1,56 (1,08–2,24)	1,34 (0,94–1,91)
Yli 50 000	1,38 (0,89–2,14)	1,87 (1,24–2,82)
Nykyinen/viimeisin työpaikka		
Julkinen sektori	1,00	1,00
Yksityinen sektori	0,85 (0,66–1,09)	1,04 (0,81–1,34)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti		
Ei/eos	1,00	1,00
Kyllä	1,46 (1,11–1,91)	3,58 (2,66–4,82)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

Taulukossa 5.2.6 esitetään ikävakioitujen multinomiaalisten regressiomallien tulokset eri tekijöiden yhteydestä sopivaksi katsottuun ylimpään eläkeikään. Vertailuluokkana on ≤64 vuotta. Korkeammalla koulutuksella oli erittäin vahva yhteys sopivaksi katsottuun ylimpään eläkeikään. Verrattuna vailla koulutusta oleviin tai vain perus-/kansakoulun suorittaneisiin yliopistokoulutuksen suorittaneet olivat yhdeksän kertaa, ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet yli viisi kertaa, opistotason tutkinnon suorittaneet neljä kertaa, ammatillisen oppilaitoksen suorittaneet kaksi kertaa ja ylioppilastutkinnon suorittaneet lähes kolme kertaa todennäköisemmin sillä kannalla, että sopiva ylin eläkeikä olisi vähintään 70 vuotta. Vähemmän kouluttautuneet olivat merkitsevästi useammin alempien eläkeikien kannalla kuin korkeammin kouluttautuneet.

Työntekijöihin verrattuna todennäköisyys pitää sopivana ylimpänä eläkeikänä vähintään 70 vuotta oli yrittäjillä lähes viisinkertainen ja johtavassa asemassa toimivilla tai ylemmillä toimihenkilöillä ja alemmilla toimihenkilöillä noin 3–4-kertainen. Yli 50 000 euroa vuodessa ansaitsevilla todennäköisyys olla tätä mieltä oli alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin verrattuna lähes nelinkertainen. Naiset pitivät miehiin verrattuna hieman todennäköisemmin sopivana ylimpänä eläkeikänä yli 64 vuotta.

Terveydentila oli vahvasti yhteydessä arvioihin sopivasta ylimmästä eläkeiästä. Vastaajilla, jotka uskoivat pystyvänsä työskentelemään terveyden puolesta vanhuuseläkkeelle asti, todennäköisyys pitää korkeampaa eläkeikää, vähintään 70 vuotta, sopivana ylimpänä eläkeikänä oli lähes kuusinkertainen ja todennäköisyys pitää 66–69 vuotta sopivana noin nelinkertainen verrattuna terveydentilansa huonommaksi arvioineisiin. Eläke-esitteen saamisella ja työskentelysektorilla ei ollut yhteyttä sopivaksi katsottuun ylimpään eläkeikään.

Taulukko 5.2.6.

Eri tekijöiden yhteys sopivaksi katsottuun ylimpään eläkeikään. Ikävakioidut multino-miaaliset regressiomallit, OR (95 % LV). Vertailuluokkana sopiva ylin eläkeikä 64 vuot-ta tai vähemmän.

Sopiva ylin eläkeikä, vertailuluokka: ≤64 vuotta	65 vuotta OR (95 % LV)	66–69 vuotta OR (95 % LV)	≥70 vuotta OR (95 % LV)
Eläke-esite			
Ei	1,00	1,00	1,00
Kyllä	0,88 (0,63–1,23)	0,93 (0,68–1,29)	0,91 (0,64–1,29)
Sukupuoli			
Mies	1,00	1,00	1,00
Nainen	1,66 (1,20–2,30)	1,55 (1,13–2,13)	1,05 (0,75–1,48)
Ammattiasema			
Työntekijä	1,00	1,00	1,00
Alempi toimihenkilö	2,48 (1,34–4,59)	3,18 (1,73–5,85)	3,61 (1,87–6,95)
Yrittäjä	1,24 (0,73–2,10)	2,07 (1,25–3,44)	4,55 (2,67–7,73)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	1,27 (0,82–1,96)	2,69 (1,78–4,07)	3,49 (2,22–5,47)
Korkein koulutusaste			
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00	1,00	1,00
Ylioppilas	1,16 (0,53–2,51)	2,09 (0,95–4,59)	2,62 (1,08–6,35)
Ammatillinen oppilaitos	1,40 (0,85–2,30)	1,92 (1,11–3,30)	2,08 (1,07–4,06)
Opisto	2,39 (1,33–4,28)	3,55 (1,90–6,65)	4,04 (1,91–8,56)
Ammattikorkeakoulu	2,05 (1,01–4,15)	6,02 (2,95–12,29)	5,12 (2,26–11,61)
Yliopisto	2,13 (1,09–4,15)	7,54 (3,84–14,79)	8,83 (4,06–19,16)
Tulotaso, euroa/vuosi			
Alle 20 000	1,00	1,00	1,00
20 000–35 000	1,38 (0,90–2,10)	1,38 (0,90–2,12)	1,51 (0,94–2,41)
35 000–50 000	0,93 (0,59–1,46)	1,64 (1,05–2,55)	1,29 (0,79–2,12)
Yli 50 000	1,55 (0,86–2,80)	2,37 (1,33–4,22)	3,64 (1,98–6,70)
Nykyinen/viimeisin työpaikka			
Julkinen sektori	1,00	1,00	1,00
Yksityinen sektori	1,01 (0,73–1,39)	0,98 (0,71–1,35)	1,39 (0,98–1,98)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti			
Ei/eos	1,00	1,00	1,00
Kyllä	2,52 (1,78–3,56)	4,31 (3,04–6,11)	5,56 (3,72–8,30)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

Taulukossa 5.2.7 esitetään ikävakioitujen multinomiaalisten regressiomallien tulokset eri tekijöiden yhteydestä omaan aiottuun eläkeikään. Vertailuluokkana on <63 vuotta. Vahvin yhteys omaan aiottuun eläkeikään oli terveydentilalla. Oman terveydentilansa paremmaksi kokeneilla todennäköisyys aikoa jäädä eläkkeelle 66-vuotiaana tai vanhempana oli lähes kuusinkertainen terveydentilansa huonommaksi kokeneisiin verrattuna. Koulutus ja ammattiasema olivat myös yhteydessä korkeampiin aiottuihin eläkeikiin. Vain vähän koulutusta saaneisiin verrattuna yliopistokoulutuksen suorittaneilla todennäköisyys aikoa jäädä eläkkeelle myöhemmässä iässä (≥ 66) oli noin viisinkertainen, ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla noin kolminkertainen ja opistotason tutkinnon suorittaneilla yli kaksinkertainen. Työntekijöihin verrattuna johtavassa asemassa toimivilla tai ylemmillä toimihenkilöillä todennäköisyys aikoa jäädä eläkkeelle myöhemmässä iässä (≥ 66) oli noin kolminkertainen ja yrittäjillä ja alemmilla toimihenkilöillä noin kaksinkertainen. Eläke-esitteen saamisella ei ollut yhteyttä aiottuun omaan eläkeikään. Miehiin verrattuna naisten todennäköisyys aikoa jäädä eläkkeelle myöhemmässä iässä oli kaksinkertainen. Tulotasolla ja työskentelysektorilla ei ollut yhteyttä aiottuun omaan eläkeikään.

Taulukko 5.2.7.

Eri tekijöiden yhteys aiottuun omaan eläkeikään. Ikävakioidut multinomiaaliset regressiomallit, OR (95 % LV). Vertailuluokkana 60 vuotta tai vähemmän.

Oma aiottu eläkeikä, vertailuluokka: <63 vuotta	63–64 vuotta OR (95 % LV)	65 vuotta OR (95 % LV)	≥66 OR (95 % LV)
Eläke-esite			
Ei	1,00	1,00	1,00
Kyllä	1,09 (0,79–1,50)	1,13 (0,83–1,52)	1,04 (0,76–1,43)
Sukupuoli			
Mies	1,00	1,00	1,00
Nainen	2,37 (1,72–3,27)	2,00 (1,48–2,70)	2,06 (1,49–2,83)
Ammattiasema			
Työntekijä	1,00	1,00	1,00
Alempi toimihenkilö	0,75 (0,45–1,24)	0,22 (0,77–1,94)	1,78 (1,08–2,93)
Yrittäjä	0,56 (0,35–0,91)	0,99 (0,64–1,53)	1,84 (1,16–2,92)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	1,00 (0,66–1,52)	1,82 (1,24–2,66)	2,89 (1,93–4,34)
Korkein koulutusaste			
Ei loppututkintoja/ perus-/kansakoulu	1,00	1,00	1,00
Ylioppilas	0,38 (0,16–0,91)	1,30 (0,62–2,76)	1,10 (0,46–2,62)
Ammatillinen oppilaitos	0,99 (0,57–1,72)	1,19 (0,66–2,16)	0,96 (0,47–1,96)
Opisto	1,97 (1,05–3,70)	2,77 (1,42–5,42)	2,44 (1,10–5,42)
Ammattikorkeakoulu	1,22 (0,61–2,44)	2,43 (1,22–4,83)	2,83 (1,30–6,18)
Yliopisto	1,16 (0,60–2,24)	3,31 (1,71–6,42)	4,92 (2,30–10,51)
Tulotaso, euroa/vuosi			
Alle 20 000	1,00	1,00	1,00
20 000–35 000	1,47 (0,93–2,34)	1,23 (0,80–1,88)	1,38 (0,87–2,20)
35 000–50 000	1,13 (0,69–1,83)	1,09 (0,70–1,70)	1,62 (1,00–2,61)
Yli 50 000	1,05 (0,61–1,81)	1,07 (0,65–1,76)	1,67 (0,98–2,86)
Nykyinen/viimeisin työpaikka			
Julkinen sektori	1,00	1,00	1,00
Yksityinen sektori	0,64 (0,46–0,88)	0,82 (0,61–1,11)	0,93 (0,67–1,28)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti			
Ei/eos	1,00	1,00	1,00
Kyllä	2,72 (1,96–3,79)	5,18 (3,73–7,19)	5,74 (4,00–8,24)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

5.3 Työuraeläkettä koskevat mielipiteet

Taulukossa 5.3.1 esitetään työuraeläkettä koskevien mielipiteiden jakautumisen. Valtaosa vastaajista, 85 prosenttia, oli sitä mieltä, että kaikissa työtehtävissä ja ammateissa ei tulisi olla sama eläkeikä. Lähes 60 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta. Vastaajista myös valtaosa, 90 prosenttia, oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta ja 75 prosenttia oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta. Työuraeläke, joka mahdollistaa eläkkeelle siirtymisen alinta vanhuuseläkeikää alemmassa eläkeiässä, jos takana on pitkä työura raskaassa työssä, näyttää tulosten mukaan saavan kannatusta. Verrattuna eläkeikiä koskeviin mielipiteisiin työuraeläkettä koskevat mielipiteet eivät ole samaan tapaan ikäsidonnoisia, mutta 50 vuotta täyttäneet vastaajat olivat nuorempiin ikäryhmiin verrattuna useammin täysin samaa mieltä siitä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta.

Taulukko 5.3.1.

Työuraeläkettä koskevien mielipiteiden jakautuminen iän mukaan (%).

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Ei samaa enkä eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	Eos	Yhteensä
Kaikissa työtehtävissä ja ammateissa tulisi olla sama eläkeikä							
Alle 35-v.	5,5	8,4	1,6	41,6	42,1	0,8	100 (382)
35–49-v.	3,8	4,5	2,5	40,5	48,2	0,5	100 (639)
50 v. täyttäneet	4,8	8,1	2,7	39,7	43,6	1,1	100 (812)
Yhteensä	4,6	6,9	2,4	40,4	44,9	0,8	100 (1 833)
Eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta **							
Alle 35-v.	11,8	39,3	10,7	27,7	7,1	3,4	100 (382)
35–49-v.	14,1	40,5	9,4	26,1	8,0	1,9	100 (639)
50 v. täyttäneet	20,1	42,9	8,3	19,7	6,9	2,2	100 (812)
Yhteensä	16,3	41,3	9,2	23,6	7,3	2,3	100 (1 833)
Eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta							
Alle 35-v.	35,6	53,4	4,7	4,7	1,0	0,5	100 (382)
35–49-v.	39,0	52,3	4,1	3,4	1,1	0,2	100 (639)
50 v. täyttäneet	45,7	44,5	3,8	4,8	1,0	0,2	100 (812)
Yhteensä	41,2	49,0	4,1	4,3	1,0	0,3	100 (1 833)
Eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta							
Alle 35-v.	17,8	53,4	13,6	11,3	2,1	1,8	100 (382)
35–49-v.	18,6	57,4	9,7	9,2	2,5	2,5	100 (639)
50 v. täyttäneet	22,5	52,6	9,6	10,6	1,7	3,0	100 (812)
Yhteensä	20,2	54,4	10,5	10,3	2,1	2,6	100 (1 833)

Tulosten merkitsevyydet on testattu käyttäen χ^2 -testiä: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Taulukossa 5.3.2 esitetään ikävakioitujen logististen regressiomallien tulokset todennäköisyydelle olla eri mieltä siitä, että kaikissa työtehtävissä ja ammateissa tulisi olla sama eläkeikä. Koulutusasteella oli vahvin yhteys mielipiteeseen kaikkia työtehtäviä ja ammatteja koskevasta samasta eläkeiästä. Korkeimmin koulutetut yliopistotason tutkinnon suorittaneet olivat vähiten koulutusta saaneisiin verrattuna lähes kuusi kertaa todennäköisemmin eri mieltä tämän väittämän kanssa. Vähiten koulutusta saaneisiin verrattuna ammattikorkeakoulututkinnon, opistotason tutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaneilla todennäköisyys olla eri mieltä oli noin 3–4-kertainen ja ammatillisen oppilaitoksen suorittaneilla vähän alle kaksinkertainen. Työntekijöihin verrattuna johtavassa asemassa olevilla tai ylemmillä toimihenkilöillä ja alemmilla toimihenkilöillä todennäköisyys olla eri mieltä oli noin 2–3-kertainen. Tulotasolla ei juuri ollut yhteyttä samaa eläkeikää koskevaan mielipiteeseen – ainoastaan 35 000–50 000 euroa vuodessa ansaitsevat olivat alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin verrattuna hieman useammin eri mieltä väittämän kanssa. Eläke-esitteen saaminen, sukupuoli, työskentelysektori ja terveydentila eivät olleet yhteydessä mielipiteeseen siitä, että kaikissa työtehtävissä ja ammateissa ei tulisi olla sama eläkeikä.

Taulukossa 5.3.3 esitetään ikävakioitujen logististen regressiomallien tulokset todennäköisyydelle olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta. Miehiin verrattuna naisten todennäköisyys olla tätä mieltä oli pienempi, noin 0,7-kertainen. Korkeamman koulutuksen suorittaneiden (yliopisto- ja ammattikorkeakoulututkinto, opistotason tutkinto, ylioppilas) todennäköisyys olla tätä mieltä oli merkittävästi pienempi (noin 0,1–0,4-kertainen) verrattuna vailla koulutusta olevien tai pelkästään perus-/kansakoulun suorittaneiden todennäköisyyteen. Työntekijöihin verrattuna pienempi todennäköisyys (noin 0,4-kertainen) olla tätä mieltä oli johtavassa asemassa olevilla tai ylemmillä toimihenkilöillä ja alemmilla toimihenkilöillä. Tulotasolla ei ollut merkitsevää yhteyttä eläkeikää ja työuran pituutta koskevaan mielipiteeseen – ainoastaan 35 000–50 000 vuodessa ansaitsevilla todennäköisyys olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta, poikkesi tilastollisesti merkitsevästi vertailuryhmän, alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevien, todennäköisyydestä. Eläke-esitteen saaminen, työskentelysektori ja terveydentila eivät olleet yhteydessä mielipiteeseen siitä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta.

Taulukko 5.3.2.

Todennäköisyys olla eri mieltä siitä, että kaikissa työtehtävissä ja ammateissa tulisi olla sama eläkeikä. Ikävakioidut logistiset regressiomallit, OR (95 % LV).

	OR (95 % LV)
Eläke-esite	
Ei	1,00
Kyllä	0,87 (0,67–1,13)
Sukupuoli	
Mies	1,00
Nainen	1,22 (0,94–1,58)
Ammattiasema	
Työntekijä	1,00
Alempi toimihenkilö	2,69 (1,62–4,49)
Yrittäjä	1,28 (0,89–1,86)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	2,48 (1,70–3,60)
Korkein koulutusaste	
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00
Ylioppilas	3,79 (1,88–7,64)
Ammatillinen oppilaitos	1,74 (1,17–2,61)
Opisto	3,49 (2,10–5,80)
Ammattikorkeakoulu	3,00 (1,79–5,03)
Yliopisto	5,64 (3,30–9,64)
Tulotaso, euroa/vuosi	
Alle 20 000	1,00
20 000–35 000	1,31 (0,93–1,82)
35 000–50 000	1,94 (1,31–2,87)
Yli 50 000	1,17 (0,78–1,75)
Nykyinen/viimeisin työpaikka	
Julkinen sektori	1,00
Yksityinen sektori	0,96 (0,74–1,26)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti	
Ei/eos	1,00
Kyllä	1,04 (0,76–1,41)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

Taulukko 5.3.3.

Todennäköisyys olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta. Ikävakioidut logistiset regressiomallit, OR (95 % LV).

	OR (95 % LV)
Eläke-esite	
Ei	1,00
Kyllä	1,06 (0,87–1,28)
Sukupuoli	
Mies	1,00
Nainen	0,67 (0,50–0,90)
Ammattiasema	
Työntekijä	1,00
Alempi toimihenkilö	0,44 (0,25–0,75)
Yrittäjä	0,85 (0,57–1,28)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	0,35 (0,22–0,54)
Korkein koulutusaste	
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00
Ylioppilas	0,35 (0,17–0,72)
Ammatillinen oppilaitos	0,66 (0,43–1,01)
Opisto	0,26 (0,15–0,47)
Ammattikorkeakoulu	0,27 (0,15–0,49)
Yliopisto	0,13 (0,07–0,26)
Tulotaso, euroa/vuosi	
Alle 20 000	1,00
20 000–35 000	0,86 (0,60–1,25)
35 000–50 000	0,49 (0,32–0,77)
Yli 50 000	0,89 (0,56–1,39)
Nykyinen/viimeisin työpaikka	
Julkinen sektori	1,00
Yksityinen sektori	1,10 (0,81–1,48)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti	
Ei/eos	1,00
Kyllä	1,00 (0,71–1,42)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

Taulukossa 5.3.4 esitetään ikävakioitujen logististen regressiomallien tulokset todennäköisyydelle olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta. Työntekijöihin verrattuna yrittäjien, johtavassa asemassa tai ylempinä toimihenkilöinä toimivien todennäköisyys olla tätä mieltä oli pienempi, 0,6-kertainen. Koulutusasteiden väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Tulotason mukaan tarkasteltuna yli 50 000 euroa vuodessa ansaitsevilla todennäköisyys olla tätä mieltä oli alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin verrattuna pienempi, 0,5-kertainen. Eläke-esitteen saaminen, sukupuoli, työskentelysektori ja terveydentila eivät olleet yhteydessä mielipiteeseen siitä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta.

Taulukossa 5.3.5 esitetään ikävakioitujen logististen regressiomallien tulokset todennäköisyydelle olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta. Miehiin verrattuna naiset olivat hieman useammin tätä mieltä. Työntekijöihin verrattuna yrittäjien todennäköisyys olla tätä mieltä oli pienempi, 0,6-kertainen. Koulutusasteiden väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, lukuun ottamatta ammatillisen oppilaitoksen suorittaneita verrattuna korkeintaan perus-/kansakoulun suorittaneisiin. Tulotason mukaan tarkasteltuna yli 50 000 euroa vuodessa ansaitsevilla todennäköisyys olla tätä mieltä oli alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin verrattuna pienempi, 0,6-kertainen. Julkiseen sektoriin verrattuna yksityisellä sektorilla työskennelleiden todennäköisyys olla tätä mieltä oli niin ikään hieman pienempi. Eläke-esitteen saaminen ja terveydentila eivät olleet yhteydessä mielipiteeseen siitä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta.

Taulukko 5.3.4.

Todennäköisyys olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta. Ikävakioidut logistiset regressiomallit, OR (95 % LV).

	OR (95 % LV)
Eläke-esite	
Ei	1,00
Kyllä	0,87 (0,64–1,19)
Sukupuoli	
Mies	1,00
Nainen	0,93 (0,68–1,27)
Ammattiasema	
Työntekijä	1,00
Alempi toimihenkilö	0,98 (0,57–1,68)
Yrittäjä	0,61 (0,39–0,95)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	0,60 (0,41–0,87)
Korkein koulutusaste	
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00
Ylioppilas	1,87 (0,78–4,50)
Ammatillinen oppilaitos	1,70 (0,96–3,02)
Opisto	1,40 (0,75–2,62)
Ammattikorkeakoulu	1,17 (0,62–2,21)
Yliopisto	0,89 (0,50–1,58)
Tulotaso, euroa/vuosi	
Alle 20 000	1,00
20 000–35 000	0,96 (0,61–1,50)
35 000–50 000	0,99 (0,61–1,60)
Yli 50 000	0,53 (0,33–0,86)
Nykyinen/viimeisin työpaikka	
Julkinen sektori	1,00
Yksityinen sektori	1,16 (0,85–1,59)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti	
Ei/eos	1,00
Kyllä	0,92 (0,63–1,33)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

Taulukko 5.3.5.

Todennäköisyys olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta. Ikävakioidut logistiset regressiomallit, OR (95 % LV).

	OR (95 % LV)
Eläke-esite	
Ei	1,00
Kyllä	0,85 (0,68–1,05)
Sukupuoli	
Mies	1,00
Nainen	1,34 (1,09–1,66)
Ammattiasema	
Työntekijä	1,00
Alempi toimihenkilö	1,11 (0,78–1,59)
Yrittäjä	0,57 (0,43–0,77)
Johtavassa asemassa / ylempi toimihenkilö	0,80 (0,62–1,04)
Korkein koulutusaste	
Ei loppututkintoja / perus-/kansakoulu	1,00
Ylioppilas	1,39 (0,80–2,42)
Ammatillinen oppilaitos	1,51 (1,02–2,23)
Opisto	1,35 (0,88–2,08)
Ammattikorkeakoulu	1,27 (0,82–1,99)
Yliopisto	1,28 (0,84–1,94)
Tulotaso, euroa/vuosi	
Alle 20 000	1,00
20 000–35 000	0,95 (0,71–1,29)
35 000–50 000	0,87 (0,63–1,19)
Yli 50 000	0,60 (0,42–0,84)
Nykyinen/viimeisin työpaikka	
Julkinen sektori	1,00
Yksityinen sektori	0,67 (0,54–0,84)
Uskooko pystyvänsä terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti	
Ei/eos	1,00
Kyllä	0,98 (0,77–1,26)

Lihavoitu tilastollisesti merkitsevät erot suhteessa vertailuryhmään.

5.4 Aiottu eläkeikä keskimäärin 65 vuotta, työuraeläke näyttää saavan kannatusta

Eläkeuudistuksen kynnyksellä kansalaisten mielipiteet sopivasta eläkeiästä ja omasta aiotusta eläkeiästään ovat erityisen mielenkiintoisia. Eläkeaikomukset ja eläkkeelle siirtyminen ovat riippuvaisia eläkejärjestelmien, voimassa olevien eläkelakien ja varhaiseläkeuotojen sekä oman terveydentilan ja sosioekonomisen aseman muodostamasta mahdollisuuksien rakenteesta (Harkonmäki ym. 2006). Eläkeuudistuksen keskeinen tavoite on nostaa eläkkeelle siirtymisikää. Keskimäärin kokoaikaiselle eläkkeelle arveltiin jäätävän noin 65-vuotiaana, omalle ikäluokalle sopivana alimpana eläkeikänä pidettiin noin 63 vuotta ja ylempänä eläkeikänä noin 67 vuotta. Lähimpänä ikäluokille määritellyjä vanhuuseläkkeen alarajoja arviot omasta eläkeiästä olivat nuorimmassa, alle 35-vuotiaiden, ikäryhmässä. 35–49-vuotiaiden ryhmässä aiotun eläkkeellesiirtymisiän keskiarvo, 64,8 vuotta, oli kauimpana kyseiselle ikäluokalle määritellystä keskiarvosta (66 vuotta), eli tässä ikäluokassa suosittiin alempia eläkeikärajoja kuin mitä eläkeuudistuksessa on tavoitteena. Vanhimmassa ikäryhmässä arviot omasta eläkeiästä taas olivat lähempänä ikäluokille määritellyjä alarajoja. Tämä osaltaan selittyy valikoitumisella terveyden ja työkyvyn suhteen (”healthy worker effect”): vanhimmassa ikäryhmässä vastaajat ovat terveyden suhteen valikoituneita siten, että vastaajat eivät ole siirtyneet sairauden takia varhemmin pois työelämästä.

Ylipäänsä vastaajien arviot omasta eläkeiästään ovat lähempänä vanhuuseläkkeen ala- kuin ylärajoja. Eläkeuudistuksen tavoitteeseen nähden tuloksia voi pitää huolestuttavina. Toisaalta kysely tehtiin reilu vuosi ennen uudistuksen voimaantuloa, joten uudet eläkeiät eivät ole ehkä muodostuneet ”normiksi”, johon pyritään ja jota pidetään omien eläkeaikomusten vertailukohtana. Tällainen normin muutos ei tapahdu nopeasti, mikä osaltaan selittää sitä, että vastaajien käsitykset sopivasta eläkeiästä ovat lähellä vanhaa eläkejärjestelmää. Tulokset antavat aihetta myös pohtia varhaiseläkereittejä tukevan eläkepolitiikan mielekkyyttä.

Kuten myös aiemmat tutkimukset eläkeaikomuksista ja eläkkeelle siirtymisestä ovat osoittaneet, niin sosioekonominen asema ja terveydentila olivat yhteydessä eläkeikää koskeviin mielipiteisiin: mitä korkeampi koulutus, ammattiasema ja parempi terveydentila, sitä todennäköisemmin oltiin korkeampien eläkeikien kannalla. Eri väestöryhmien mahdollisuuksiin saada tarvitsemaansa uudelleen koulutusta ja työterveyttä sekä työkykyä tukevia terveydenhuollon palveluja ja kuntoutusta tulee kiinnittää erityistä huomiota. Esimerkiksi tutkimusten mukaan vaille tarvitsemaansa kuntoutusta masennuksen takia ovat jääneet erityisesti työttömät ja työkyvyttömät (Koskenvuo ym. 2016).

1990- ja 2000-luvulla varhaiseläkereittien runsasta käyttöä yritettiin hillitä eri toimin ja vuoden 2005 eläkeuudistuksessa yksilöllinen varhaiseläke poistettiin. Vuoden 2017 eläkeuudistukseen taas sisältyy työuraeläke, joka muistuttaa lakkautettua yksilöllistä varhaiseläkettä. Nähtäväksi jää missä määrin työuraeläkkeestä tulee suosittu reitti varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen, kuten aikoinaan kävi yksilöllisen varhaiseläkkeen tultua voimaan 1980-luvulla. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan työuraeläke näyttää saavan kansalaisten keskuudessa kannatusta, eli varhaisempi eläkkeelle siirtyminen pitkän ja kuormittavan työuran jälkeen nähdään oikeudenmukaisena ja kohtuullisena. Työuraeläkettä koskevat mielipiteet myös jakautuivat sosioekonomisen aseman mukaan. Esimerkiksi työntekijöihin verrattuna yrittäjien, johtavassa asemassa tai ylempinä toimihenkilöinä toimivien todennäköisyys olla sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta, oli merkitsevästi pienempi. Työolojen parantamiseen ja työn kuormittavuuden vähentämiseen työpaikoilla on syytä edelleen panostaa, jos työuria halutaan pidentää eläkeuudistuksen tavoitteiden mukaisesti. Eläke-esitteellä ei ollut yhteyttä eläkeikiä ja työuraeläkettä koskeviin mielipiteisiin. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, koska eläkeaikomukset ovat hyvin vahvasti yhteydessä ikään, terveydentilaan, työkykyyn ja sosioekonomiseen asemaan. Pelkästään ”eläketietoutta” lisäämällä eläkkeelle siirtymisprosesseihin ei pystytty vaikuttamaan.

- Sopivana alimpana eläkeikänä omalle ikäluokalle pidettiin noin 63 vuotta ja ylimpänä eläkeikänä noin 67 vuotta. Eläke-esitteen saaminen ei vaikuttanut eläkeikiä koskeviin mielipiteisiin. Naiset aikoivat jäädä miehiä myöhemmin eläkkeelle.
- Oman aiotun eläkkeellesiirtymisiän keskiarvo oli noin 65 vuotta. Nuoremmissa aiottu eläkeikä oli korkeampi kuin vanhemmilla ikäluokilla.
- Lähimpänä eläkeuudistuksessa määriteltäjä vanhuuseläkkeen alarajoja arviot omasta eläkeiästä olivat nuorimmassa, alle 35-vuotiaiden, ikäryhmässä.
- Erityisesti korkeampi koulutus ja ammattiasema, mutta myös terveydentila olivat yhteydessä eläkeikiä koskeviin mielipiteisiin: mitä korkeampi koulutus, ammattiasema ja parempi terveydentila, sitä todennäköisemmin oltiin korkeampien eläkeikien kannalla.
- Työuraeläke, joka mahdollistaa eläkkeelle siirtymisen ennen alinta vanhuuseläkeikää, jos takana on pitkä työura raskaassa työssä, näyttää tulosten mukaan saavan kannatusta. Eläke-esitteen saaminen ei ollut yhteydessä työuraeläkettä koskeviin mielipiteisiin.
- 85 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kaikissa työtehtävissä ja ammateissa ei tule olla sama eläkeikä.
- Lähes 60 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta.
- 90 prosenttia vastaajista määrittäisi eläkeiän työtehtävien ruumiillisen raskauden ja 75 prosenttia henkisen raskauden mukaan.
- Koulutetut olivat useimmiten sitä mieltä, että eri ammateissa tulisi olla eri eläkeiät. Vastaavasti vähemmän koulutetut painottivat muita enemmän eläkeiän riippuvuutta työuran pituudesta.

Ilpo Airio ja Sanna Tenhunen

6 Huolestuneisuus eläkeasioista

Huolestuneisuus eläkeajan toimeentulosta ja epävarmuus eläkesäästöjen riittävydestä vaikuttavat monella tavalla hyvinvointiin. Huolet alentavat hyvinvointia, mutta ovat usein myös vihje siitä, että asiat eivät ole menossa toivotulla tavalla ja niille olisi syytä tehdä jotain, jos se vain on mahdollista. Eläkejärjestelmä pyrkii varmistamaan kansalaisten toimeentulon heidän ollessa eläkkeellä. Monessa maassa tämä kuitenkin edellyttää henkilön omaa toimintaa, esimerkiksi säästämishjelmaan kirjautumista tai sijoituskohteiden valintaa. Suomessa lakisääteinen eläkejärjestelmä on kattava pakollisuuden vuoksi. Työeläke tarjoaa ansiosidonnaisen eläketurvan ja kansan- ja takuueläke varmistavat toimentulon myös niille, joiden ansiotulot jäävät työuran aikana mataliksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö myös suomalaiset voisi olla huolissaan eläkeasioihin liittyvistä tekijöistä, kuten eläkejärjestelmän kehityksestä ja sen takaamasta eläketurvasta.

Riittävä eläkkeen taso on subjektiivinen käsite. Se, mikä toiselle riittää elintason turvaamiseen, ei välttämättä riitä toiselle esimerkiksi erilaisten asumiskustannusten, terveydenhoitomenojen tai harrastuskustannusten vuoksi. Myös eläkeiän nouseminen voi toisten kohdalla tuntua kohtuuttomalta esimerkiksi työn raskauden ja oman heikentyneen terveydentilan vuoksi.

Yksi eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen kulmakivistä onkin käsitys siitä, miten hyvin järjestelmä pystyy takaamaan eläkeajan toimeentulon. Huolta eläkeajan toimeentulon riittävydestä voidaan tarkastella sekä yksilön että maakohtaisten tekijöiden näkökulmasta. Hershey ym. (2010) ovat todenneet, että yksilötasolla vaikuttavista ominaisuuksista muun muassa korkeampi ikä, naissukupuoli, heikompi terveys, alempi koulutus, vaikeudet menojen kattamisessa ja lyhyempi aikajänne tulevaisuuden suunnittelussa lisäävät huolestuneisuutta omasta taloudellisesta tilanteesta eläkeaikana. Tutkimuksen maakohtainen vertailu paljasti, että omasta eläkeajan taloustilanteesta ollaan huolissaan erityisesti maissa, joissa väestön ikääntyminen on nopeaa ja joissa on suuret tuloerot. Suomalaisten käsityksiä siitä, miten hyvin eläke takaa toimeentulon on kartoitettu muun muassa Luottamus eläketurvaan -kyselyissä. Vuonna 2014 reilu puolet suomalaisista katsoi, että eläke takaa kohtuullisen toimeen-

tulon vanhuudessa. Työkyvyttömyyden kohdalla vajaa 40 prosenttia koki, että eläke takaa kohtuullisen toimeentulon. Niiden osuus, jotka katsoivat eläkkeen takaavan kohtuullisen toimeentulon, oli laskenut edellisestä vuoden 2011 kyselystä. Erityisesti naiset ja ikääntyneemmät olivat useammin huolissaan siitä, taako eläke toimeentulon vanhuudessa tai työkyvyttömyydessä. (Kahma & Takala 2012; Takala, 2015.)

6.1 Kuinka huolissaan eläkeasioista ollaan?

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien huolestuneisuutta kolmen tekijän, eli eläkkeen riittävyys, eläkeiän nousun ja eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyys suhteen. Nämä mittaavat vastaajien huolta sekä omakohtaisista vaikutuksista (riittävyys ja eläkeikä) että koko järjestelmän tulevaisuuden kehityksestä. Huolestuneisuuden astetta mitattiin asteikolla 0 (ei lainkaan huolissaan) – 10 (erittäin paljon huolissaan).

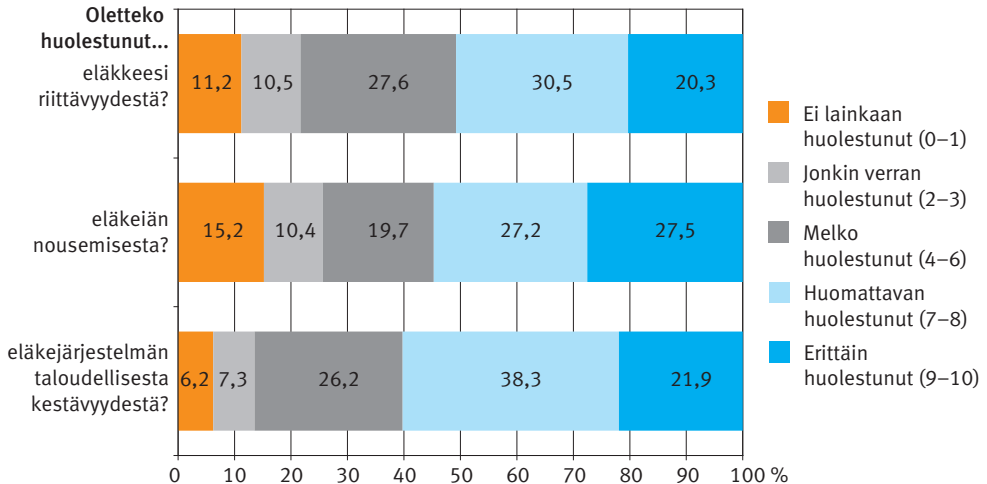
Huolestuneisuusmittarin keskiarvo eläkkeen riittävydestä oli 5,95. Joka viides vastaajista oli erittäin huolestunut (vastasi 9 tai 10) oman eläkkeensä riittävydestä. Lisäksi 31 prosenttia arvioi huolestuneisuuden tasokseen 7 tai 8. Vähintään huomattavan huolestuneita (vastannut 7–10) oli siis noin puolet vastaajista. Toisessa ääripäässä, eli vähän tai ei lainkaan huolestuneita (vastannut 0–3), oli 22 prosenttia vastaajista. Vähän reilu neljännes, 28 prosenttia, sijoitti vastauksensa skaalan keskikohdalle (vastannut 4–6) (kuvio 6.1.1).

Huolestuneisuus eläkkeen riittävydestä liittyy omakohtaiseen näkemykseen siitä, miten tuleva eläke tulee riittämään suhteessa omiin kulutustarpeisiin. Huoli riittämättömyydestä voi siis olla seurausta eläkkeen pienuudesta tai oletettujen kulutustarpeiden suuruudesta. On myös mahdollista, että eläkkeiden riittävyyden kohdalla vastaajat ovat huolissaan, että mahdolliset eläkkeiden korvaustason leikkaukset tai muut vastaavanlaiset muutokset voivat tulevaisuudessa johdattaa tilanteeseen, missä eläkkeellä ei tule toimeen.

Eläkeiän nousemisesta vastaajat olivat suurin piirtein yhtä huolissaan kuin eläkkeen riittävydestä. Keskimääräinen huolestuneisuuden taso oli 6,00. Yli puolet vastaajista oli huolissaan (vastannut 7 tai enemmän) eläkeiän noususta. Reilu neljännes, 28 prosenttia vastaajista, oli erittäin huolissaan (vastannut 9 tai 10) eläkeiän nousemisesta, ja lähes yhtä moni (27 prosenttia) oli huomattavan huolestunut (vastannut 7 tai 8). Verrattuna eläkkeen riittävyyteen hieman useampi vastaajista ei ollut lainkaan huolissaan (vastannut 0 tai 1) eläkeiän nousemisesta. Neljännes vastaajista oli korkeintaan jonkin verran huolestunut (vastannut 3 tai vähemmän) eläkeiän nousemisesta.

Kuvio 6.1.1.

Huolestuneisuus eläkkeen riittävyydestä, eläkeiän noususta ja eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä (%).

Vuoden 2017 uudistuksen myötä tapahtuva eläkeiän nouseminen koskee henkilökohtaisella tasolla jokaista työeläkejärjestelmän piirissä olevaa vuoden 1955 jälkeen syntyntyttä. Oman eläkeiän siirtyminen voi huolettaa erityisesti niitä, joiden töissä jaksaminen ja terveydentila ovat alentuneet. Toisaalta eläkeiän nouseminen on yhteydessä eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyteen. Uudistusten yhteydessä on tuotu esiin, että nostamalla eläkeikää pienennetään elinajan kasvusta johtuvaa eläkejärjestelmän rahoituspainetta. Siten eläkeiän nostaminen voidaan nähdä myös huolestuneisuutta poistavana tekijänä.

Eläkejärjestelmän kestävyys osoittautui kolmesta huolestuneisuutta mittaavasta kysymyksestä suurimmaksi huolenaiheeksi. Vastausten keskiarvo tähän väittämään oli 6,59. Erittäin huolestuneita (vastannut 9 tai 10) oli tässäkin ryhmässä reilu viidennes (22 %). Erittäin tai huomattavan huolestuneita (vastannut 7 tai enemmän) oli 60 prosenttia vastaajista. Sen sijaan ei lainkaan (vastannut 0 tai 1) tai jonkin verran huolestuneita (vastannut 2 tai 3) oli yhteensä vain noin 14 prosenttia vastaajista. Korkeintaan jonkin verran huolestuneiden (vastannut 3 tai vähemmän) joukko on selvästi pienempi kuin eläkkeiden riittävyyden ja eläkeiän nousun aiheuttamaa huolestuneisuutta mittaavien kysymysten kohdalla.

Eläkejärjestelmän kestävyteen liittyvät ongelmat eivät liity pelkästään järjestelmän jatkuvuuteen, vaan myös odotuksiin yksilötasolla saatavasta eläketurvasta. Jos järjestelmän taloudellinen kestävyys on heikko, on odotettavissa, että joko eläkemaksuja nostetaan tai eläke-etuutta pienennetään eläkeikää nosta-

malla, indeksisuoja heikentämällä tai leikkaamalla eläke-etuutta. Tästä näkökulmasta katsottuna kaikki kolme mittaria mittaavat ainakin osittain huolestuneisuutta siitä, miten eläkejärjestelmä turvaa omaa eläkeaikaa.

6.2 Huolestuneisuutta eläkeasioissa selittävät tekijät

Seuraavaksi tarkastellaan varianssianalyysin avulla, mitkä tekijät selittävät eläkeasioissa havaittavia huolestuneisuuseroja. Tarkastelun kohteena ovat samat huolestuneisuutta aiheuttavat asiat eläkejärjestelmässä, eli eläkkeiden riittävyys, eläkeiän nousu ja eläkejärjestelmän taloudellinen kestävyys. Pääasiallinen kiinnostus on, miten eläke-esitteen informaatio on vaikuttanut vastaajien mielipiteisiin ja huolestuneisuuteen. Huolestuneisuuden eroja eri väestöryhmissä tutkitaan myös muiden tekijöiden kautta. Nämä ovat vastaajan sukupuoli, ikä, koulutus, pääasiallinen toiminta, viimeisin ammattiasema, tulot ja asuinalue. Nämä muuttujat ovat selitysvomaisia ainakin jonkin tutkittavan ulottuvuuden kohdalla.

Taulukossa 6.2.1 on esitetty varianssianalyysin tulokset siitä, mitkä tekijät selittävät eläkkeiden riittävydestä huolestuneisuutta. Taulukkoa tulkitaan siten, että mitä suurempi keskiarvo on, sitä huolestuneempi kyseinen ryhmä on tutkittavan asian suhteen. Käytettävät taustamuuttujat selittävät hieman yli kahdeksan prosenttia huolestuneisuuserojen varianssista.

Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa huolestuneisuuden kokemisessa. Eläke-esitteen kautta saatu informaatio ei näin ollen vaikuta lisäanneen tai vähentäneen esitteen saaneiden vastaajien huolestuneisuutta eläkkeiden riittävydestä verrattuna niihin vastaajiin, jotka eivät saaneet esitettä.

Sukupuoli oli yhteydessä siihen, kuinka huolestuneita vastaajat olivat eläkkeensä riittävydestä. Naiset olivat enemmän huolestuneita eläkkeidensä riittävydestä kuin miehet. Ero oli myös tilastollisesti erittäin merkitsevä. Naisten ja miesten väliset eläkkeiden karttumaerot ovat tärkeä tutkimuksen ja julkisen keskustelun kohde tällä hetkellä. Erityisesti huolta on esitetty perhevapaiden aiheuttamasta eläketulon pienenemisestä naisten kohdalla (ks. esim. Hietaniemi & Ritola 2014; Koskenvuo 2016). Vaikuttaa siltä, että eläkejärjestelmän tasa-arvovaikutukset tiedostetaan vastaajien keskuudessa. Naiset vaikuttavat olevan huolestuneempia siitä, millaiseen suuntaan järjestelmä tulee kehittymään tulevinä vuosina, ja miehet eivät joko tiedosta tai eivät pidä suurena ongelmana, että eläkejärjestelmä ei riittävästi huomioi esimerkiksi perhevapaista aiheutuva eläketulon pienenemistä. Naisten luottamus eläketurvaan on aikaisemminkin tutkimuksissa havaittu olevan miehiä matalampi (esim. Takala 2015, 23).

Taulukko 6.2.1.

Huolestuneisuus eläkkeiden riittävyydestä, vastausten keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	5,666	5,368–5,964
Eläke-esite		
On saanut esitteen	5,667	5,326–6,008
Ei ole saanut esitettä	5,664	5,350–5,979
Sukupuoli ***		
Nainen	6,068	5,722–6,414
Mies	5,264	4,947–5,580
Ikä **		
Alle 35-v.	5,285	4,876–5,695
35–49-v.	5,930	5,572–6,287
50 v. täyttäneet	5,782	5,457–6,108
Koulutus **		
Perusaste	5,671	5,120–6,221
Keskiaste	5,964	5,652–6,276
Korkea-aste	5,363	5,038–5,689
Toiminta		
Opiskelija	5,224	4,530–5,919
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	5,594	5,352–5,837
Työtön	6,012	5,500–6,525
Eläkkeellä	5,979	5,377–6,582
Jokin muu	5,519	4,870–6,167
Asema		
Työntekijä	5,822	5,486–6,158
Alempi toimihenkilö	5,806	5,334–6,278
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	5,595	5,195–5,995
Yrittäjä	5,440	5,000–5,880
Tulot, euroa/vuosi ***		
Alle 20 000	6,185	5,838–6,533
20 001–35 000	6,081	5,718–6,444
35 001–50 000	5,548	5,139–5,956
Yli 50 000	4,850	4,331–5,369
Asuinalue		
Etelä-Suomi	5,573	5,230–5,915
Länsi-Suomi	5,709	5,358–6,060
Itä-Suomi	5,519	5,055–5,983
Pohjois-Suomi	5,944	5,476–6,412
R²	8,4 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Myös ikä oli yhteydessä siihen, miten huolestuneita vastaajat olivat eläkkeidensä riittävydestä. Nuorimmat vastaajat olivat vähiten huolissaan eläkkeidensä riittävydestä. Eniten huolissaan olivat 35–49-vuotiaat vastaajat. Sukupolvien välillä oli siis eroja suhtautumisessa eläkejärjestelmään. Mahdolliset eläkejärjestelmän muutokset eivät tule vaikuttamaan vanhimpiin ikäluokkiin samalla tavalla kuin keski-ikäisiin. Nuorimmille ikäluokille eläkkeelle siirtyminen ei myöskään ole ajankohtaista. Siksi eläkejärjestelmän nykytila ja mahdolliset lähiajan muutokset eivät aiheuta heissä suurempaa huolestuneisuutta (ks. myös Takala 2015, 23).

Vastaajien koulutustasolla oli yhteys huolestuneisuuteen eläkkeiden riittävydestä. Korkea-asteen koulutuksen omaavat vastaajat olivat selvästi vähemmän huolestuneita eläkkeidensä riittävydestä kuin perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneet. Tulosta ei voi pitää yllättävänä. Korkeakoulutetut ovat yleisesti ottaen hyvätuloisissa työtehtävissä, jolloin odotettavissa oleva eläkkeen tasokin on heillä keskimääräistä korkeampi. Tutkimuksissa on myös havaittu, että heidän luottamus julkisiin instituutioihin – kuten eläkejärjestelmään – on suurta (esim. Kouvo 2014). Tämäkin voi selittää sitä, miksi he eivät ole erityisen huolissaan eläkkeiden riittävydestä. Luottamus siihen, että riittävyys on institutionaalisesti turvattu, on suuri.

Vastaajien tämänhetkinen pääasiallinen toiminta ja viimeisin ammattiasema eivät selittäneet eläkkeiden riittävydessä havaittavia eroja huolestuneisuudessa. Sen sijaan vastaajan tulot selittivät eroja. Eläkkeiden riittävyttä koskevien mielipiteiden ja tulojen välinen yhteys oli lineaarinen. Mitä pienemmät tulot vastaajalla oli, sitä huolestuneempi hän oli tulevan eläkkeensä riittävydestä. Asuinalueella ei osoittautunut olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä huolestuneisuuseroihin.

Kaiken kaikkiaan tulosten perusteella vähiten huolissaan eläkkeiden riittävydestä olivat hyvätuloiset ja korkeasti koulutetut. Heille työmarkkinat yhdessä työeläkejärjestelmän peruseriaatteiden kanssa (jokainen ansaittu euro kasvattaa eläkkeen määrää ja jokainen työelämässä vietetty vuosi kartuttaa eläkettä) tarjoavat turvaa, varmuutta ja jatkuvuutta, jolloin karttumaprosenttien muutokset tai työelämän epävarmuudet eivät aiheuta syytä huolestuneisuuteen. Myös nuoret ja miehet eivät ole erityisen huolestuneita eläkkeiden riittävydestä.

Taulukossa 6.2.2 on esitetty varianssianalyysin tulokset siitä, miten huolestuneita vastaajat ovat eläkeiän nousemisesta. Tämänkin väittämän kohdalla eläke-esitteen informaatiolla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä huolestuneisuuseroihin. Eläke-esitteen saaneet ovat yhtä huolestuneita eläkeiän nousemisesta kuin ne, jotka eivät saaneet esitettä. Kaikilla muilla käytettävillä taustamuuttujilla sen sijaan osoittautui olevan yhteyttä huolestuneisuudessa havaittaviin eroihin.

Taulukko 6.2.2.

Huolestuneisuus eläkeiän nousemisesta, vastausten keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	5,556	5,215–5,897
Eläke-esite		
On saanut esitteen	5,519	5,131–5,908
Ei ole saanut esitettä	5,593	5,235–5,951
Sukupuoli ***		
Nainen	5,976	5,582–6,370
Mies	5,136	4,776–5,496
Ikä *		
Alle 35-v.	5,286	4,825–5,748
35–49-v.	5,880	5,473–6,287
50 v. täyttäneet	5,501	5,132–5,871
Koulutus ***		
Perusaste	5,970	5,354–6,586
Keskiaste	5,922	5,566–6,278
Korkea-aste	4,776	4,404–5,148
Toiminta **		
Opiskelija	5,047	4,271–5,823
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	5,934	5,653–6,216
Työtön	6,088	5,516–6,660
Eläkkeellä	4,906	4,226–5,586
Jokin muu	5,805	5,080–6,530
Asema ***		
Työntekijä	6,159	5,779–6,540
Alempi toimihenkilö	6,070	5,541–6,599
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	5,620	5,168–6,072
Yrittäjä	4,375	3,878–4,871
Tulot, euroa/vuosi **		
Alle 20 000	5,771	5,379–6,163
20 001–35 000	5,850	5,438–6,261
35 001–50 000	5,738	5,278–6,199
Yli 50 000	4,865	4,282–5,449
Asuinalue **		
Etelä-Suomi	5,095	4,716–5,474
Länsi-Suomi	5,415	5,025–5,805
Itä-Suomi	5,807	5,295–6,318
Pohjois-Suomi	5,907	5,390–6,424
R²	12,1 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = p < 0,001, ** = p < 0,01, * = p < 0,05.

Sukupuolella oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys huolestuneisuuteen eläkeiän noususta. Aivan kuten eläkkeiden riittävyyden kohdalla, niin myös eläkeiän nousu huolestutti naisia enemmän kuin miehiä. Yksi mahdollinen selitys tälle havainnolle on, että naiset ovat miehiä enemmän epäileviä esimerkiksi työssä jaksamiseen liittyvissä kysymyksissä. Jos henkilö on epävarma siitä, miten hän jaksaa olla työelämässä nykyiseen eläkeikänsä asti, niin keskustelu eläkeiän nostamisesta aiheuttaa epäilemättä lisää huolestuneisuutta omasta jaksamisesta.

Ällä oli melkein merkitsevä tilastollinen yhteys huolestuneisuuteen eläkeiän noususta. Yhteys oli tässäkin sama kuin eläkkeiden riittävyyden kohdalla. Erityisen huolestuneita eläkeiän noususta olivat 35–49-vuotiaat vastaajat. Heille eläkkeelle siirtyminen ei ole vielä ajankohtaista, mutta kuitenkin jo asia, joka pohdituttaa. Ajatus eläkeiän siirtymisestä muutaman vuoden nykyistä pidemmälle vaikutti aiheuttavan heille huolestumista – toisin kuin esimerkiksi alle 35-vuotiailla, joille eläkkeelle siirtyminen ei selvästi ollut aihe, joka vielä mietityttäisi.

Koulutuksella oli erittäin merkitsevä tilastollinen yhteys. Korkeasti koulutetut olivat selvästi vähiten huolestuneita eläkeiän noususta. Tätä tulosta selittää se, että monet korkeasti koulutettujen tehtävät ovat fyysisesti vähemmän kuormittavia, jolloin työssä jatkaminen tavoiteltavaan eläkeikään saakka on mahdollista.

Vastaajan pääasiallinen toiminta oli merkitsevästi yhteydessä eläkeikää koskevaan huolestuneisuuteen. Työikäinen väestö, joka on pääasiallisesti töissä tai työttömänä, oli huolestuneempaa eläkeiän noususta kuin opiskelijaväestö tai eläkkeellä olevat. Tässäkin tapauksessa ryhmien eroja selittää eniten se, miten ajankohtainen tai muuten tärkeä kysymys eläkeiän nouseminen on. Eläkkeellä oleville, jotka ovat aineistossa pääasiassa työkyvyttömyyseläkeläisiä, kysymys vanhuuseläkeiän nostosta ei ole kovin tärkeä, sillä he ovat jo eläkejärjestelmän piirissä. Vastaavasti opiskelijoille eläkkeelle siirtyminen ei ole ajankohtainen kysymys, jolloin eläkeiän noususta ei olla erityisen huolestuneita. Opiskelijoiden kohdalla todennäköisesti työelämään siirtymisen vaikeudet ovat suurempi huolen aihe kuin vuosikymmenien päässä siintävä vanhuuseläke.

Vastaajan ammattiasema selitti huolestuneisuudessa havaittavia eroja siten, että yrittäjätaustaiset vastaajat olivat selvästi vähiten huolissaan eläkeiän noususta. Myös ylemmät toimihenkilöt olivat vähemmän huolestuneita eläkeiästä kuin alemmat toimihenkilöt tai työntekijät. Ylemmät toimihenkilöt ovat usein korkeasti koulutettuja, jolloin eroja selittävät samat seikat kuin koulutuksen yhteydessä.

Yrittäjien vähäinen huolestuneisuus eläkekysymyksistä voi johtua heidän poikkeavasta asemastaan niin työmarkkinoilla kuin eläkejärjestelmässäkin. Yrittä-

minen voi olla monille elämäntapa, jolloin kategorinen eläkeikä ei ole eläkkeelle siirtymisen kannalta tärkeä. Yrittäjät siirtyvät vanhuuseläkkeelle keskimäärin vuotta myöhemmin kuin palkansaajat (Salonen & Lampi 2015, 85). He voivat jatkaa yritystoimintaansa myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Yrittäjien lakisääteinen eläketurva jää usein keskimääräistä eläketasoa heikommaksi (Salonen & Lampi 2015, 79), jolloin eläkkeelle siirtymisessä ei kaikille yrittäjille ole kysymys siitä, minkä ikäisenä jäädään eläkkeelle, vaan milloin on varaa jäädä eläkkeelle.

Eläkeikää koskevien mielipiteiden ja tulojen välistä yhteyttä tarkasteltaessa voidaan havaita, että suurituloisimmat (yli 50 000 euroa vuodessa ansaitsevat) olivat vähiten huolestuneita eläkeiän noususta. Suurituloisimpien vastaajien kohdalla korkea koulutus ja ylempänä toimihenkilönä tai yrittäjänä toimiminen selittivät myös, miksi eläkeiän nousu ei ole heille yhtä huolestuttavaa kuin muihin tuloluokkiin kuuluville vastaajille.

Myös asuinalueella oli tilastollisesti merkitsevä yhteys huolestuneisuudessa havaittaviin eroihin. Etelä- ja Länsi-Suomessa asuvat vastaajat olivat vähemmän huolissaan eläkeiän noususta kuin Itä- tai Pohjois-Suomessa asuvat. Tätä tulosta selittänee ainakin jossain määrin se, että etelässä asuu korkeammin koulutettua ja parempituloista väestöä.

Eläkeiän kohdalla vähiten huolissaan olevat ryhmät olivat samoja kuin eläkkeiden riittävyyden kohdalla. Korkea-asteen koulutus ja korkeat tulot nousivat selvästi esiin molempien kysymysten kohdalla. Myös alle 35-vuotiaat ja miehet erottuivat vähemmän huolestuneina niin eläkkeiden riittävyyden kuin eläkeiänkin kohdalla. Huolestuneisuutta eläkeiästä selitti kaikki käytetyt taustamuuttujat eläke-esitteen informaatiota lukuun ottamatta. Eläkeiän nousu vaikuttaa näin ollen olevan asia, joka aiheuttaa eri väestöryhmissä jakautumista niihin, jotka eivät pidä sitä erityisen huolestuttavana ja toisaalta niihin, joille eläkeiän nousu näyttäytyy huolestumista lisäävänä tekijänä.

Kolmas huolestuneisuutta mittaava väite tarkasteli eläkejärjestelmän taloudellista kestävyyttä. Taulukossa 6.2.3 esitetään varianssianalyysin tulokset siitä, mitkä taustatekijät vaikuttavat eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä huolestuneisuuteen. Kuten kahden muunkin huolestuneisuutta mittavan kysymyksen kohdalla, niin myös huolestuneisuudessa eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyyyteen voidaan havaita, että eläke-esitteen informaatiolla ei osoitautunut olevan tilastollista yhteyttä.

Taulukko 6.2.3.

Huolestuneisuus eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä, vastausten keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	6,733	6,456–7,009
Eläke-esite		
On saanut esitteen	6,680	6,495–7,076
Ei ole saanut esitettä	6,786	6,365–6,995
Sukupuoli ***		
Nainen	7,049	6,730–7,369
Mies	6,416	6,124–6,708
Ikä *		
Alle 35-v.	6,658	6,284–7,031
35–49-v.	6,972	6,641–7,302
50 v. täyttäneet	6,569	6,270–6,869
Koulutus		
Perusaste	6,922	6,425–7,419
Keskiaste	6,766	6,477–7,055
Korkea-aste	6,511	6,208–6,814
Toiminta		
Opiskelija	6,629	5,996–7,262
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	6,722	6,494–6,950
Työtön	6,640	6,175–7,105
Eläkkeellä	6,834	6,286–7,382
Jokin muu	6,839	6,249–7,428
Asema *		
Työntekijä	6,529	6,220–6,837
Alempi toimihenkilö	7,114	6,686–7,543
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	6,607	6,240–6,974
Yrittäjä	6,681	6,278–7,084
Tulot, euroa/vuosi		
Alle 20 000	6,593	6,273–6,913
20 001–35 000	6,917	6,583–7,251
35 001–50 000	6,788	6,415–7,162
Yli 50 000	6,633	6,160–7,105
Asuinalue *		
Etelä-Suomi	6,448	6,140–6,755
Länsi-Suomi	6,862	6,546–7,177
Itä-Suomi	6,870	6,454–7,286
Pohjois-Suomi	6,752	6,332–7,172
R²	3,5 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Sukupuolen tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys huolestuneisuuteen löytyi myös tämän väittämän kohdalla. Yhteys oli edelleen samansuuntainen kuin eläkkeiden riittävyyden ja eläkeiän nousun kohdalla, eli naiset olivat miehiä huolestuneempia. Tulosten perusteella vaikuttaa, että naisten suhtautuminen eläkejärjestelmään ja sen tulevaisuuden kehitykseen on selvästi miehiä skeptisempi.

Iän yhteys huolestuneisuuteen eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä osoittautui melkein merkitseväksi. Yhteys on tässäkin samansuuntainen kuin kahden muun huolestuneisuusväittämän kohdalla, eli 35–49-vuotiaat ovat eniten huolissaan eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä.

Ammattiaseman kohdalla eläkkeiden taloudellisesta kestävyyydestä eniten huolta kantoivat alemmat toimihenkilöt. Tälle havainnolle on olemassa monia mahdollisia selityksiä. On esimerkiksi mahdollista, että alemmat toimihenkilöt kokevat, että jos eläkkeiden rahoituksen taloudellinen pohja murenee, niin heillä on paljon hävittävää tulevien eläkkeidensä tasossa. Luonnollisesti eroja saat-
taa selittää myös monimutkaisemmat interaktiot, kuten se, että alemmat toimihenkilöammattit ovat usein naisvaltaisia, ja aiemmin todettiin nimenomaan naisten olevan huolissaan eläkejärjestelmästä.

Eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyyyden suhteen asuinalueiden väliset erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Etelä-Suomessa asuvat vastaajat olivat vähiten huolissaan eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä. Tässäkin taustalla lienee, että eteläisessä Suomessa asuu nuorehkoa, hyvin koulutettua ja hyvissä ammattiasemissa olevia, jolloin huoli eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävyyydestä ei ole aivan yhtä suurta kuin muualla Suomessa.

6.3 Eläkejärjestelmä herättää huolestuneisuutta

Eläkeasioihin liittyvää huolestuneisuutta tarkasteltiin tässä eläkkeen riittävyyden, eläkeiän nousun ja eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyyyden suhteen. Vastaajat määrittivät huolestuneisuuttaan asteikolla 0 (ei lainkaan huolestunut) – 10 (erittäin paljon huolissaan).

Keskiarvo huolestuneisuudelle eläkkeen riittävyydestä ja eläkeiän noususta oli noin 6. Hieman yli puolet vastaajista oli vähintään arvon 7 tasoisesti huolissaan eläkkeensä riittävyydestä ja eläkeiän noususta. Eläkejärjestelmän taloudellinen kestävyys osoittautui kolmesta huolestuneisuutta mittaavasta tekijästä eniten huolta aiheuttavaksi. Vastausten keskiarvo oli 6,6 ja kolme viidestä arvioi olevansa vähintään huomattavan huolestunut (arvio 7 tai korkeampi) aiheesta.

Varianssianalyysien tulokset osoittivat, että naiset suhtautuivat miehiä huolestuneemmin eläkejärjestelmään. Jokaisen väittämän kohdalla naisten ja miesten välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero huolestuneisuudessa. Myös ikä oli tärkeä huolestuneisuutta selittävä tekijä. ”Parhaassa työiässä olevat”, eli 35–49-vuotiaat, olivat nuorempia ja vanhempia ikäryhmiä huolestuneempia eläkejärjestelmästä. Tämä ikäluokka kantaa tällä hetkellä suuren vastuun eläkejärjestelmän tulopuolesta. Heidän vastauksissaan näkyi selvästi huolestumista siitä, millainen eläkejärjestelmä on heidän jäädessä eläkkeelle. Vähiten eläkejärjestelmästä olivat huolestuneita korkeasti koulutetut, hyvätuloiset, nuoret ja miehet.

Eläkeuudistuksesta informoivalla kirjeellä ei ollut vaikutusta vastaajien mielipiteisiin mitä tulee huolestuneisuuteen eläkkeiden riittävydestä, eläkeiän kasvusta tai eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että eläke-esitteen tarjoama informaatio eläkeuudistuksen mahdollista vaikutuksista olisi ollut epäonnistunutta. Huolet omasta eläketurvasta, työssä jaksamisesta eläkeikään asti tai mitä eläkejärjestelmän taloudelliselle kestävyydelle tulee tapahtumaan, ovat tärkeitä asioita. On ymmärrettävää, että vastaajat olivat näistä asioista huolestuneita. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen päätehtävä on pyrkiä hakemaan ratkaisuja, joilla varmistetaan, että eläkkeet pystytään tulevaisuudessakin maksamaan ja eläketurva pysyy riittävänä, vaikka ihmisten elinikä pitenee. Vastaajien huolestuneisuus näistä asioista on osoitus, että eläkejärjestelmän kestävyys turvaamisella on valtava merkitys koko yhteiskunnalle.

- Noin puolet vastaajista kertoi olevansa huomattavan huolestunut (huolestuneisuus 7 tai enemmän asteikolla 0–10) eläkkeen riittävydestä ja eläkeiän noususta. Eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä huomattavan huolissaan oli kolme viidestä.
- Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut eroja huolestuneisuudessa eläkkeiden riittävydestä, eläkeiän nousemisesta tai eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä.
- Sukupuolten välillä oli eroja huolestuneisuudessa: naiset ovat miehiä huolestuneempia eläkeasioista.
- Nuori ikä, korkea koulutustaso ja hyvätuloisuus vähensivät huolestuneisuutta eläkeasioista.

Ilpo Airio

7 Eläkejärjestelmän koettu oikeudenmukaisuus

Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida useilla tavoilla. Keskeisten oikeudenmukaisuusteorioiden periaatteita noudattaen suomalainen eläkejärjestelmä pyrkii antamaan vähimmäisturvan heikoimmassa asemassa oleville. Eläkkeiden oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida myös sen mukaan, milaista eläkettä ihmiset saavat suhteessa työaikaiseen palkkaansa tai miten eläketulo suhteutuu työuran pituuteen (eli miten ponnistelut palkitaan). Oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida myös esimerkiksi sukupuolten, sukupolvien ja sosioekonomisten ryhmien välillä. (ETK 2013.)

Se, mikä on kansalaisten mukaan oikeudenmukaista, vaihtelee ihmisten arvomaailman mukaan. Myös ajan myötä käsitykset oikeudenmukaisuudesta elävät ja muuttuvat. Se, mitä sata vuotta sitten pidettiin oikeudenmukaisena ja reiluna, voi nykyihmisen mielestä näyttäytyä hyvinkin epäoikeudenmukaisena ja vääränä. Tutkittaessa kansalaismielipiteitä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta, on huomioitava, että vastaajat voivat käyttää arvioissaan erilaisia mittatikkuja (ks. esim. Godenhjelm 2005, 44; Takala 2015, 34). Vastaajat voivat eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta arvioidessaan ajatella sitä, miten järjestelmä toimii laajassa mielessä koko väestön tasolla tai miten oikeudenmukainen se on heidän omasta elämäntilanteestaan katsoen. Nämä ovat seikkoja, jotka on otettava huomioon oikeudenmukaisuusmielipiteitä tutkittaessa.

7.1 Vuoden 2017 eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuus vastaajien mielestä

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuutta tarkasteltiin kolmella väittämällä. Kahdessa kysymyksessä arvioitiin keskeisiä uudistuksia: eläkeiän sitoamista elinikään ja työeläkkeen karttumisprosentin yhdenmukaistamista. Kolmas kysymys oli yleisempi: vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko vuonna 2017 voimaan tuleva eläkeuudistus oikeuden- vai epäoikeudenmukaisempi kuin aiempi järjestelmä. Erityinen kiinnostuksen kohde on, näkyykö eläke-esitteen informaation vaikutus vastaajien mielipiteissä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Taulukossa 7.1.1 esitetään vastausten jakaumat väittämään ”On oikeudenmu-

kaista, että elinajan pidentyessä myös vanhuuseläkeikä nousee” sukupuolen ja iän mukaan vertailtavissa ryhmissä. ”Ei osaa sanoa” -vastaukset on analysoitu yhdistetty ”ei samaa eikä eri mieltä” -vastausten kanssa.

Taulukko 7.1.1.

Vastaukset kysymykseen ”On oikeudenmukaista, että elinajan pidentyessä myös vanhuuseläkeikä nousee” sukupuolen ja iän mukaan (%)

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä
Kaikki			
Eläke-esitteen saaneet	52,0	13,1	34,9
Ei eläke-esitettä	50,9	11,0	38,1
Miehet			
Eläke-esitteen saaneet	55,5	13,0	31,5
Ei eläke-esitettä	54,9	9,1	36,1
Naiset			
Eläke-esitteen saaneet	48,7	13,2	38,1
Ei eläke-esitettä	46,8	13,0	40,2
Alle 35-vuotiaat			
Eläke-esitteen saaneet	54,4	15,2	30,4
Ei eläke-esitettä	49,6	17,0	33,4
35–49-vuotiaat			
Eläke-esitteen saaneet	51,2	13,7	35,1
Ei eläke-esitettä	51,5	10,6	37,9
50 vuotta täyttäneet			
Eläke-esitteen saaneet	51,5	11,6	36,9
Ei eläke-esitettä	51,1	8,6	40,3

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Suorien jakaumien perusteella voidaan havaita, että suomalaisten suhtautuminen eläkeiän ja eliniän yhteen sitomiseen olivat varovaisen positiivisia. Noin 50 prosenttia vastaajista piti molemmissa ryhmissä oikeudenmukaisena, että vanhuuseläkeikä nousee eliniän noustessa. Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja mielipiteissä niin koko väestössä, sukupuolten kuin myös ikäryhmien välillä.

Sukupuolten välillä oli havaittavissa tilastollisesti merkitsevä ero: miehet olivat naisia useammin sitä mieltä, että vanhuuseläkeiän nousu eliniän noustessa on oikeudenmukaista (ei raportoitu taulukossa).

Taulukko 7.1.2.

Vastaukset kysymykseen ”On oikeudenmukaista, että kaikenikäisille kertyy työeläketä samalla karttumaprosentilla” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä
Kaikki			
Eläke-esitteen saaneet	71,4	13,1	15,5
Ei eläke-esitettä	67,1	14,8	18,1
Miehet			
Eläke-esitteen saaneet	72,4	12,2	15,4
Ei eläke-esitettä	68,1	13,4	18,5
Naiset			
Eläke-esitteen saaneet	70,5	14,0	15,5
Ei eläke-esitettä	66,0	16,2	17,8
Alle 35-vuotiaat			
Eläke-esitteen saaneet	63,9	22,2	13,9
Ei eläke-esitettä	63,4	18,3	18,3
35–49-vuotiaat			
Eläke-esitteen saaneet	71,4	8,8	19,8
Ei eläke-esitettä	68,4	12,7	18,9
50 vuotta täyttäneet			
Eläke-esitteen saaneet	75,0	12,2	12,8
Ei eläke-esitettä	67,8	14,8	17,4

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Työeläkkeen karttumien yhdenmukaistamisen kohdalla ei ollut myöskään havaittavissa suuria eroja esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä (taulukko 7.1.2). Noin 70 prosenttia vastaajista piti molemmissa ryhmissä karttumaprosenttien yhdenmukaistamista oikeudenmukaisena. Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja koko väestön, sukupuolten tai ikäluokkien välillä.

Ikäluokkien välillä oli sen sijaan havaittavissa tilastollisesti merkitsevä yhteys (ei raportoitu taulukossa). Nuorin ikäluokka koki karttumaprosenttien yhdenmukaistamisen vähiten oikeudenmukaisena. Tosin heidänkin keskuudessaan kaksi vastaajaa kolmesta piti yhdenmukaistamista oikeudenmukaisena. Sukupuolten välillä ei ollut myöskään yleisesti ottaen eroa mielipiteissä. Taulukoiden 7.1.1 ja 7.1.2 tulosten valossa eläkeuudistus koettiin sangen oikeudenmukaisena eikä eläke-esitteellä näyttänyt olevan vaikutusta mielipiteiden muokkaajana.

Taulukko 7.1.3.

Vastaukset kysymykseen ”Onko uusi, vuonna 2017 voimaan tuleva järjestelmä mielestänne oikeudenmukaisempi vai epäoikeudenmukaisempi kuin aiempi järjestelmä?” sukupuolen ja iän mukaan (%).

	Oikeudenmukaisempi	En osaa sanoa	Epäoikeudenmukaisempi
Kaikki ***			
Eläke-esitteen saaneet	31,3	37,8	30,9
Ei eläke-esitettä	20,1	46,2	33,7
Miehet **			
Eläke-esitteen saaneet	33,1	33,1	33,8
Ei eläke-esitettä	24,8	43,8	31,4
Naiset ***			
Eläke-esitteen saaneet	29,5	42,2	28,3
Ei eläke-esitettä	15,1	48,7	36,2
50 vuotta täyttäneet ***			
Eläke-esitteen saaneet	33,8	27,7	38,5
Ei eläke-esitettä	21,8	40,3	37,9
35–49-vuotiaat			
Eläke-esitteen saaneet	26,3	45,0	28,6
Ei eläke-esitettä	19,4	51,5	29,2
Alle 35-vuotiaat ***			
Eläke-esitteen saaneet	34,2	46,8	19,0
Ei eläke-esitettä	17,4	50,0	32,6

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Suurimmat erot vastaajaryhmien välillä näkyivät eläkejärjestelmän yleistä oikeudenmukaisuutta koskeissa mielipiteissä (taulukko 7.1.3). Erot ryhmien välillä olivat koko väestön tasolla tilastollisesti erittäin merkitseviä. Eläke-esitteen saajien mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta jakautuivat melko tavalla kolmeen yhtä suureen ryhmään: noin 30 prosenttia vastaajista piti uudistusta oikeudenmukaisena, toiset 30 prosenttia epäoikeudenmukaisena ja loput 40 prosenttia eivät osanneet sanoa mielipidettään.

Ne, jotka eivät saaneet eläke-esitettä, pitivät uudistusta selvästi useammin epäoikeudenmukaisena kuin oikeudenmukaisena. Lähes puolet vertailuryhmän vastaajista (46,2 %) ei osannut sanoa, onko uudistuksen jälkeinen eläkejärjestel-

mä parempi kuin vanha järjestelmä. Myös eläke-esitteen saaneiden keskuudessa ”en osaa sanoa” -vastausten osuus oli suuri (yli kolmasosa vastaajista). Tämä kertoo, että vastaajien on ollut vaikeaa muodostaa mielipidettä vuoden 2017 eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta. Tämä on ymmärrettävää aiheen haasteellisuuden vuoksi, mutta myös siksi, että kysely toteutettiin yli vuotta ennen eläkeuudistuksen voimaantuloa. Vastaajien mielipide eläkeuudistusta kohtaan on ollut odottava: vasta kun uudistus on voimassa ja sen vaikutukset ovat kunnolla nähtävissä, voidaan muodostaa selvempi mielipide siitä, kuinka onnistunut uudistus on kokonaisuudessaan ollut.

Myös sukupuolien ja ikäluokkien sisällä on havaittavissa, että eläke-esitteen informaatiolla vaikuttaa olleen suuri merkitys mielipiteen muodostamisessa. Vain 35–49-vuotiaiden keskuudessa eläke-esitteellä ei ollut tilastollista yhteyttä mielipiteiden eroihin. Muissa ryhmissä eläke-esitteen saaneet pitivät useammin eläkeuudistusta oikeudenmukaisempana kuin vertailuryhmään kuuluvat.

Sukupuolen ja ikäluokkien välillä oli eroja myös siinä, miten oikeudenmukaisena eläkeuudistus koettiin. Miehet pitivät eläkeuudistusta naisia useammin oikeudenmukaisena. Ikäluokkien kohdalla oli havaittavissa U-käyrä, eli 35–49-vuotiaat pitivät nuorempia (alle 35-vuotiaat) ja vanhempia (yli 50-vuotiaat) ikäluokkia useammin eläkeuudistusta epäoikeudenmukaisena.

7.2 Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta selittävät tekijät

Eläke-esitteen tarjoaman informaation vaikutusta vastaajien oikeudenmukaisuusmielipiteisiin on syytä tarkastella tarkemmin varianssianalyysin avulla. Näin saadaan selville tarkemmin, miten eri väestöryhmät eroavat mielipiteissään. Käytettävänä taustamuuttujina ovat sukupuolen ja iän lisäksi kaikki ne taustamuuttujat, joilla analyysissä osoittautui olevan selitysvoimaa (koulutus, tulot, pääasiallinen toiminta, ammattiasema ja työskentelysektori). Taulukossa 7.2.1 on esitetty tulokset siitä, miten oikeudenmukaiseksi vastaajat arvioivat vanhuuseläkeiän nousemisen elinajan pidentyessä. Taulukkoa tulkitaan niin, että mitä suurempi keskiarvo on, sitä oikeudenmukaisempana ryhmään kuuluvat vastaajat pitivät vanhuuseläkeiän nousua iän myötä.

Taulukko 7.2.1.

Vastaajien mielipiteet kysymykseen ”On oikeudenmukaista, että elinajan pidentyessä myös vanhuuseläkeikä nousee”, keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	3,264	3,138–3,390
Eläke-esite		
On saanut esitteen	3,289	3,146–3,433
Ei ole saanut esitettä	3,239	3,106–3,372
Sukupuoli **		
Nainen	3,168	3,024–3,312
Mies	3,360	3,224–3,497
Ikä		
Alle 35-v.	3,239	3,056–3,401
35–49-v.	3,257	3,107–3,407
50 v. täyttäneet	3,307	3,171–3,443
Koulutus ***		
Perusaste	3,103	2,873–3,332
Keskiaste	3,079	2,947–3,210
Korkea-aste	3,611	3,475–3,747
Toiminta		
Opiskelija	3,259	2,969–3,549
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	3,269	3,167–3,371
Työtön	3,107	2,894–3,321
Eläkkeellä	3,366	3,115–3,616
Jokin muu	3,319	3,048–3,590
Asema ***		
Työntekijä	2,990	2,850–3,130
Alempi toimihenkilö	3,346	3,150–3,542
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	3,309	3,143–3,475
Yrittäjä	3,411	3,220–3,603
Työskentelysektori		
Julkinen	3,205	3,055–3,356
Yksityinen	3,323	3,193–3,453
Tulot, euroa/vuosi		
Alle 20 000	3,268	3,122–3,413
20 001–35 000	3,235	3,082–3,387
35 001–50 000	3,237	3,065–3,409
yli 50 000	3,317	3,101–3,534
R²	8,8 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = p < 0,001, ** = p < 0,01, * = p < 0,05.

Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut varianssianalyysin perusteella tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, kuinka oikeudenmukaisena eläkeiän sitomista elinajanodotteeseen pidetään. Eläke-esitteen informaatiolla ei siis ollut selitysvoimaa oikeudenmukaisuusmielipiteiden erojen selittäjänä.

Sukupuolella sen sijaan osoittautui olevan merkitsevä tilastollinen ero oikeudenmukaisuusmielipiteissä. Sukupuolten välisten mielipide-erojen suunta oli sama kuin huolestuneisuutta mitanneiden väittämien kohdalla (katso luku 6). Miehet kokivat naisia useammin, että eläkeiän nouseminen eliniän myötä on oikeudenmukaista. Tulos tukee aikaisempia havaintoja siitä, että naiset kokevat eläketurvajärjestelmän epäoikeudenmukaisempana kuin miehet (ks. esim. Takala 2015, 37).

Koulutustaso osoittautui olevan yhteydessä siihen, kuinka oikeudenmukaisena vastaajat pitivät eläkeiän nousua iän myötä. Korkea-asteen koulutetut pitivät selvästi muita ryhmiä enemmän oikeudenmukaisena, että eläkeikä ja eliniän kasvu sidotaan yhteen. Perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneet olivat skeptisempiä. Tähän voi olla useita syitä. Yksi mahdollinen selitys on, että korkeasti koulutetut ovat fyysisesti vähemmän kuormittavissa töissä. Tällöin eläkeiän kasvaessa kuormittavuuden rajat eivät tule vastaan samalla tavalla kuin fyysisesti raskaammissa töissä olevilla. Korkeakoulutetut ovatkin jatkaneet useammin työskentelyä yli alimman vanhuuseläkeiän (Nivalainen 2014).

Myös viimeisimmällä ammattiasemalla oli yhteys oikeudenmukaisuusmielipiteisiin eläkeiän noususta iän myötä. Työntekijätaustaiset vastaajat pitivät uudistusta selvästi useammin epäoikeudenmukaisena. Tämä havainto on samansuuntainen kuin koulutustason osoittama. Muilla taustamuuttujilla (ikä, toiminta, työskentelysektori ja tulot) ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä oikeudenmukaisuusmielipiteiden eroissa havaittavaan varianssiin. Kaiken kaikkiaan käytettävä malli selitti noin yhdeksän prosenttia varianssissa havaituista eroista.

Taulukossa 7.2.2 on esitetty varianssianalyysin tulokset väittämästä ”On oikeudenmukaista, että kaikenikäisille kertyy työeläkettä samalla karttumapro-sentilla”. Jälleen kerran eläke-esitteen informaatiolla ei vaikuttanut olevan selitysvoimaa oikeudenmukaisuusmielipiteiden eroille. Niin eläke-esitteen saaneet kuin vertailuryhmäkin pitivät karttumapro-senttien yhdenmukaistamista yhtä oikeudenmukaisena uudistuksena.

Taulukko 7.2.2.

Vastaajien mielipiteet kysymykseen ”On oikeudenmukaista, että kaikenikäisille kertyy työeläkettä samalla karttumaprosentilla”, keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	3,726	3,617–3,834
Eläke-esite		
On saanut esitteen	3,768	3,644–3,891
Ei ole saanut esitettä	3,683	3,569–3,797
Sukupuoli		
Nainen	3,717	3,593–3,840
Mies	3,734	3,617–3,852
Ikä		
Alle 35-v.	3,678	3,530–3,827
35–49-v.	3,740	3,611–3,869
50 v. täyttäneet	3,758	3,641–3,875
Koulutus		
Perusaste	3,825	3,627–4,022
Keskiaste	3,725	3,612–3,838
Korkea-aste	3,627	3,510–3,743
Toiminta **		
Opiskelija	3,581	3,332–3,830
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	3,695	3,607–3,783
Työtön	3,859	3,676–4,043
Eläkkeellä	3,510	3,295–3,725
Jokin muu	3,983	3,749–4,216
Asema		
Työntekijä	3,782	3,662–3,903
Alempi toimihenkilö	3,667	3,498–3,835
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	3,830	3,687–3,973
Yrittäjä	3,623	3,458–3,787
Työskentelysektori		
Julkinen	3,687	3,558–3,817
Yksityinen	3,764	3,652–3,875
Tulot, euroa/vuosi		
Alle 20 000	3,801	3,676–3,926
20 001–35 000	3,689	3,558–3,820
35 001–50 000	3,660	3,513–3,808
yli 50 000	3,752	3,566–3,938
R²	2,1 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

Karttumaprosenttien yhdenmukaistamisen kohdalla koko mallin selitysvoima oli hyvin pieni. Käytettävät muuttujat selittivät vain 2,1 prosenttia mielipiteiden eroista. Ainoastaan pääasiallinen toiminta osoittautui olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä oikeudenmukaisuusmielipiteiden eroihin. Työttömät ja luokkaan ”jokin muu” kuuluvat olivat useammin sitä mieltä, että karttumaprosenttien yhdenmukaistaminen on oikeudenmukaista. Näille ryhmille on yhteistä, että he olivat kyselyn toteutushetkellä työelämän ulkopuolella. Tällöin on mahdollista, että vuoden 2017 eläkeuudistuksen periaate, jossa ei ole enää käytössä edellisen eläkeuudistuksen kaltaista ”superkarttumaa”, on heidän mielestään oikeudenmukainen.

Kolmas väittämä mittasi sitä, kuinka oikeudenmukaisena vuoden 2017 uudistusta ylipäättään pidettiin verrattuna aiempaan eläkejärjestelmään. Taulukossa 7.2.3 on esitetty varianssianalyysin tulokset siitä, mitä mieltä eri väestöryhmät ovat eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta.

Tämän väittämän kohdalla eläke-esitteen informaatiolla oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero eri ryhmien välillä. Ne, jotka eivät olleet saaneet eläke-esitettä, pitivät uutta järjestelmää useammin epäoikeudenmukaisena nykyiseen verrattuna. Tämä tulos oli havaittavissa jo taulukosta 7.1.3. On huomionarvoista, että eläkejärjestelmän yleistä oikeudenmukaisuutta koskeissa mielipiteissä muiden selittävien muuttujien mukaan ottaminen ei poistanut eläke-esitteen selitysvoimaa. Toisin sanoen ne, jotka saivat eläke-esitteen informaation uudesta eläkejärjestelmästä, suhtautuivat uudistuksen oikeudenmukaisuuteen positiivisemmin kuin vertailuryhmän vastaajat, vaikka vastaajien sukupuoli, ikä, koulutustaso, pääasiallinen toiminta, ammattiasema, työskentelysektori ja tulot otetaan huomioon. Eläke-esitteellä oli siis vaikutusta siihen, että sen saaneet suhtautuivat uuden järjestelmän oikeudenmukaisuuteen positiivisemmin kuin ne, jotka eivät saaneet esitettä.

Muista taustamuuttujista vain ammattiasema ja työskentelysektori olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä mielipiteisiin eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta. Ylemmät toimihenkilöt, yrittäjät ja yksityisellä sektorilla työskentelevät pitivät vuoden 2017 eläkeuudistuksessa voimaan tulevaa järjestelmää harvemmin epäoikeudenmukaisena verrattuna nykyjärjestelmään kuin työntekijät, alemmat toimihenkilöt ja julkisella sektorilla työskentelevät.

Taulukko 7.2.3.

Vastaajien mielipiteet kysymykseen ”Onko uusi, vuonna 2017 voimaan tuleva eläkejärjestelmä mielestänne oikeudenmukaisempi vai epäoikeudenmukaisempi kuin aiempi järjestelmä?”, keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit.

	Keskiarvo	95 %:n luottamusvälit
Vakio	2,900	2,807–2,993
Eläke-esite ***		
On saanut esitteen	2,977	2,871–3,084
Ei ole saanut esitettä	2,823	2,725–2,921
Sukupuoli		
Nainen	2,887	2,780–2,993
Mies	2,914	2,813–3,015
Ikä		
Alle 35-v.	2,937	2,809–3,065
35–49-v.	2,889	2,778–3,000
50 v. täyttäneet	2,874	2,774–2,975
Koulutus		
Perusaste	2,824	2,654–2,994
Keskiaste	2,881	2,784–2,979
Korkea-aste	2,996	2,895–3,096
Toiminta		
Opiskelija	3,023	2,809–3,238
Työssä/Osa-aikaeläkkeellä	2,924	2,849–3,000
Työtön	2,824	2,666–2,981
Eläkkeellä	2,748	2,563–2,933
Jokin muu	2,981	2,780–3,182
Asema **		
Työntekijä	2,782	2,679–2,886
Alempi toimihenkilö	2,848	2,703–2,992
Ylempi toimihenkilö / johtava asema	2,947	2,824–3,070
Yrittäjä	3,024	2,882–3,166
Työskentelysektori *		
Julkinen	2,847	2,736–2,959
Yksityinen	2,953	2,857–3,049
Tulot, euroa/vuosi		
Alle 20 000	2,902	2,794–3,009
20 001–35 000	2,857	2,744–2,970
35 001–50 000	2,842	2,715–2,969
yli 50 000	2,999	2,839–3,159
R²	4,6 %	

Tilastollinen merkitsevyys (khi²-testi) on merkitty tähdillä seuraavasti: *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$.

7.3 Uusi eläkejärjestelmä: oikeudenmukaisia uudistuksia, mutta ei vanhaa järjestelmää oikeudenmukaisempi

Uuden eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta tarkasteltiin tässä luvussa kolmen väittämän kautta. Kaksi niistä tarkasteli keskeisiä uudistuksia, eli eläkeiän sitomista eliniän nousuun ja eläkkeen karttumaprosenttien yhdenmukaistamisesta. Kolmas väittämä oli kysymysmuotoinen, ja se mittasi yleisellä tasolla vastaajien mielipidettä eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta verrattuna aikaisempaan järjestelmään.

Eläkeiän sitominen eliniän nousuun ja karttumaprosenttien yhdenmukaistaminen koettiin suurelta osin oikeudenmukaiseksi. Molemmissa ryhmissä hieman yli puolet vastaajista koki eläkeiän sitomisen eliniän nousuun oikeudenmukaiseksi. Karttumaprosenttien yhdenmukaistamisen kohdalla molemmissa ryhmissä lähes 70 prosenttia vastaajista piti sitä oikeudenmukaisena. Eläke-esitteen informaatiolla ei ollut vaikutusta mielipiteisiin. Niin ne, jotka olivat saaneet esitteen, kuin vertailuryhmään kuuluvat olivat mielipiteissään samoilla linjoilla.

Uusi järjestelmä koettiin yleisesti ottaen aiempaa epäoikeudenmukaisempaan. Tosin hyvin suuri osa vastaajista, yli kolmannes eläke-esitteen saaneista ja lähes puolet vertailuryhmästä, ei osannut sanoa mielipidettään. Eläke-esitteellä osoittautui olevan merkitystä mielipiteiden muodostamisessa. Ne, jotka olivat saaneet esitteen, pitivät uutta järjestelmää harvemmin epäoikeudenmukaisena kuin vertailuryhmään kuuluvat.

Tulokset antavat aiheen olettaa, että kansalaismielipide eläkeuudistuksesta oli yli vuosi ennen sen voimaantuloa odottavalla kannalla. Konkreettisia esimerkkejä uudistuksista (eläkeiän sitominen elinikään ja karttumaprosenttien yhdenmukaistaminen) vastaajat pitivät oikeudenmukaisina. Sen sijaan yleiskäsitys uudistuksen oikeudenmukaisuudesta muodostuu vasta sitten, kun järjestelmä on ollut jonkin aikaa toiminnassa ja sen hyviä ja huonoja puolia voidaan arvioida paremmin. Kuitenkin tulokset osoittivat, että informaatiolla voidaan vaikuttaa näihin käsityksiin. Eläke-esitteen saaneet olivat useammin sitä mieltä, että eläkeuudistus on oikeudenmukainen kuin vertailuryhmään kuuluvat.

- Eläkeiän nousua eliniän pidentyessä pidettiin oikeudenmukaisena uudistuksena.
- Myös eläkekarttumien yhdenmukaistamista pidettiin oikeudenmukaisena uudistuksena.
- Eläkeuudistusta ei pidetty erityisen oikeudenmukaisena uudistuksena.
- Eläke-esitteen saaneet pitivät eläkeuudistusta vähemmän epäoikeudenmukaisena uudistuksena kuin ne, jotka eivät olleet saaneet esitettä.
- Oikeudenmukaisuusmielipiteissä ei ollut suuria eroja eri väestöryhmien välillä.

Olli Kangas

8 Tiedon merkitys

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää eläkkeitä koskevan informaation vaikutusta ihmisten eläketietouteen sekä eläkkeitä ja eläketurvaa koskeviin mielipiteisiin kokeellisen kyselytutkimuksen avulla. Vaikka kyselyn erityisenä kohteena oli eläketurva ja etenkin vuoden 2017 eläkeuudistus, tutkimus ja sen tulokset liittyvät laajempaan sosiaalipolitiikkaa – tai mikseipä myös muitakin yhteiskunnallisia instituutioita – koskeviin tietoihin, mielikuviin ja kannatusperustaan. Loppujen lopuksi kysymys on siitä, miten lisääntyneellä informaatiolla voidaan vaikuttaa ja kuinka tehokkaita nämä vaikutusyritykset lopulta ovat? Kysymys on hyvin ajankohtainen myös maailmanlaajuisesti ja maailmanpolitiikassa. Millaisen informaation varaan mielikuvia rakennetaan?

Aiemmissa mielipidetutkimuksissa (esim. Kangas ym. 2014) on todettu, että tieto vaikuttaa tehokkaasti, jos se esitetään vahvassa moraalikehyksessä. Jos asia raamitetaan oikeudenmukaisuuteen tai tasa-arvoon vetoavalla kehyksellä, asialla on suurempi vaikutus kuin ”puhtaalla”, kehystämättömällä informaatiolla, joka esitetään neutraalisti. Usein saattaa olla niin, että ihmisillä on varmat käsitykset asioista, mutta lisätiedot avaavat uusia näkökulmia. Samalla epävarmuus voi myös lisääntyä. Mielipidekyselyissä tämä näkyy kasvavana ”ei osaa sanoa” vastausten joukkona. Puhutaan kognitiivisesta dissonanssista eli asenteiden, mielipiteitten ja tiedon välisestä ristipaineesta (Festinger 1957).

Tässä tutkimuksessa keskityttiin pelkästään siihen, millä tavalla kehystämätön informaatio vaikuttaa vastaajiin. Tavoitteena oli antaa neutraalia tietoa vuoden 2017 eläkeuudistuksen sisällöstä, eikä informaatiota muotoiltu niin, että sillä pyritäisiin vaikuttamaan vastaajien asenteisiin tai käyttäytymiseen. Todennäköisesti kehystetty informaatio olisi ollut vaikuttavampaa, mutta samalla manipulatiivisempaa.

Aiemmissa eläkkeitä koskevissa mielipidetutkimuksissa (Aarnio & Forss 1965; Forss & Jääskeläinen 1986; Karisalmi 1992) on todettu, että ihmiset, joilla on paremmat tiedot eläkejärjestelmistä, suhtautuvat työeläkkeisiin myönteisemmin kuin ne, joilla on puutteellisemmat tiedot. Informaation lisäämisen ei välttämättä tarvitse vaikuttaa samalla tavalla kaikissa ihmisryhmissä. Vuonna 1998 Eläketurvakeskuksen tekemässä kyselyssä havaittiin tiedon vaikuttavan eri taval-

la riippuen siitä, mikä vastaajan puoluekanta ja ennakoasenne työeläkkeisiin oli. Sosiaalidemokraatteja ja kokoomusta äänestävien keskuudessa tiedon lisääminen nosti järjestelmän kannatusta. Sen sijaan Vasemmistoliittoa ja keskustaa äänestävien keskuudessa eläketietous johti työeläkejärjestelmän kannatuksen laskuun. (Jääskeläinen 2000.) Tässä kyselyssä ei tiedusteltu vastaajan poliittista suuntautuneisuutta, joten tässä ei pystytty erittelemään informaation vaikutuksia eri poliittisissa ryhmissä.

Eläkkeitä koskevat asiat ovat moniulotteisia ja usein vaikeita ymmärtää. Siksi on tärkeää, että eläkejärjestelmän toiminnasta on tarjolla tietoa. Tulosten perusteella näyttäisi, että suomalaiset ovat saaneet varsin hyvin tietoa eläkeuudistuksesta. Vain noin joka kuudes ilmoitti, ettei ole saanut mistään tietoa eläkeuudistuksesta. Yleisimmät informaatiolähteet olivat radio, televisio sekä sanoma- ja aikakauslehdet.

8.1 Informaation vaikutus ajatuksiin eläkeiästä

Eläkeuudistuksen yksi keskeinen tavoite on nostaa eläkkeelle siirtymisikää. Tästä taustaa vasten oli kiintoisaa tietää, mitä suomalaiset ajattelevat sopivasta eläkeiästä. Keskimäärin sopivana alimpana eläkeikänä omalle ikäluokalle pidettiin noin 63 vuotta ja ylimpänä eläkeikänä noin 67 vuotta. Eläkeuudistuksen tavoitteen kannalta tulokset eivät ole kovin hyviä, joskaan ne eivät ole yllättäviäkään. Yleensä on niin, että vastaukset heijastavat vallitsevia institutionaalisia järjestelyitä (Larsen 2006). Yllättävää ei ollut sekään, että korkeammat eläkeiät olivat yhteydessä koettuun terveydentilaan, koulutukseen ja ammattiasemaan: mitä korkeampi koulutus, ammattiasema ja parempi terveydentila, sitä todennäköisemmin oltiin korkeampien eläkeikien kannalla. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu muun muassa Luottamus eläketurvaan -tutkimuksessa (ks. Takala 2015). Lisäksi tulosten mukaan nuorimmassa vastaajaryhmässä toivottu oma eläkeikä näyttäisi asettuvan varsin lähelle kyseisille ikäluokille määriteltäjä vanhuuseläkkeen alarajoja. Eläke-esitteellä ei ollut yhteyttä eläkeikiä koskeviin mielipiteisiin. Sama pätee näkemyksiin työuraeläkkeestä, joka lienee uutena eläkelajina vielä vaikea hahmottaa ja siksi siihen on vaikeaa ottaa vahvasti kantaa.

Yksi vuoden 2017 eläkeuudistuksen eläketurvaan tuomista uusista elementeistä on mahdollisuus eläkkeelle siirtymisen varhentamiseen ja lykkäämiseen. Niihin liittyy pysyvä vaikutus tulevan eläkkeen määrään varhennusvähennyksen ja lykkäämiskorotuksen kautta. Lykkäämis- ja varhentamisaikaisiin liittyvien arvioiden tekeminen on vaikeaa muun muassa henkilökohtaisiin ominaisuuksiin

siin, kuten terveydentilaan ja taloudelliseen tilanteeseen, liittyvän epävarmuuden vuoksi. Päätöksen pohjaksi tarvitaan tietoa eri vaihtoehtojen taloudellisista vaikutuksista. Varsin suuri osa vastaajista – peräti 80 prosenttia – harkitsi ainakin toista näistä vaihtoehtoista. Vain varhentamista harkitsi 31 prosenttia ja vain lykkäämistä 27 prosenttia vastaajista. Eläke-esitteellä ei näyttänyt olevan selviä vaikutuksia tuloksiin. Eläke-esitteen saaneet kuitenkin harkitsivat jonkin verran lyhyempiä varhennusaikoja. Tiedolla oli myös vaikutusta. Ne, jotka tiesivät eläkkeelle lykkäämisen vaikutuksen kuukausieläkkeen määrään, tai ne, jotka kokivat tuntevansa eläkeuudistuksen paremmin, ilmoittivat useammin harkitsevansa eläkkeelle siirtymisen lykkäämistä. Aiempien tutkimusten perusteella tiedämme, että eläkeaikeet ja toteutunut eläkkeelle siirtyminen vastaavat hyvin toisiaan (Tuominen ym. 2012).

Pelkästään eläketietoutta lisäämällä eläkkeelle siirtymisprosesseihin ei pystytä vaikuttamaan. Eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen edellyttäisi asenteisiin ja käyttäytymisen muuttamiseen kohdistuvaa viestintää, mitä tämän tutkimuksen eläke-esitteessä ei annettu. Eläkeaikomuksiin ja eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat mekanismit ovat lisäksi monimutkaisia. Niissä kietoutuvat yhteen niin eläkejärjestelmät, työmarkkinat, sosio-ekonominen asema, perhetilanne kuin oma terveydentilakin: mitä korkeampi koulutus, ammattiasema ja parempi terveydentila, sitä todennäköisemmin pysytään töissä pidempään (Tuominen ym. 2012). Tulokset osoittavat, että perus- ja keskiasteen koulutuksen suorittaneet harkitsevat korkeasti koulutettuja useammin eläkkeelle siirtymisen varhentamista. He todennäköisesti hyötyisivät korkeasti koulutettuja enemmän tiedosta eläkkeelle siirtymisen varhentamisen ja lykkäämisen vaikutuksista kuukausieläkkeen tasoon.

8.2 Legitimiteetti ja huoli eläkejärjestelmän kestävyydestä

Vuoden 2017 eläkeuudistusta koskevalla eläke-esitteellä pyrittiin selvittämään, miten informaatio vaikuttaa näkemyksiin uudistuksen legitimiteetistä. Keskeinen tutkimuskysymys oli, poikkeako eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän (eli ne, jotka eivät saaneet esitettä) näkemykset uudistuksen oikeudenmukaisuudesta toisistaan. Tulokset olivat varsin kiintoisia. Yksityiskohtaisissa oikeudenmukaisuuskysymyksissä, jotka koskivat eläkeiän sitomista elinajan odotteeseen ja työeläkkeen karttumisprosentin yhdenmukaistamista, eläke-esitteen saamisella ei ollut vaikutusta. Sen sijaan yleisemmässä arviossa siitä, muuttaako vuoden 2017 eläkeuudistus järjestelmää oikeudenmukaisempaan suuntaan,

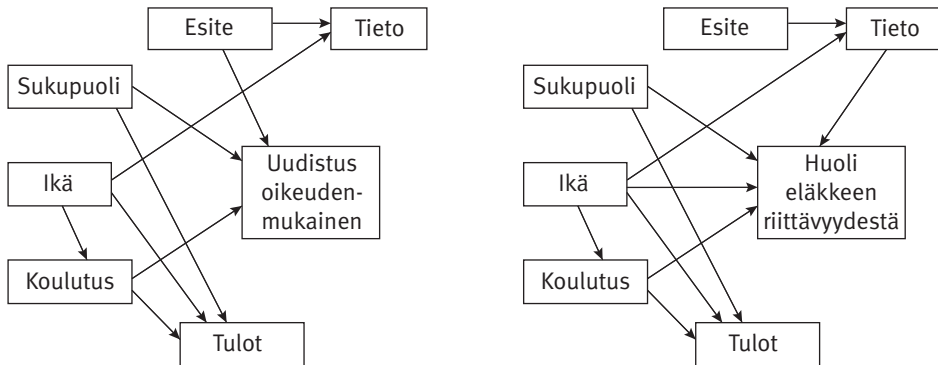
erot vastaajaryhmien välillä olivat selvät. Eläke-esitteen saaneet pitivät uutta järjestelmää merkittävästi oikeudenmukaisempana kuin ne, jotka esitettä eivät olleet saaneet. Tulos ei muuttunut, vaikka mukaan otettiin tavanomaiset taustamuuttujat ja niiden vaikutukset vakioitiin. Eläke-esitteen vaikutus kulkee lisääntyneen tietämyksen kautta. Esitteen saaneista 24 prosenttia ilmoitti, että eivät tunne lainkaan tai tuntevat huonosti eläkeuudistusta. Vertailuryhmässä tietämättömien osuus oli peräti 61 prosenttia. Eläke-esite lisäsi tietämystä, millä puolestaan oli taipumus lisätä järjestelmän yleistä kannatusperustaa. Vastavaa vaikutusketjua ei ollut havaittavissa mitä tulee oikeudenmukaisuuskäsityksiin eläkeiän sitomisesta elinajanodotteeseen tai eläkkeen karttumaprosenttien yhtenäistämisestä. Eläke-esitteen vaikutus oli voimakkain perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneilla.

Eläke-esitteen saaneiden ja vertailuryhmän välillä ei myöskään havaittu merkittäviä eroja huolestuneisuuden asteessa mitä tulee eläkkeiden riittävyyteen, eläkeiän nousemiseen tai eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyyteen. Tämä ei kuitenkaan merkitse, ettei eläke-esitteellä olisi voinut olla epäsuoraa vaikutusta. Vaikutus kenties olikin epäsuora siten, että eläke-esite lisäsi tietämystä eläkeuudistuksesta, mikä puolestaan hälvensi eläkejärjestelmän kestävyyteen ja eläkkeitten riittävyyteen liittyviä epäilyksiä merkittävällä tavalla. Eläkeiän ja elinajanodotteen sitomista koskeviin huoliin eläketietoudella sen sijaan ei ollut yhteyttä. Informaation lisääminen vaikuttaa siis joihinkin asioihin, mutta joidenkin toisten asioiden kohdalla vaikutukset jäävät vähäisiksi.

Edellä olleissa empiirissä luvuissa vaikutussuhteita tarkasteltiin yksiuulotteisesti siinä mielessä, että monimuuttujamalleissa muuttujat olivat ikään kuin samantasoisia, eikä erilaisia yhdysvaikutuksia tai epäsuoria vaikutuksia tarkasteltu. Näin ollen saattaa olla, että annetun informaation vaikutusten moniuulotteisuus ei aina tullut esille. Moniuulotteisuuden havainnollistamiseen rakenneyhtälömallit ovat oiva apuväline. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan paneuduta lähemmin mallituksen tilastollisiin periaatteisiin, vaan esitetään yksinkertaistettu visualisointi asioiden välisistä monimutkaisista yhteyksistä. Selvyyden vuoksi mukaan on taustamuuttujista otettu vain esitteen saaminen, näkemys omasta eläketietoudesta, sukupuoli, ikä, koulutus ja tulot. Moniuulotteisiin vaikutussuhteisiin palataan tarkemmin jatkotutkimuksissa.

Kuvio 8.1.

Yksinkertaistettu rakenneyhtälömalli eläkeinformaation ja vastaajan taustamuuttujien yhteyksistä näkemyksiin eläkeuudistuksen oikeudenmukaisuudesta ja huolesta eläkkeen riittävydestä.

Kuvioiden tulkinta on seuraava: Nuolet esittävät oletettuja suoria vaikutussuhteita eri muuttujien välillä. Vaikutussuhteita on kuvattu edellä olevissa empiirisissä luvuissa. Epäsuorat vaikutukset syntyvät siitä, kun muuttuja vaikuttaa lopputulokseen toisen muuttujan kautta. Esimerkiksi iän vaikutus käsitykseen oikeudenmukaisuudesta syntyy koulutuksen kautta. Pääsääntöisesti rakenneyhtälömallin kertomus on samansuuntainen kuin varianssianalyysiin perustuvat suorat vaikutussuhteet. Epäsuorien vaikutusten huomioiminen saattaa kuitenkin muuttaa joissain tapauksissa tilannetta. Vasemmanpuoleisesta kuviosta havaitaan, että esitteellä, sukupuolella ja koulutuksella on suora vaikutuksensa näkemykseen vuoden 2017 uudistuksen oikeudenmukaisuudesta. Iän vaikutus kulkee koulutuksen kautta: nuoret ovat koulutetumpia, ja koulutetut pitävät kouluttamattomia useammin uudistusta oikeudenmukaisena. Miehillä on naisia positiivisempi näkemys uudesta eläkejärjestelmästä.

Oikeanpuoleinen kuva havainnollistaa selittävien muuttujien vaikutusketjuja eläkkeen riittävyttä koskevaan huoleen. Sukupuolella on paitsi suora myös tulojen kautta kulkeva epäsuora vaikutus: naisilla on miehiä pienemmät tulot ja pienituloisilla on taipumus kantaa huolta eläkkeen riittävydestä – mikä sinällään ei ole kovin yllättävää. Myös iällä on sekä suora että epäsuora vaikutus. Jälkimmäinen kulkee koulutuksen ja tulojen (vanhemmilla vastaajilla on keskimäärin paremmat tulot) sekä eläketietouden kautta (vanhemmat vastaajat ovat tutustuneet asiaan enemmän). Eläke-esitteellä ei tässä yhteydessä ole suoraa

vaikutusta vaan vaikutus kulkee epäsuorasti eläketiedon kautta. Epäsuorien ja suorien vaikutusten ei aina tarvitse olla samansuuntaisia. Esimerkiksi iän tulojen kautta kulkeva vaikutus vähentää huolestuneisuutta, mutta iän suora vaikutus lisää huolta. Toisin sanoen ikääntyneemmät ovat nuoria useammin huolestuneita eläkkeen riittävydestä, mutta heidän keskimäärin nuoria korkeammat tulot vähentävät tätä huolta. Koulutuksen suorat ja epäsuorat vaikutukset ovat puolestaan samansuuntaisia. Koulutus lisää tuloja, jotka puolestaan vähentävät huolta. Suora vaikutus kulkee samaan suuntaan: koulutetut eivät näe eläkkeen riittävyttä niin ongelmallisena kuin kouluttamattomat.

Tutkimuksessa esitetyt tarkastelut viittaavat siihen, että jo pelkän esitteen saaminen nostaa eläkeuudistuksen legitimitettä. Esitteen saaneilla on taipumusta pitää uudistusta oikeudenmukaisempana kuin niillä, jotka esitettä eivät ole saaneet. Eläkeuudistusta koskevalla tiedolla ei sinällään näyttäisi olevan yhtä suurta merkitystä kokemukseen uudistuksen oikeudenmukaisuudesta. Sen sijaan tiedon merkitys korostuu, kun tullaan konkreettisempiin ja ihmisiä lähempänä oleviin kysymyksiin eläketurvan riittävydestä. Tieto näyttäisi myös hälventävän huolestuneisuutta. Toki tässäkin eläke-esitteellä on epäsuora vaikutus tiedon tason kohoamisen kautta. Eläkejärjestelmän yleisen kannatusperustan kannalta tässä tutkimuksessa käytetyn eläke-esitteen kaltaisella lähestymistavalla on kahtalainen vaikutus. Yhtäältä esitteen saaminen lisää järjestelmän legitimitettä: ”järjestelmä välittää minusta”. Toisaalta taas lisääntynyt eläketietoisuus hälventää epäilyksiä järjestelmän toimivuudesta. Jatkotutkimusten tavoitteena on puretua syvemmälle ilmiöiden välisten yhteyksien moniulotteisuuteen.

8.3 Tieto kansalaisuuden ehtona

Yhteiskuntapolitiikassa ja -filosofiassa on paljon pohdittu kansalaisoikeuksien toteutumista ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan edellytyksiä. Vaikutusvaltaisessa oikeudenmukaisuusteoriassa John Rawls (ks. 1971; 1993; 1999) puhuu välttämättömyyshyödykkeistä (primary goods), jotka hyvässä ja oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa täytyy kaikille tarjota. Eläketurva *an sich* lienee yksi keskeinen välttämättömyyshyödyke, joka antaa turvaa vanhuusiän köyhyyttä vastaan. Omissa pohdinnoissaan oikeudenmukaisuudesta Amartya Sen (1992; 1999; 2010) kritisoi Rawlsia siitä, että tämän näkemys jää puolittaiseksi. Keskeistä Senille on ihmisten kyvykkyys (capability). Kyvykkyys tarkoittaa mahdollisuuksia järkevästi ja perustellusti ohjata omaa elämänsä siinä yhteiskunnassa, jossa ihminen elää. Tärkeätä on siis kyky tehdä järkeviä valintoja, jotta

Rawlsin mainitsemat välttämättömyyshyödykkeet lisääisivät ihmisen kaikinpuolista hyvinvointia.

Senin näkemys korostaa tiedon merkitystä oman hyvinvoinnin lähtökohtana, mikä puolestaan tuo Rawlsin ja Senin korkealentoiset yhteiskuntafilosofiset pohdinnat lähelle tämän tutkimuksen konkreettista kysymyksenasettelua: eläketiedon merkitystä. Eläkeuudistuksen myötä eläketurvaan luodaan uusia valinnaisia elementtejä. Ihmisten tekemät omat valinnat ovat tärkeitä ja niillä saattaa olla merkittävä vaikutus eläketurvan myöhempään tasoon. Keskeinen kysymys on, miten voitaisiin lisätä ihmisten tietämystä omasta eläketurvastaan, jotta he voisivat tehdä oman hyvinvointinsa kannalta valistuneita ja perusteltuja ratkaisuja esimerkiksi eläkkeellesiirtymishetken suhteen?

Tämä tutkimus osoittaa ensinnäkin sen, että eläke-esitteen saaneista huomattavasti useampi kertoi tietävänsä eläkeuudistuksen keskeiset piirteet verrattuna niihin, jotka eivät ole saaneet esitettä. Toiseksi eläke-esitteen saaneiden keskuudessa ei ollut havaittavissa merkittäviä koulutukseen tai tuloihin liittyviä eroja eläketietoisuudessa. Sen sijaan erot olivat merkittäviä vertailuryhmässä, joka ei ollut saanut esitettä. Esitteellä näyttää siis olleen sosioekonomisia eroja eläketietoisuudessa tasoittava vaikutus. Kolmanneksi annetulla informaatiolla on vaikutusta ihmisten mielipiteisiin ja näkemyksiin. Se, missä määrin nämä seikat toteutuvat tosiasiallisissa valinnoissa, jää nähtäväksi. Vasta muutaman vuoden kokemus vuoden 2017 eläkejärjestelmän toiminnasta antaa kuvan siitä, miten uudet eläkejärjestelmän elementit, tietoisuus niiden seurausvaikutuksista ja muut eläkepäättöksiä ehdollistavat tekijät vaikuttavat ihmisten valintoihin.

LÄHTEET

- Aarnio, M. & Forss, S. (1965) Yleisö ja työeläkelait. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Abid, Y. & O'Donoghue, C. (2014) Irish Citizens' Attitudes to Pension Reform and Redistribution. *Social Policy and Society* 13 (12): 203–220.
- Agnew, J. R. & Szykman, L. R. (2005) Asset Allocation and Information Overload: The Influence of Information Display, Asset Choice and Investor Experience. *Journal of Behavioral Finance* 6 (2): 57–70.
- Allgood, S. & Walstad, W. B. (2016) The effects of perceived and actual financial literacy on financial behaviors. *Economic Inquiry* 54 (1): 675–697.
- Barr, N. (2013) The pension system in Finland: Adequacy, sustainability and system design. Evaluation of the Finnish Pension System / part 1. Finnish Centre for Pensions: Helsinki.
- Boeri, T. & Börsch-Supan, A. & Tabellini, G. (2002) Pension reforms and the Opinions of European Citizens. *American Economic Association Papers and Proceedings* 92 (2): 396–401.
- Boeri, T. & Tabellini, G. (2012) Does information increase political support for pension reform? *Public Choice* 150 (1): 327–362.
- Chan, S. & Stevens, A. H. (2004) Do changes in pension incentives affect retirement? A longitudinal study of subjective retirement expectations. *Journal of Public Economics* 88 (7-8): 1307–1333.
- Chan, S. & Stevens A. H. (2008) What you don't know can't help you: Pension knowledge and retirement decision-making. *The Review of Economics and Statistics* 90 (2): 253–266.
- ETK (2013) Suomen eläkejärjestelmän sopeutuminen eliniän pitenemiseen. Eläkekysymysten asiantuntijatyöryhmän raportti. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Festinger, L. (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press: Stanford.
- Finseraas, H. & Jakobsson, N. (2014a) Does information about the pension system affect knowledge and retirement plans? Evidence from a survey experiment. *Journal of Pension Economics and Finance* 12 (2): 190–217.
- Finseraas, H. & Jakobsson, N. (2014b) Does a simple information intervention change the perception of a reform? *Applied Economics Letters* 21 (18): 1266–1268.

Forss, S. & Jääskeläinen, P. (1986) Viesti, väline ja vaikutus. Tutkimus esite-muotoisen työeläketiedotuksen perillemenosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Godenhjelm, P. (2005) Julkisten palvelujen laadun haastava arviointi ja mittaaminen. Hyvinvointikatsaus 16 (2): 43–47.

Gould, R. (2001) Eläkeajatukset. Katsaus aiheeseen liittyviin tutkimustuloksiin. Eläketurvakeskuksen monisteita 36/2001: Helsinki.

Harkonmäki, K. (2007) Predictors of disability retirement: From early intentions to retirement. Academic dissertation. University of Helsinki, Department of Public Health; The Local Government Pensions Institution: Helsinki.

Harkonmäki, K. & Lahelma, E. & Väänänen, O. & Rahkonen, O. (2006) Eläkeaikomukset ja varhainen eläkkeelle siirtyminen Helsingin kaupungin henkilöstön keskuudessa. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuskatsauksia 4/2006. Helsingin kaupunki ja Kuntien eläkevakuutus: Helsinki.

Hershey, D. A. & Henkens, K., & van Dalen, H. P. (2010) What drives retirement income worries in Europe? A multilevel analysis. *European Journal of Aging* 7 (4): 301–311.

HE 16/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle työeläkejärjestelmää koskevan lain-säädännön muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150016.pdf>>. Viitattu 30.9.2016.

HE 226/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle eläketukilaiksi ja laiksi tuloverolain 63 b §:n muuttamisesta. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_226+2016.pdf>. Viitattu 4.11.2016.

Hietaniemi, M. & Ritola, S. (2014) Näkökulmia perhe-eläkkeen kehittämistarpeisiin. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2014: Helsinki.

Hytti, H. (1998) Varhainen eläkkeelle siirtyminen – Suomen malli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 32/1998. Kansaneläkelaitos: Helsinki.

Hytti, H. (2004) Early exit from the labour market through the unemployment pathway in Finland. *European Societies* 6(3): 265–297.

Jääskeläinen, P. (2000) Tiedolla ja taidolla kansalaisten tietotoyhteiskuntaan. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2000:1: Helsinki.

Kahma, N. & Takala, M. (2012) Luottamus eläketurvaan. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2012: Helsinki.

- Kangas, O. & Niemelä, M. & Varjonen, S. (2014) When and why do ideas matter? The influence of framing on opinion formation and policy change. *European Political Science Review* 6 (1):73–92.
- Kannisto, J. (2016) Eläkkeellesiirtymisikä Suomen eläkejärjestelmässä 2015. Eläketurvakeskuksen tilastoja 03/2016: Tampere.
- Karisalmi, S. (1992) Kansalaiset, sosiaaliturva ja työeläke. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Karisalmi, S. & Tuominen, E. & Kaliva, K. (2008) Eläkeaikomukset ja eläkkeelle siirtyminen. Seurantatutkimus Joustava eläkeikä -tutkimuksen aineistosta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2/2008: Helsinki.
- Kautto, M. & Risku, I. (2015) (toim.) Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2015: Tampere.
- Koskenvuo, K. (2016) Perhevapaiden vaikutus eläkkeeseen 1980-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Haataja, A. & Airio, I. & Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) *Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Kela: Helsinki, 116–135.
- Koskenvuo, K. & Mattila, K. & Koskenvuo, M. (2016) Masennuksen koettu kuntoutustarve väestössä. Health and social support (HeSSup) tutkimuksen tuloksia. Työpapereita 104. Kela: Helsinki.
- Kouvo, A. (2014) Luottamuksen lähteet. Vertaileva tutkimus yleistynyttä luottamusta synnyttävistä mekanismeista. *Annales Universitatis Turkuensis C* 381: Turku.
- Larsen, C. A. (2006) *The institutional logic of welfare attitudes: How welfare regimes influence public support*. Ashgate: Oxford.
- Liukko, J. (2016) Mikä lisää ja mikä vähentää luottamusta eläketurvaan? *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3): 313–322.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2009) How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness.” *National Bureau of Economic Research Working Paper* 15350.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. (2011) Financial Literacy and Retirement Planning in the United States. *Journal of Pension Economics and Finance* 10(4): 509–525.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. (2014) The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature* 52(1): 5–44.

Mastrobuoni, G. (2011) The role of information for retirement behavior: Evidence based on the stepwise introduction of the Social Security Statement. *Journal of Public Economics* 95(7-8): 913–925.

Nivalainen, S. (2014) Kuka jatkaa työssä 63 ikävuoden jälkeen? Teoksessa Järnefelt, N. & Nivalainen, S. & Salokangas, S. & Uusitalo, H. (toim.) Sosioekonomiset erot – työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014: Helsinki, 83–102.

Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts.

Rawls, J. (1993) *Political Liberalism*. Columbia University Press: New York.

Rawls, J. (1999) *The Law of People*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts.

van Rooij, M. & Lusardi, A. & Alessie, R. J. M. (2011) Financial Literacy and Stock Market Participation. *Journal of Financial Economics* 101(2): 449–472.

Saksa teki eläkeporkkanan – suosio yllätti. *Taloussanomat*, 7.5.2015. <<http://www.taloussanomat.fi/kansantalous/2015/05/07/saksa-teki-elakeporkkanan-suosio-yllatti/20155830/12>>. Viitattu 4.9.2016.

Salonen, J. & Lampi, J. (2015) Yrittäjien työurat ja eläketurva. Teoksessa Salonen, J. (toim.) Yrittäjien lakisääteinen eläketurva: työurat, työtulot ja rahoitus. Eläketurvakeskuksen raportteja 10/2015: Helsinki, 67– 102.

Sen, A. (1992) *Inequality Reexamined*. New York Oxford New York: Russell Sage Foundation Clarendon Press Oxford University Press.

Sen, A. (1999) *Development as Freedom*. Oxford University Press: New York.

Sen, A. (2010) *The Idea of Justice*. Penguin Books: London.

Takala, M. (2015) Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2015: Helsinki.

Tenhunen, S. (2012) Varautuminen eläkeaikaan: vapaaehtoisen säästämisen laajuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2012: Helsinki.

Tuominen, E. (1980) Yleisö ja työeläkelait. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1980/4: Helsinki.

Tuominen, E. (1982) Väestön mielipiteitä sosiaaliturvasta vuosina 1972 ja 1979. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1981:2: Helsinki.

Tuominen, E. & Takala, M. & Ahonen, K. & Karisalmi, S. (2010) Palkansaajien eläke-aikomukset 2000-luvulla. Teoksessa Tuominen, E. & Takala, M. & Forma, P. (toim.) Työolot ja työssä jatkaminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2/2010: Helsinki, 91–132.

Tuominen, E. & Tuominen, K. & ja Kahma, N. (2012) Joustava vanhuuseläkeikä: työnantaja- ja työntekijäkyselyihin perustuva tutkimus joustavan eläkeiän toimivuudesta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2012: Helsinki.

Työuraeläkkeelle pääsisi korkeintaan 2 000 ihmistä vuodessa. Yle uutiset, 11.4.2015. <http://yle.fi/uutiset/tyouraelakkeelle_paasisi_korkeintaan_2000_ihmista_vuodessa/7915393>. Viitattu 5.9.2016.

Uusitalo, R. & Nivalainen, S. (2013) Vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutus eläkellesiirtymisikään. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 5/2013: Helsinki.

LIITTEET

Liite 1. Eläkeuudistus 2017 -esite

ELÄKE
UUDISTUS 2017

TYÖELÄKKEET UUDISTUVAT VUONNA 2017

Eläkeikä nousee asteittain • Työssä jatkamista palkitaan
Eläkekattumat yhtenäistävät • Työraeläke tulee käyttöön
Eläkkeen voi ottaa osittaisena

KEITÄ TYÖELÄKEUUDISTUS KOSKEE?

Työeläkeuudistus koskee kaikkia vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Sillä ei ole vaikutusta jo eläkkeellä oleviin. Työeläkeuudistus tulee voimaan vuodesta 2017 alkaen.

TYÖELÄKKEEN PERUSIDEA EI MUUTU

Edelleenkin työeläkettä karttuu tehdystä työstä. Jokainen ansaitsemasi euro kasvattaa tulevan eläkkeesi määrää.

Työnantajasi perii automaattisesti palkastasi työeläkemaksun ja huolehtii työnantajan maksuosuudesta. Jos olet yrittäjä, sinun on huolehdittava maksuista itse. Kun työurasi loppuu, työeläkeyhtiösi tai -laitoksesi maksaa sinulle eläkettä. Jos työurasi on ollut lyhyt tai ansiosi jääneet pieniksi, voit saada Kelan maksamaa kansaneläkettä tai takuueläkettä.

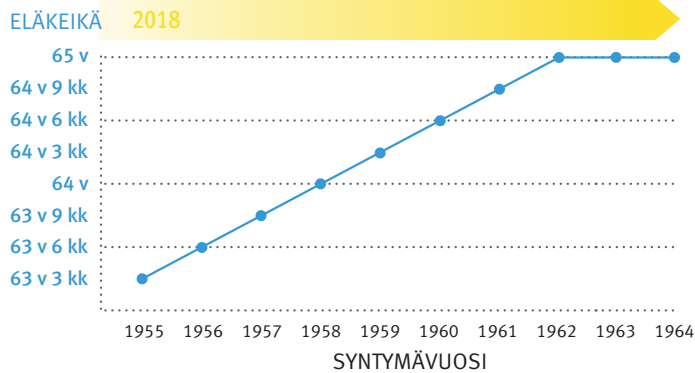

ELÄKE

UUDISTUS 2017

ELÄKEIKÄ NOUSEE ASTEITTAIN

Vanhuuseläkeikä nousee vuoden 2017 jälkeen nykyisestä 63:sta kolmella kuukaudella vuodessa, kunnes vanhuuseläkeiän alaraja on 65 vuotta. Uudet ikärajat koskevat vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Vuonna 1955 syntyneen eläkeikä on 63 vuotta ja 3 kuukautta. Vuosina 1962–64 syntyneet pääsevät eläkkeelle aikaisintaan 65-vuotiaina.

Vuodesta 2030 lähtien eläkeikä seuraa eliniän pidentymistä. Eläkeikäraja nousee tuolloin vuosittain enintään kahdella kuukaudella kerrallaan. Esimerkiksi vuonna 1965 syntynyt voi siirtyä eläkkeelle aikaisintaan täytettyään 65 vuotta 2 kk.

KAIKILLE LASKETAAN TAVOITE-ELÄKEIKÄ

Jokaiselle vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneelle ikäluokalle määritellään vanhuuseläkeiän alarajan lisäksi laskennallinen tavoite-eläkeikä. Se on hieman korkeampi kuin eläkeiän alaraja. Esimerkiksi vuonna 1955 syntyneellä se on 64 vuotta 1 kk. Jos jää eläkkeelle tavoite-eläkeiässä, eläkettä saa sen suuruisena kuin sitä olisi alimpaan vanhuuseläkeikään mennessä karttunut ilman elinaikakerrointa.

Elinaikakerroin otettiin käyttöön vuonna 2010 eliniän pitenemisen vuoksi. Kertoimen myötä kuukausieläke on hieman pienempi, jotta sama eläkesumma riittää ihmisen koko elinajaksi. Vaikka et jatkaisikaan töissä tavoite-eläkeikäsi asti, jokainen työssä jatkettu kuukausi kasvattaa eläkettäsi.

Tarkista oma eläkeikäsi:
Eläkeuudistus.fi

Arvioi tulevan eläkkeesi
määrä laskurilla:
Eläkeuudistus.fi

ELÄKE

UUDISTUS 2017

LYKKÄYSKOROTUS KANNUSTAA JATKAMAAN TÖISSÄ

Jos jatkat työssäsi vielä sen jälkeen, kun olisit jo voinut jäädä eläkkeelle (vanhuuseläkeiän alaraja), eläkkeesi kasvaa. Jokaiselta jatko-kuukaudelta saat 0,4 prosentin lykkäyskorotuksen jo karttuneeseen eläkkeeseen eli vuodessa 4,8 prosenttia. Lykkäyskorotuksen lisäksi työstä kertyy edelleen 1,5 prosentin peruskarttuma.

ELÄKEKARTTUMA KAIKILLE SAMA

Työeläkettä kertyy jo 17 vuoden iästä lähtien 1,5 prosenttia vuosipalkasta. Yrittäjillä alaikäraja on 18 vuotta. Tosin väliaikaisesti vuosina 2017–25 eläkettä karttuu 53–62-vuotiaille 1,7 prosenttia vuosipalkasta.

PITKÄSTÄ JA RASKAASTA TYÖSTÄ MAHDOLLISUUS TYÖURAELÄKKEESEEN

Raskas ja pitkä työura voi antaa mahdollisuuden hakeutua eläkkeelle jo 63-vuotiaana. Jos työkykysi on todistetusti heikentynyt ja olet työskennellyt rasittavassa ja kuluttavassa työssä 38 vuotta, voit hakea työuraeläkettä.

ELÄKE

UUDISTUS 2017

ELÄKKEEN VOI OTTAA OSITTAISENA

Osa-aikaeläke poistuu, ja tilalle tulee osittainen vanhuuseläke. Sitä voi nostaa jo ennen eläkeikäänsä riippumatta siitä, jatkaako tai vähentääkö työntekoa vai ei. Voit jäädä osittaiselle vanhuuseläkkeelle aikaisintaan 61-vuotiaana.

Kertyneestä eläkkeestä voit nostaa joko neljänneksen (25 %) tai puolet (50 %). Jos jäät osittaiselle vanhuuseläkkeelle ennen vanhuuseläkeiän alarajaa, nostetusta eläkeosasta vähennetään 0,4 prosenttia kuukaudessa vanhuuseläkeiän alarajaan asti.

Esimerkiksi jos nostat kertyneestä 1 500 euron eläkkeestä maksuun puolet eli 750 euroa yhden vuoden ennen alinta eläkeikääsi, eläkkeesi pienenee pysyvästi 4,8 prosenttia eli 36 euroa kuukaudessa.

MIKSI UUDISTUS TEHDÄÄN?

Työeläkeuudistuksen tavoitteena on varmistaa, että työeläkkeet pystytään tulevaisuudessakin maksamaan ja että eläketurva pysyy riittävänä, vaikka ihmisten elinikä jatkuvasti pitenee.

Lisätietoja eläkeuudistuksesta löydät verkosta osoitteesta **Eläkeuudistus.fi**. Voit myös kysyä neuvoja omasta eläkeyhtiöstäsi tai -laitoksestasi.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Liite 2. Lomake puhelinhaastattelua varten

Näyte

- ☐ 1 Kirje lähetetty
- ☐ 2 Ei lähetetty kirjettä

Q1. Mitä seuraavista teette pääasiallisesti?

- ☐ 1 Opiskelija
- ☐ 2 Työssä
- ☐ 3 Työtön
- ☐ 4 Osa-aikaeläkkeellä
- ☐ 5 Kokonaan vanhuuseläkkeellä
- ☐ 6 Työkyvyttömyyseläkkeellä
- ☐ 7 Jokin muu _____

Q2. Oletteko saanut muutamia päiviä sitten postitse lähetetyn eläke-esitteen, joka kertoo vuoden 2017 eläkeuudistuksesta?

- ☐ 1 Kyllä
- ☐ 2 Ei
- ☐ 3 Ei muista
- ☐ 4 Ei osaa sanoa

Q3. Oletteko tutustunut eläke-esitteeseen?

- ☐ 1 Kyllä, luin sen kokonaan
- ☐ 2 Kyllä, luin sen osittain
- ☐ 3 Ei, en ole lukenut

Q4. Mitkä olivat tärkeimmät syyt siihen, että ette lukenut eläke-esitettä? Voitte valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1 Asia ei kiinnosta minua
- ☐ 2 Minulla ei ollut aikaa
- ☐ 3 Esitteen ulkoasu ei innostanut lukemaan
- ☐ 4 Esite vaikutti vaikeaselkoiselta
- ☐ 5 Eläkeasiat tuntuvat liian monimutkaisilta
- ☐ 6 Asia vain unohtui
- ☐ 7 Eos
- ☐ Muu _____

Q5. Miten hyvin mielestänne tunnette vuoden 2017 eläkeuudistuksen?

- ☐ 1 Hyvin
- ☐ 2 Melko hyvin
- ☐ 3 Melko huonosti
- ☐ 4 Huonosti
- ☐ 5 En lainkaan
- ☐ 6 Eos

Q6. Mistä olette saanut tietoa eläkeuudistuksesta? Valitkaa seuraavista enintään kaksi tärkeintä tietolähdettä.

- ☐ 1 Sanoma- ja aikakauslehdet
- ☐ 2 Radio ja televisio
- ☐ 3 Eläkkeistä kertovilta nettisivuilta
- ☐ 4 Sosiaalisesta mediasta ja keskustelupalstoilta
- ☐ 5 Perheenjäsenet, ystävät ja työtoverit
- ☐ 6 Järjestötoiminta
- ☐ 7 En ole saanut tietoa mistään / eos
- ☐ Muu _____

Q7. Oletteko huolestunut eläkkeenne riittävydestä?

Vastauskaala 0–10, jossa 0 = en lainkaan ja 10 = erittäin paljon

- ☐ 01 0 = en lainkaan
- ☐ 02 1
- ☐ 03 2
- ☐ 04 3
- ☐ 05 4
- ☐ 06 5
- ☐ 07 6
- ☐ 08 7
- ☐ 09 8
- ☐ 10 9
- ☐ 11 10 = erittäin paljon
- ☐ 12 Eos

Q8. Entä oletteko huolestunut eläkeiän nousemisesta?

- ☐ 01 0 = en lainkaan
- ☐ 02 1
- ☐ 03 2
- ☐ 04 3
- ☐ 05 4
- ☐ 06 5
- ☐ 07 6
- ☐ 08 7
- ☐ 09 8
- ☐ 10 9
- ☐ 11 10 = erittäin paljon
- ☐ 12 Eos

Q9. Oletteko huolestunut eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä?

- ☐ 01 0 = en lainkaan
- ☐ 02 1
- ☐ 03 2
- ☐ 04 3
- ☐ 05 4
- ☐ 06 5
- ☐ 07 6
- ☐ 08 7
- ☐ 09 8
- ☐ 10 9
- ☐ 11 10 = erittäin paljon
- ☐ 12 Eos

Q10. Kuinka paljon olette ajatellut omaa eläkkeelle siirtymistänne?

- ☐ 01 0 = en lainkaan
- ☐ 02 1
- ☐ 03 2
- ☐ 04 3
- ☐ 05 4
- ☐ 06 5
- ☐ 07 6
- ☐ 08 7
- ☐ 09 8
- ☐ 10 9
- ☐ 11 10 = erittäin paljon
- ☐ 12 Eos

Q11. Missä iässä arvelette jäävänne kokoaikaiselle eläkkeelle?

Q11b. Kuukaudet

Q12. Mitä ajattelette eläkkeenne määrälle tapahtuvan, jos lykkäätte eläkkeelle siirtymistänne?

- ☐ 1 Tuleva eläkkeeni pienenee
- ☐ 2 Asialla ei ole vaikutusta tulevaan eläkkeeseeni
- ☐ 3 Tuleva eläkkeeni suurenee
- ☐ 4 En osaa sanoa

Q13. Miten ajattelette työeläkkeenne tämän hetkisen karttumisen muuttuvan vuoden 2017 uudistuksessa?

- ☐ 1 Palkastani karttuu eläkettä aiempaa enemmän
- ☐ 2 Palkastani karttuu eläkettä yhtä paljon kuin ennen uudistusta
- ☐ 3 Palkastani karttuu eläkettä aiempaa vähemmän
- ☐ 4 En osaa sanoa

Q14. Uudistuksen jälkeen voi siirtyä osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Tällöin vanhuuseläkettä vähennetään 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta ennen varsinaista vanhuuseläkeikää.

Voisitteko harkita jäävänne eläkkeelle ennen varsinaista eläkeikää, vaikka sen seurauksena eläkkeenne pienenisi pysyvästi?

- ☐ 1 En
- ☐ 2 Voisin jäädä eläkkeelle 1 vuotta ennen omaa alinta eläkeikääni
- ☐ 3 Voisin jäädä eläkkeelle 2 vuotta ennen omaa alinta eläkeikääni
- ☐ 4 Voisin jäädä eläkkeelle 3 vuotta ennen omaa alinta eläkeikääni
- ☐ 5 En osaa sanoa

Q15. Uudessa järjestelmässä voi lykätä siirtymistä vanhuuseläkkeelle. Tällöin vanhuuseläketä korotetaan 0,4 prosentilla jokaiselta kuukaudelta varsinaisen eläkeiän jälkeen.

Voisitteko harkita lykkääväanne eläkkeelle siirtymistä, jolloin eläkkeenne suurenisi?

- ☐ 1 En
☐ 2 Voisin jäädä eläkkeelle 1 vuoden alinta eläkeikäni myöhemmin
☐ 3 Voisin jäädä eläkkeelle 2 vuotta alinta eläkeikäni myöhemmin
☐ 4 Voisin jäädä eläkkeelle 3 vuotta alinta eläkeikäni myöhemmin
☐ 5 Voisin jäädä eläkkeelle 4 vuotta alinta eläkeikäni myöhemmin
☐ 6 En osaa sanoa

Q16. Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkkeille tapahtuu?

- ☐ 1 Eläkkeet pienenevät
☐ 2 Asialla ei ole vaikutusta eläkkeisiin
☐ 3 Eläkkeet suurenevat
☐ 4 En osaa sanoa

Q17. Jos elinikä jatkaa kasvuaan, niin mitä eläkeiälle tapahtuu?

- ☐ 1 Eläkeikä laskee
☐ 2 Asia ei vaikuta eläkeikään
☐ 3 Eläkeikä nousee
☐ 4 En osaa sanoa

Q18a. Mikä on mielestänne sopiva alin vanhuuseläkeikä omalle ikäluokallenne?

Q18b. Entä mikä on sopiva ylin vanhuuseläkeikä omalle ikäluokallenne?

Q19. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? Ottakaa jokaiseen väittämään kantaa asteikolla...

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Ei samaa enkä eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	Eos
Kaikissa työtehtävissä ja ammateissa tulisi olla sama eläkeikä						
Eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta						
Eläkeiän tulisi riippua työtehtävien ruumiillisesta raskaudesta						
Eläkeiän tulisi riippua työtehtävien henkisestä raskaudesta						
On oikeudenmukaista, että elinajan pidentyessä myös vanhuuseläkeikä nousee						
On oikeudenmukaista, että kaikenikäisille kertyy työeläkettä samalla karttumaprosentilla						

Q25. Onko uusi, vuonna 2017 voimaan tuleva eläkejärjestelmä mielestänne oikeudenmukaisempi vai epäoikeudenmukaisempi kuin aiempi järjestelmä?

- ☐ 1 Merkittävästi oikeudenmukaisempi
- ☐ 2 Jonkin verran oikeudenmukaisempi
- ☐ 3 Jonkin verran epäoikeudenmukaisempi
- ☐ 4 Merkittävästi epäoikeudenmukaisempi
- ☐ 5 En osaa sanoa

Q26. Uskotteko pystyvänne terveyden puolesta työskentelemään vanhuuseläkkeelle asti?

- ☐ 1 Kyllä, erittäin todennäköisesti
- ☐ 2 Kyllä, melko todennäköisesti
- ☐ 3 En, melko todennäköisesti
- ☐ 4 En, erittäin todennäköisesti
- ☐ 5 En osaa sanoa

Taustat

Lopuksi vielä muutama taustakysymys. Tietoja käytetään ainoastaan tulosten tilastolliseen käsittelyyn, eikä vastauksia yhdistetä keneenkään yksittäiseen henkilöön.

T1. Sukupuoli

- ☐ 1 Nainen
- ☐ 2 Mies

T2. Minkä ikäinen olette?

T3. Millaisessa kunnassa asutte?

- ☐ 1 Helsinki, Espoo, Vantaa tai Kauniainen
- ☐ 2 Muu yli 100 000 asukkaan kaupunki
- ☐ 3 50 000–100 000 asukkaan kaupunki
- ☐ 4 10–50 000 asukkaan kunta tai kaupunki
- ☐ 5 Alle 10 000 asukkaan kunta tai kaupunki
- ☐ 6 Eos

T4. Asutteko...

- ☐ 1 Etelä-Suomessa
- ☐ 2 Länsi-Suomessa
- ☐ 3 Itä-Suomessa
- ☐ 4 Pohjois-Suomessa

T5. Mikä on korkein suorittamanne koulutusaste?

- ☐ 1 Yliopisto (mukaan lukien korkeakoulu- ja akatemia-nimiset yliopistot)
- ☐ 2 Ammattikorkeakoulu
- ☐ 3 Opisto
- ☐ 4 Ammatillinen oppilaitos
- ☐ 5 Ylioppilas
- ☐ 6 Ei suoritettuja loppututkintoja
- ☐ 7 Perus- tai kansakoulupohja

T6. Mikä on asemanne työelämässä tällä hetkellä? Jos ette ole työelämässä, vastatkaa viimeisimmän työpaikkanne mukaan.

- ☐ 1 Työntekijä
- ☐ 2 Alempi toimihenkilö
- ☐ 3 Ylempi toimihenkilö tai asiantuntija
- ☐ 4 Johtavassa asemassa toisen palveluksessa
- ☐ 5 Yrittäjä

T7. Onko nykyinen tai viimeisin työpaikkanne...

- ☐ 1 Julkisella sektorilla
- ☐ 2 Yksityisellä sektorilla

T8. Mitkä ovat henkilökohtaiset tulonne vuodessa ennen veroja?

- ☐ 1 Alle 10 000 euroa
- ☐ 2 10 000–20 000 euroa
- ☐ 3 20 001–35 000 euroa
- ☐ 4 35 001–50 000 euroa
- ☐ 5 51 000–70 000 euroa
- ☐ 6 70 001–100 000 euroa
- ☐ 7 Yli 100 000 euroa
- ☐ 8 Eos

ELÄKETURVAKESKUKSEN
TUTKIMUKSIA

Eläketiedon merkitys Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta

Tutkimuksessa tarkastellaan kyselytutkimuksen avulla, miten vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan sekä selvitetään informaation merkitystä eläkeasioiden tuntemiseen, ajatuksiin eläkeiästä sekä näkemyksiin eläkeuudistuksesta.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN